

T.C.
BİRÜNİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

3-6 YAŞ ÇOCUKLARIN SALDIRGANLIK YÖNELİM DÜZEYLERİ İLE
EBEVEYN ÖZ YETERLİK VE EBEVEYN ÖFKE DÜZEYLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Semanur KAYA

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Atlas BOĞENÇ

Temmuz, 2025

T.C.
BİRÜNİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

3-6 YAŞ ÇOCUKLARIN SALDIRGANLIK YÖNELİM DÜZEYLERİ İLE
EBEVEYN ÖZ YETERLİK VE EBEVEYN ÖFKE DÜZEYLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Semanur KAYA

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Atlas BOĞENÇ

Temmuz, 2025

Tez Onay Sayfası

BEYAN

Bu tezin bana ait olduğunu, tüm aşamalarında etik dışı davranışımın olmadığını, içinde yer alan bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, kullanmış olduğum bütün bilgilere kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin yürütülmesi ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

Semanur KAYA

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının hazırlanma sürecinde değerli bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, akademik birikimleriyle çalışmamın her aşamasında destek olan çok kıymetli danışmanlarım Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Atlas BOGENÇ ve Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Tuba CEYHUN'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Nazik rehberlikleri, yapıcı geri bildirimleri ve anlayışlı tutumları sayesinde bu süreci daha verimli ve anlamlı bir şekilde tamamlayabildim.

Hayatım boyunca yanımda olan, her koşulda bana inanan ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen canım aileme teşekkür etmek isterim. Başta sonsuz sevgisi, sabrı ve duasıyla her zaman arkamda olan sevgili annem Kadriye'ye; güçlü duruşu, desteği ve güveniyle bana yol gösteren babam Hakan'a; her daim yanımda hissettiğim, bana arkadaş, sırdaş ve ilham olan canım ablam Edanur'a; neşesi, sevgisi ve içtenliğiyle hayatıma renk katan sevgili kardeşim Elif'e gönülden teşekkür ederim.

Tez sürecimin en güçlü tanıklarından biri olan, dostluğu ve sabrıyla her zaman yanımda duran değerli yol arkadaşım Recep'e ayrı bir teşekkür borçluyum. Varlığın, anlayışın ve güvenin, bu sürecin zorlu anlarında bana güç verdi.

Yine bu yolculukta içtenliği, nezaketi ve destekleyici tutumuyla yanımda olan canım Ezgi'ye de teşekkür ederim. Seninle paylaşmak, bu süreci daha anlamlı ve sıcak kıldı.

Ve elbette... Bu çalışmanın temelini oluşturan, üzerine düşündüğüm, gözlemlediğim ve her biri ayrı birer dünya olan çocuklara teşekkür etmek isterim. Onların duygu dünyası, gelişimleri ve ihtiyaçları bu tezi şekillendirdi. Çocukluk dönemi sadece bireyin değil, toplumun da geleceğini belirleyen en kıymetli zaman dilimidir. Onlara dair her adım, bir umudu büyütmekle eşdeğerdir. Çocukların iç dünyasına duyduğum derin saygı ve sevgi, bu çalışmaya ilham verdi.

Hepinizin katkısıyla bu süreç, sadece bir akademik çalışma değil, aynı zamanda içsel bir büyüme ve dönüşüm yolculuğuna dönüştü. Teşekkür ederim.

Semanur KAYA

Temmuz, 2025

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

İç Kapak	-
Tez Onay Sayfası	-
BEYAN	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
SİMGE/SEMBOL ve KISALTMALAR LİSTESİ	ix
TABLO LİSTESİ.....	x
TÜRKÇE ÖZET ve ANAHTAR KELİMELEER.....	xii
İNGİLİZCE ÖZET ve ANAHTAR KELİMELEER	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Amaç	4
1.3. Önem.....	5
1.4. Sayıtlar	6
1.5. Sınırlılıklar	6
1.6. Tanımlar	7
1.7. Genel Bilgiler	7
1.7.1. Çocuklarda 3-6 Yaş Gelişim Dönemi Davranış Özellikleri.....	7
1.7.2. Davranış Problemleri ve Saldırganlık	8
1.7.3. Saldırganlık Kavramına Yönelik Kuramsal Görüşler	9
1.7.3.1.Biyolojik Kuram.	9
1.7.3.2. Sosyal Öğrenme Kuramı.	10
1.7.3.3. Psikoanalitik Kuram.....	11
1.7.3.4. Boşalma Kuramı.....	12
1.7.3.5. Engellenme-Saldırganlık Kuramı.	12
1.7.3.6. İpucu-Uyarılmışlık Kuramı.....	13
1.7.4. Saldırganlığı Etkileyen Faktörler	14
1.7.4.1. Aile ve Şiddete Maruz Kalma.	14
1.7.4.2. Cinsiyet.	15
1.7.4.3. Çevre ve Mizaç.	15
1.7.5. Saldırganlığın Türleri	16

1.7.6. Okul Öncesi Dönemde Saldırganlık.....	18
1.7.7. Sosyal Öğrenme Kuramı ve Öz Yeterlik	18
1.7.8. Sosyal Öğrenme Yaklaşımının Dayandığı Prensipler ve İlkeler.....	20
1.7.9. Sosyal Öğrenme Kuramına Göre Öğrenme Süreçleri	21
1.7.10. Öz Yeterlik Kaynakları	22
1.7.11. Ebeveyn Öz Yeterliği	22
1.7.12. Ebeveyn Öz Yeterliği İnançlarının Gelişimi.....	23
1.7.13. Ebeveyn Öz Yeterliğini Etkileyen Faktörler.....	24
1.7.14. Ebeveyn Öz Yeterliğinin Ebeveyn ve Çocuğu Üzerindeki Etkileri.....	25
1.7.15. Öfke.....	26
1.7.16. Öfke Duygusuna İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar	27
1.7.16.1. Psikoanalitik Kuram.....	27
1.7.16.2. Bilişsel Davranışçı Kuram.	28
1.7.16.3. Varoluşçu Yaklaşım.	28
1.7.17. Öfkenin Nedenleri ve İşlevleri	28
1.7.17.1. Öfkenin Nedenleri.....	28
1.7.17.2. Öfkenin İşlevleri.....	29
1.7.18. Öfkenin Çeşitleri	29
1.7.19. Öfke İfade Şekilleri	30
1.7.20. Ebeveyn Öfke Durumunun Çocuğa Etkisi	30
1.7.21. İlgili Araştırmalar.....	31
1.7.21.1. Saldırganlıkla İlgili Araştırmalar.	31
1.7.21.2. Öz Yeterlik ve Öfke ile İlgili Araştırmalar.	34
2. YÖNTEM.....	37
2.1. Araştırma Modeli	37
2.2. Çalışma Grubu	37
2.4. Veri Toplama Araçları	40
2.4.1. Kişisel Bilgi Form	40
2.4.2. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği (SÖÖİTÖ).....	40
2.4.3. Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği (BPSE-R)	41
2.4.4. 36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim Ölçeği (ÇYSYÖ)	41
2.5. Verilerin Toplanması	42
2.6. Verilerin Analizi.....	42
3. BULGULAR ve YORUM	46

3.1. Saldırganlık Yönelimi ve Öfke Düzeyine Ait Bulgular	46
3.2. Saldırganlık Yönelimi ve Öz Yeterlik Düzeyine Ait Bulgular.....	48
3.3. Öfke ve Öz Yeterlik Düzeyine Ait Bulgular	50
3.4. Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Çocukların Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi	51
3.5. Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Çocukların Yaş Değişkenine Göre İncelenmesi	52
3.6. Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Anne ve Babalarının Eğitim Düzeyleri Değişkenine Göre İncelenmesi	54
3.7. Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Anne ve Babaların Medeni Durum Değişkenine Göre İncelenmesi	56
3.8. Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Anne Babaların Gelir Düzeylerine Göre İncelenmesi	58
3.9. Anne Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi	59
3.10. Anne ve Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Medeni Durumlarına Göre İncelenmesi	60
3.11. Anne ve Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Yaşlarına Göre İncelenmesi	62
3.12. Anne ve Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Eğitim Düzeylerine Göre İncelenmesi	64
3.13. Anne ve Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Gelir Düzeylerine Göre İncelenmesi	66
3.14. Anne Babaların Öz Yeterlik Düzeylerinin Anne Babaların Cinsiyetine Göre İncelenmesi	67
3.15. Anne ve Babaların Öz Yeterlik Düzeylerinin Anne Babaların Medeni Durum Değişkenine Göre İncelenmesi	68
3.16. Anne ve Babaların Öz Yeterliklerinin Anne Babaların Yaşlarına Göre İncelenmesi	70
3.17. Anne ve Babaların Öz Yeterliklerinin Anne Babaların Eğitim Düzeylerine Göre İncelenmesi	71
3.18. Anne Babaların Öz Yeterliklerinin Anne Babaların Gelir Düzeylerine Göre İncelenmesi	73
4. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	74

4.1. Tartışma.....	74
4.2. Sonuç.....	103
4.2.1. Çocuklara Yönelik Değişkenler Açısından Elde Edilen Bulgular	104
4.2.2. Ebeveynlere Yönelik Değişkenler Açısından Elde Edilen Bulgular.....	104
4.2.3. Değişkenler Arası Elde Edilen Bulgular	105
4.3. Öneriler	106
4.3.1. Uygulayıcılara, Ailelere ve Topluma Yönelik Öneriler.....	106
4.3.2. Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler	107
I. KAYNAKÇA	109
II. EKLER	137
EK-1. Kişisel Bilgi Formu	137
EK-2. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği.....	139
EK-3. Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği.....	140
EK-4. 36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim.....	142
EK-5. Ölçek İzinleri	144
EK-6. Etik Kurul Onayı	145
EK-7. Kurum İzni Yazısı	147
III. İNTİHAL RAPORU	148

SİMGE/SEMBOL ve KISALTMALAR LİSTESİ

BYFS	Başkalarına Yönelik Fiziksel Saldırganlık
BYİS	Başkalarına Yönelik İlişkisel Saldırganlık
BPSE-R	Yenilenmiş Berkeley Öz Yeterlik Ölçeği
ÇSYÖ	36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim Ölçeği
KYS	Kendine Yönelik Saldırganlık
NYS	Nesnelere Yönelik Saldırganlık
SÖÖİTÖ	Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği

TABLO LİSTESİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 2. 1.	Araştırmaya Katılan Ebeveynler ile İlgili Sosyodemografik Veriler (n=400)	38
Tablo 2. 2.	Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Çocuklarıyla ile İlgili Sosyodemografik Veriler (n=400)	39
Tablo 2. 3.	36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim Ölçeği Puanlarının Normallik Varsayımı ve Güvenirlik Analizi (n=400)	44
Tablo 2. 4.	Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeğinde Normallik Varsayımıyla Güvenirlik Analizi (n=400)	44
Tablo 2. 5.	Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeğinin Normallik Varsayımıyla, Güvenirlik Analizi (n=400)	45
Tablo 3. 1.	Saldırganlık Yönelimiyle Sürekli Öfke Düzeyi Puanlarının Spearman Korelasyon Analizi Sonucu	47
Tablo 3. 2.	Saldırganlık Yönelimiyle, Ebeveyn Öz Yeterliğinin, Spearman Korelasyon Analizi Sonucu	49
Tablo 3. 3.	Öfke Ölçeğinin ve Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterliğinin Spearman Korelasyon Analizi Sonucu	50
Tablo 3. 4.	Çocukların Cinsiyetlerinin Saldırganlık Yönelimleri Açısından Karşılaştırılması, Kruskal- Wallis H Testi Sonucu	52
Tablo 3. 5.	Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Çocukların Yaş Düzeylerine Göre Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonucu	53
Tablo 3. 6.	Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Anne ve Babaların Eğitim Düzeylerine Göre Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonucu	55
Tablo 3. 7.	Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Anne ve Babaların Medeni Durumlarıyla Karşılaştırılması, Mann Whitney U Testi Sonucu	57
Tablo 3. 8.	Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Anne Babalarının Gelir Düzeylerine Göre Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonucu	59
Tablo 3. 9.	Anne Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Cinsiyetine Göre Karşılaştırılması, Mann-Whitney U Testi Sonucu	60
Tablo 3. 10.	Anne ve Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Medeni Durumlarıyla Karşılaştırılması, Mann-Whitney U Testi Sonucu	61

Tablo 3. 11. Anne ve Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Yaşlarına Göre Karşılaştırılması, Kruskal- Wallis H Testi Sonucu	63
Tablo 3. 12. Anne ve Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Eğitim Düzeyine Göre Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonucu	65
Tablo 3. 13. Anne Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Gelir Düzeyine Göre Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları.....	67
Tablo 3. 14. Anne Babaların Öz Yeterlik Düzeylerinin Anne Babaların Cinsiyetleri Açısından Karşılaştırılması, Mann-Whitney U Testi Sonucu.....	68
Tablo 3. 15. Anne ve Babaların Öz Yeterlik Düzeylerinin Anne Babaların Medeni Durumları Açısından Karşılaştırılması, Mann-Whitney U Testi Sonucu	69
Tablo 3. 16. Anne ve Babaların Öz Yeterliklerinin Anne Babaların Yaş Değişkeni Açısından Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonucu.....	70
Tablo 3. 17. Anne ve Babaların Öz Yeterliklerinin Anne Babaların Eğitim Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonucu.....	71
Tablo 3. 18. Anne Babaların Öz Yeterlik Düzeylerinin Anne Babaların Gelir Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonucu	73

TÜRKÇE ÖZET ve ANAHTAR KELİMELER

Kaya, S (2025). 3-6 Yaş Çocukların Saldırganlık Yönelim Düzeyleri ile Ebeveyn Öz Yeterlik ve Ebeveyn Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Biruni Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Bu çalışmada ebeveynlerin öz yeterlik algı ve öfke düzeylerinin, 3-6 yaş çocuklarının saldırganlık yönelim düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi, amaçlanmaktadır. Ayrıca, çocukların saldırganlık eğilimleri ile cinsiyet ve yaş değişkenleri arasındaki ilişki; anne ve babaların öfke ve öz yeterlik düzeylerinin ise cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim ve gelir düzeyi gibi demografik değişkenlerle olan ilişkisi incelenmiştir. Araştırma ilişkisel tarama modelindedir. Çalışma grubunu 25-55 yaş aralığında, İstanbul Sultangazi’de oyun atölyelerine katılan, 400 (233 Anne, 167 Baba) kişi oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri Kişisel Bilgi Formu, 36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim Ölçeği, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği ve Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği ile toplanmıştır. Verilerin analizi için Mann-Whitney-U Testi ve Kruskal-Wallis H Testi uygulanmıştır. Gruplar arasında anlamlı fark çıkması durumunda, anlamlılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Games-Howell analizi, kullanılmıştır. Ölçeklerin, birbirleri arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü tespit edebilmek için de Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı, kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, ebeveynlerin öfke düzeyi ile çocukların saldırganlık yönelimleri arasında anlamlı pozitif; öz yeterlik düzeyi ile saldırganlık yönelimi arasında negatif ilişki bulunmuştur. Ayrıca, ebeveyninin öz yeterlik düzeyi arttıkça öfke düzeyinin azaldığı görülmüştür. Ebeveynler ne kadar öfkeli olursa, çocukların saldırganlık eğilimleri de o kadar artmaktadır. Öte yandan, ebeveynlerin kendilerine güveni yani öz yeterlik düzeyleri arttıkça hem öfkeleri azalmakta hem de çocukların saldırganlık eğilimleri düşmektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, ebeveynlerin öfke yönetimi ve öz yeterlik becerilerinin geliştirilmesine yönelik aile odaklı psikoeğitim programlarının yaygınlaştırılması ayrıca, çocukların saldırganlık davranışlarının azaltılması için erken yaşlarda aile içi iletişim ve ebeveyn-çocuk etkileşiminin güçlendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn; Erken Çocukluk; Öfke; Öz Yeterlik; Saldırganlık

İNGİLİZCE ÖZET ve ANAHTAR KELİMELELER

Kaya, S (2025). Investigation of the Relationship Between Agression Levels of 3-6 Year-Old Children and Parental Self-Efficacy and Parental Anger Levels. Master's Thesis, Department of Guidance and Psychological Biruni University, Graduate Education Institute.

This study intend to inspect the relastionship between parents' understanding of self-efficacy, their anger levels, and the aggression inclinations of their 3-6 year-old children. Moreover, the relationship between children's aggression inclinations and variables such as gender and age was inspected. The relationship between parents' anger and self efficacy levels and variables such as gender, marital status, age, education level and income level was also analyzed. The research adopts a correlational survey model. The study group comprise of 400 individuals (233 mothers and 167 fathers) aged between 25 and 55, who took part play workshops situated in Sultangazi, İstanbul. Data for the research were gathered using the Personal Information Form, the Aggression Tendency. Scale for Children Aged 36-72 Months, the State-Trait Anger Expression Inventory, and the Revised Berkeley Parenting Self Efficacy Scale. For data analysis, the Mann-Whitney U Test and Kruskal-Wallis H Test were implemented. In case of a significant difference between groups, the Games-Howell analysis was used to identify which groups showed significant differences. To examine the direction and power of the relationship between the scales Spearman's Rank-Difference Correlation Coefficient was used. The analyses disclosed a significant positive relationship between parents' anger levels and children's aggression tendencies, and a notable negative relationship between parents' self-efficacy levels and children's aggression tendencies. Moreover, as parents' self efficacy elevated, their anger levels declined. Angrier parents tend to have more aggressive children, while more self-confident parents show less anger and have less aggressive kids. Based on these findings, it is important to promote family-centered psychoeducation programs aimed at improving parents' anger management and self-efficacy skills. Additionally, to reduce aggressive behaviors in children, strengthening family communication and parent-child interaction at an early age is essential.

Keywords: Agression; Anger; Early Chilhood; Parent; Self Efficacy

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem cümlesine alt problemlere, amaca, öneme, sayıtlara, sınırlılıklara ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Erken çocukluk dönemi fiziksel, bilişsel, psikolojik ve sosyal gelişimin hızla ilerlediği, kişiliğin şekillenmeye başladığı, ilerleyen yıllarda öğrenme yaşantılarının, üretkenliğin temelini atıldığı önemli bir dönemdir (Berk, 2013). Bu dönemin sağlıklı bir şekilde geçirilmesi bireyin güçlü bir kimlik oluşturması ile sonuçlanırken, zedeleyici yaşantılar çocuklarda problem davranışların ortaya çıkmasına yol açabilir. Gelişim sürecinde çocuklar, çeşitli nedenlerle zaman zaman problem davranışlar sergileyebilirler. Problem davranışlar, çocuğun yapmaması gereken bir davranışı yineleyici biçimde sürdürmesi ya da yapmaya devam etmesi olarak tanımlanır (Birkan, 2002). Erken çocukluk döneminde saldırganlık, ağlama, inatçılık, hırçınlık en sık görülen problem davranışlardır (Kesicioğlu, 2015; Özbey, 2010; Özbey ve Alisinanoğlu, 2009; Uysal ve ark., 2010). Birçok çalışma okul öncesi dönemde saldırganlık gösteren çocuk sayısının giderek arttığını hem ebeveynlerin hem de öğretmenlerin, bu davranışlarla baş etmekte zorlandıklarını göstermektedir (Coplan ve ark., 2015; Craig ve ark., 2000; Gander ve Gardiner, 2015; Trawick-Smith, 2014).

Saldırganlık en genel tanımıyla, bireyin bir başkasına duygusal ya da fiziksel olarak zarar verme halidir (Karataş ve Gökçakan, 2009). Saldırganlık öfke, korku ve hayal kırıklığı gibi çeşitli duygularla tetiklenir ve kişinin kendini koruma ya da savunma amacıyla ortaya çıkar. Literatürde fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık, sözel ve sözel olmayan saldırganlık, saldırganlığın türleri olarak yer almaktadır (Archer, 2004). Saldırganlık yönelimi, okul öncesi dönemle birlikte gözlenmeye başlar çünkü okul öncesi dönemde akran ilişkileri oldukça gelişir (Yıldızbaş, 2019). Bu dönemde çocuk saldırganlık yönelimi gösterdiğinde, ebeveynlerin çocuklarının hal ve tavırlarını izlemesi ve davranış takibinde bulunarak nedenini belirlemesi gerekmektedir (Patterson ve ark., 1992). Bu dönemde çözülmemeyen saldırganlık yönelimi ileriki dönemlerde büyük sorunlara yol açmaktadır (Crick ve Dodge, 1994). Saldırganlık yönelimi çocuğun sosyal ilişkilerini de etkilemektedir. Çünkü

saldırganlık yönelimi çocuğun akranlarıyla olan ilişkisini ve uyumunu zorlaştırmaktadır (Yıldızbaş, 2019).

Çocuğun gelişimini erken çocukluk döneminde etkileyen çok fazla faktör vardır, bu faktörlerin başında da çevre gelmektedir. Çocuğun ilk çevresi olan aile, insan ilişkilerinde birinci dereceden bağın kurulduğu, toplumsallaşma adına temellerin atıldığı en önemli kurumdur (Bronfenbrenner, 1979). Anne babalar çocukların ilk eğitimcileridir, çocuk doğduğu andan itibaren aile de her şeyi öğrenmektedir (Ersoy ve Tezel Şahin, 1999). Ebeveynler, çocuklarının her türlü gelişim alanları destekleyen en önemli bireylerdir (Ersoy ve Tezel Şahin, 1999). Çocukların özgüvenli büyümesi, kendine değer veren bir birey olması için anne babanın gösterdiği davranış, sevgi, tutum önemlidir. Aile çocuğu her anlamda her açıdan etkilemektedir. Erken çocukluk döneminde saldırganlık davranışının oluşmasında ebeveynlerinin rolü kaçınılmazdır. Ailenin, çocuğun gerçekleştirmek istediği davranışı gerçekleştirmesine müsaade etmemesi, azarlaması, dalga geçmesi, sürekli ceza yöntemine başvurması, her istediğini anında gerçekleştirmesi ya da karşı çıkması gibi davranışlar çocuğun saldırganlığa olan eğilimini arttırmaktadır (Aral ve ark., 2004). Erken çocukluk döneminde görülen saldırganlık çocuğun yaşamının ilerleyen yıllarında da probleme yol açmaktadır. Bu yüzden saldırganlık davranışlarının önlenmesi, önem arz etmektedir. Çocukların davranışlarını etkileyen birçok faktör bulunmakta olup, okul öncesi dönemde bu faktörlerin başında ebeveynlerin öz yeterlik ve öfke düzeyleri gelmektedir (Balat ve ark., 2014). Bu nedenle, çocukların davranışlarını doğru bir şekilde değerlendirebilmek için ebeveynlerin bu özelliklerinin birlikte incelenmesi gerekmektedir.

İlk kez Albert Bandura tarafından tanımlanan öz yeterlik kavramı, belli bir davranışı ortaya koymak için bireyin, gereken durumları gerçekleştirip, hedefe ulaşma kapasitesi hakkında kendine ilişkin yargısıdır (Bandura, 1986). Öz yeterlik sadece bireyin sahip olduğu becerilerle ilgili değil, sahip olduğu becerilerle neler yapabileceğine yönelik algısı ile de ilgilidir. Bireyler ortaya koydukları davranışları, izlenebilir performansları ve psikolojik kanıtlarıyla birlikte kendi öz yeterlik algısını keşfederler (Akar, 2008). Bununla birlikte, bireyin kendi yeterliliğini karşılaştırmak için model aldığı bireylerin performansları da önemli kaynaklardır (Schunk, 1990). Bu kavram karşılıklı belirleyicilik ilkesiyle de ilişkilidir (Bandura, 1986). Karşılıklı belirleyicilik ilkesine göre bireyin davranışları, çevresi ve kişisel özellikleri sürekli bir etkileşim içindedir; bu dinamik ilişki, bireyin bir sonraki davranışının şekillenmesinde

belirleyici rol oynar (Bandura, 1986). Bu kavram doğrultusunda, ebeveynlerin davranışlarının çocuklarının davranışları üzerinde etkileyici bir rol oynadığı söylenebilir. Nitekim, ebeveynin çocuğuna ilişkin sahip olduğu inançlar ve kendi ebeveynlik kapasitesine yönelik yargıları, ebeveyn öz yeterliğini oluşturmaktadır (Leahy-Warren ve ark., 2012; Montigny ve Lacharite, 2005). Donanımlı ve etkili bir anne-baba profili, yüksek ebeveyn öz yeterliğinin bir yansımasıdır (Raikes ve Thompson, 2005). Ebeveyn öz yeterliliğinin artması, zorlu durumlarla başa çıkma becerilerini geliştirmekte, stres karşısında daha dayanıklı olmayı sağlamakta ve sorunlar karşısında daha fazla çaba gösterme eğilimini desteklemektedir (Weaver ve ark., 2008). Buna karşılık, düşük ebeveyn öz yeterliği, ebeveynlikte yetersizlik hissine ve daha düşük başarı düzeylerine yol açabilmektedir (Jones ve Prinz, 2005). Öztürk ve Giren (2015) çalışmasında da yüksek öz yeterliğe sahip ebeveynlerin aile ilişkilerinde daha başarılı olduklarını ve çocuklarının da fiziksel, duygusal ve sosyal açıdan daha sağlıklı bir yaşam sürdüklerini ortaya koymuştur.

Ebeveynin özyeterlik düzeyinin, ebeveyn öfke kontrolü üzerinde de etkisi olduğu görülmektedir (Balat ve ark., 2014). Öfke; artmış bedensel uyarılma, aşağılama düşünceleri ve saldırgan davranışlara karşı artmış alışkanlık içerebilen olumsuz bir duygusal durumdur (Berkowitz ve Harmon-Jones 2004). Her bireyde farklı biçimlerde ortaya çıkan bu duygu, kimi zaman doğrudan ifade edilirken, kimi zaman bastırılabilir ya da saldırgan tepkilere yol açabilir (Deffenbacher ve ark., 1996). Öfkenin sağlıklı biçimde ifade edilmesi ve kontrol edilebilmesi, bireyin psikolojik sağlamlığı ve sosyal ilişkileri açısından son derece önemlidir. Kontrolsüz öfke, depresyon, kaygı gibi duygudurum bozukluklarına, kişilerarası çatışmalara ve zarar verici davranışlara neden olabilir (Yekta ve ark., 2011).

Ebeveynlerin öfke kontrolü, öfkelerini dışa vurma biçimleri de çocukların öfke ifade etme biçimlerini ve öfke kontrollerini etkilemektedir (Balat ve ark., 2014). Ebeveynlerin öfkelerini sağlıklı bir şekilde dışa vurmakta zorlanması, ailenin tüm üyeleri için öfke kontrolünü sağlama konusunda bir sorun olarak görülmektedir. Bu yüzden, çocuklarda görülen davranış problemlerini önlemek için ebeveynlerin çocuklarına karşı öfkelerini düzenlemede yardımcı olabilecek mekanizmaları anlamak hayati önem taşır (Daganzo ve ark., 2015).

Bütün bu bilgiler ışığında, ebeveynlerin öz-yeterlik düzeylerinin ve öfke kontrol becerilerinin, çocukların saldırganlık eğilimleri üzerindeki etkisinin araştırılması önemli hale gelmektedir. Bu çalışmada, 3-6 yaş aralığındaki çocukların

saldırganlık yönelimleri ile ebeveynlerinin öz-yeterlik algıları ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca ebeveynlerin cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, gelir düzeyi ve medeni durumu gibi demografik değişkenlerin de bu ilişkiler üzerindeki ilişkisi değerlendirilmiştir.

Araştırmanın problem cümlesi “3-6 yaş çocukların saldırganlık yönelim düzeyleri ile ebeveyn öfke ve ebeveyn öz yeterlik düzeyleri arasında ilişki var mıdır?” şeklindedir. Ayrıca aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır

Araştırma Soruları

- 3-6 yaş çocukların saldırganlık yönelim düzeyi ile anne-babanın öfke düzeyi arasında ilişki var mıdır?
- 3-6 yaş çocukların saldırganlık yönelim düzeyi ile anne-babanın öz yeterlik düzeyi arasında ilişki var mıdır?
- Anne-baba öfke düzeyi ile anne-baba öz yeterlik düzeyi arasında ilişki var mıdır?
- Çocukların saldırganlık yönelim düzeyi; çocukların cinsiyetine, çocukların yaşına, anne-babanın eğitim düzeyine, anne- babanın medeni durumuna ve anne- babanın gelir durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
- Anne babanın öfke düzeyi; anne-babanın cinsiyetine, anne-babanın medeni durumuna, anne-babanın yaşına, anne-babanın eğitim düzeyine ve anne-babanın gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
- Anne babanın öz yeterlik düzeyi; anne-babanın cinsiyetine, anne-babanın medeni durumuna, anne-babanın yaşına, anne-babanın eğitim düzeyine ve anne-babanın gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

1.2. Amaç

Erken çocukluk döneminde görülen saldırganlık eğilimleri, çocukların sosyal ilişkilerini, duygusal gelişimlerini ve akademik uyumlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Saldırgan davranışların kalıcı hale gelmeden önce belirlenmesi ve önlenmesi, çocukların sağlıklı gelişimi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu davranışların ortaya çıkmasında sadece çocuğun bireysel özellikleri değil, aynı zamanda ebeveynin duygusal ve davranışsal tutumları da belirleyici olabilmektedir. Özellikle ebeveynlerin öfke kontrol becerileri ve ebeveynlik sürecine ilişkin öz yeterlik algıları, çocukların davranışsal eğilimlerini şekillendiren önemli faktörler arasında yer

almaktadır (Berk, 2013).

Literatürde, öfke düzeyi ve öz yeterlik algısının birlikte ele alındığı ve çocuğun saldırganlık yönelimiyle olan ilişkilerinin bütüncül olarak değerlendirildiği çalışmalar sınırlıdır (Conger, 2003; Chung ve ark., 2020). Bu durum, bu iki önemli değişkenin birlikte ele alınmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Zira öz yeterliği yüksek olan ebeveynlerin stresli durumlarla daha yapıcı başa çıkabildiği, öfke kontrolü güçlü olan ebeveynlerin ise çocuklarına daha tutarlı sınırlar koyabildiği bilinmektedir. Bu bağlamda ebeveynin öz yeterlik düzeyinin, öfke yönetimi kapasitesiyle ilişkili olabileceği ve bu ikisinin birlikte çocuğun saldırganlık yönelimine yansıyabileceği düşünülmektedir (Balat ve ark., 2014).

Bu araştırmanın temel amacı; ebeveynlerin öfke düzeyleri ve öz yeterlik algıları ile 3-6 yaş arası çocuklarının saldırganlık yönelim düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Ayrıca bu ilişkilerin demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak da çalışmanın amaçları arasındadır. Elde edilen bulguların, saldırganlık davranışlarının erken dönemde anlaşılması ve önlenmesine yönelik geliştirilecek müdahale programlarına katkı sunması hedeflenmektedir.

1.3. Önem

Bu çalışma, 3-6 yaş çocukların saldırganlık yönelim düzeyi ile ebeveynlerin öfke ve öz yeterlik algıları arasındaki ilişkiyi bütüncül olarak incelemesi açısından önem taşımaktadır. Literatürde, ebeveyn öfkesi ile çocuk saldırganlığı arasındaki ilişkinin özellikle ergenlik döneminde yoğunlaştığı, ancak okul öncesi dönemde bu ilişkinin yeterince araştırılmadığı görülmektedir (Chung ve ark., 2020; Conger ve ark., 2003; Shokohi ve ark., 2018). Örneğin Conger ve arkadaşları (2003), ebeveynin yüksek öfke düzeyinin çocukluk döneminde saldırgan davranışların devamlılığına yol açtığını ortaya koyarken, Chung ve arkadaşları (2020) ebeveynlerin öfke kontrolündeki yetersizliklerin çocuklarda benzer sorunlara neden olduğunu belirtmiştir. Shokohi ve arkadaşları (2018) ise ebeveyn öfkesinin, çocukların psikolojik durumları ve kişilerarası ilişkileri üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamıştır.

Ebeveyn öz yeterliği ile çocukların saldırganlık düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda ise farklı bulgular ortaya çıkmıştır. Soyoğlu (2009) ebeveynlerin öfke ve öz yeterlik düzeyleri ile çocukların öz düzenleme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve ebeveynlerin bu iki değişkeni arasında sınırlı bir ilişki

olduğunu belirtmiştir. Ogelman ve Topaloğlu (2014) ile Tao ve arkadaşları (2023) annelerin ve babaların ebeveynlik görevine ilişkin öz yeterlik algıları ile çocukların saldırganlık puanları arasında anlamlı bir ilişki bulamamışlardır. Buna karşın, Hamovitch ve arkadaşları (2019), ebeveyn öz yeterliğinin artmasıyla çocuklardaki problem davranışların azaldığını ortaya koymuştur.

Bu farklı bulgular ve özellikle okul öncesi döneme odaklanan çalışmaların sınırlılığı, bu araştırmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Mertoğlu (2018) da okul öncesi dönemin çocukların kişilik ve davranış gelişimi üzerinde kritik etkileri olduğunu belirterek, bu dönemde saldırganlık ve öfke ilişkisini anlamamanın önemini vurgulamaktadır.

Bu nedenle, çalışmanın erken çocukluk döneminde ebeveyn öfke düzeyleri ve öz yeterlik algılarının çocukların saldırganlık yönelimleri ile olan ilişkisinin demografik değişkenlerle birlikte incelenmesi, alana özgün ve değerli bir katkı sunacaktır. Elde edilen bulgular, psiko-eğitsel müdahale programlarının geliştirilmesi, ebeveynlerin bilinçlendirilmesi ve eğitimcilerin erken dönemde saldırganlık davranışlarını önlemeye yönelik stratejiler oluşturması için temel oluşturacaktır. Bu yönüyle çalışma, literatürdeki boşluğu doldurmanın yanı sıra, uygulamaya dönük faydalar sağlaması açısından da önem taşımaktadır.

1.4. Sayıtlar

Araştırmadaki sayıtlara aşağıda yer verilmiştir.

1. Katılımcıların, araştırmada yer alan soruları samimi bir şekilde cevapladıkları kabul edilmiştir.
2. Çalışmada kullanılan veri toplama araçlarının, ölçülmesi amaçlanan özellikleri doğru şekilde ölçtüğü varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırmada yer alan sınırlılıklara aşağıda yer verilmiştir.

1. Araştırma İstanbul Sultangazi’de oyun atölyelerine katılan, 3-6 yaş arası çocuğu olan 400 ebeveyn (233 Anne, 167 Baba) ile sınırlıdır.
2. Araştırma verileri, kullanılan veri toplama araçları ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Saldırganlık: Saldırganlık, bireyin herhangi bir bireye duygusal anlamda veya fiziksel olarak zarar vermesidir (Karataş ve Gökçakan, 2009).

Öz Yeterlik: Öz yeterlik kişinin, sahip olduğu performansı ortaya çıkarmak için kendine duyduğu inançtır (Bandura, 1986).

Öfke: Öfke, artmış fizyolojik uyarılma, suçlama düşünceleri ve saldırgan davranışlara karşı artmış yatkınlık içerebilen olumsuz bir duygusal durumdur (Berkowitz ve Harmon-Jones 2004).

1.7. Genel Bilgiler

Çalışmanın başlıkları, kavramları kuramsal bilgilerle desteklenerek bu bölümde açıklanmıştır.

1.7.1. Çocuklarda 3-6 Yaş Gelişim Dönemi Davranış Özellikleri

3 ila 6 yaş arasındaki çocukluk dönemi, hızlı büyüme ve gelişmenin yanı sıra önemli bilişsel, sosyal ve psikolojik ilerlemelerin yaşandığı kritik bir süreçtir. Bu dönemde çocuklar, dil becerilerinin gelişimi sayesinde kendilerini etkili bir şekilde ifade etmeye başlarlar (Papalia ve ark., 2009). Psikolojik açıdan duygularını anlama ve karşı tarafa iletebilme yeteneği kazanırken (Berk, 2013), sosyal olarak da arkadaşlıklar kurup paylaşmayı, iş birliği yapmayı ve empati geliştirmeyi öğrenirler. Bu süreçte kazanılan davranış ve beceriler, sonraki gelişim dönemlerinin temelini oluşturur (Larranaga ve ark., 2024).

Bu gelişmelerle birlikte, bu dönem bazı zorlayıcı davranışlar da görülür. Çocuklar sosyal alanlarla temas ettikçe, saldırgan davranışları görüp öğrenebilirler. Genel olarak, bu davranışlara da okul öncesi eğitim kurumlarında, tanıklık ederler. Bu davranışlar, itme veya vurma gibi fiziksel saldırganlık, aşağılayıcı kelimelerin kullanımı gibi sözel saldırganlık ve dışlama veya söylenti çıkarma gibi ilişkisel saldırganlığı içerebilir (Crick ve Grotpeter, 1994).

Çocukların bu davranışları öğrenmesinde, model alma, gözlem yoluyla öğrenme ve sosyal pekiştirme gibi mekanizmaların etkili olduğu bilinmektedir (Bandura, 1973). Dolayısıyla bu dönemde gözlemlenen saldırganlık eğilimleri, yalnızca bireysel gelişim açısından değil, aynı zamanda sosyal öğrenme süreçleri ve çevresel etkiler açısından da değerlendirilmelidir (Bandura, 1977).

Bu bağlamda, çocuğun davranışlarını şekillendirmede ebeveyn tutumları, aile

içi iletişim ve ebeveynin duygularını düzenleme becerileri oldukça önemlidir. Erken yaşlarda gözlenen saldırgan davranışların, zamanla kalıcı davranış örüntülerine dönüşmemesi için, çocuğun çevresiyle olan etkileşimlerine dikkat edilmesi büyük önem taşır. Bu nedenle hem eğitimciler hem de ebeveynler için bu gelişimsel döneme dair farkındalık, çocuğun sağlıklı bir gelişim göstermesi açısından temel oluşturur (Denham ve Burton, 2003).

1.7.2. Davranış Problemleri ve Saldırganlık

Günümüzde sıklıkla karşılaşılan ve toplumsal sorun olan davranışsal problemler, çocukların gelişim dönemlerinde yaşanabilen olumsuz durumlardan kaynaklanmaktadır (Masaroğulları ve Çerkez, 2024). Tek bir sebeple açıklanamayan davranışsal problemlerin yoğunluğunun ve sorun olarak kabul edilmesini etkileyen nedenlerin, belirlenmesi gerekmektedir (Şirin Kaya ve Özyürek, 2022). Bu nedenlerin başında da anne ve baba arasındaki işlevsiz iletişim, ebeveynler arasındaki ilişki problemleri; bu ilişki problemleri nedeniyle ebeveynlerin tartışmaya girmesi ve çocukların sosyal alanlarda strese maruz kalması gelmektedir (Gleason ve ark., 2016; Manti ve ark., 2019). Bunlar, çocukların davranışsal sorunlar yaşamalarına sebep olup gelişim alanlarını etkilemektedir (Yavuzer, 2013). Diğer bir ifadeyle, anne ve baba arasındaki tartışmalar arttıkça, çocuklarda problem davranışlar ve duygusal sorunlar oluşmaktadır (Chavda ve Nisarga, 2023).

Bu tür davranışsal problemlerin içinde önemli bir yere sahip olan saldırganlık kavramı, başkalarını incitmek amacıyla gerçekleştirilen her türlü davranıştır. Bu kavramın tanımı farklı şekillerde yapılmıştır. Dünya Sağlık Örgütüne (WHO, 2002) göre saldırganlık, herhangi bir kişiye karşı bir bireyin amaçlı olarak zarar vermesi durumudur. Türk Dil Kurumu ise saldırganlığı, bireyin başka bir bireye amaçlı olarak zarar vermesi, silahlı ya da silahsız olarak eylemde bulunması ve karşıdaki kişiye fikrini zorla dayatması şeklinde tanımlar (TDK, 1983). Çoğunlukla da tanımlarda bireye kasıtlı olarak zarar verme vurgulanmaktadır (Ersan, 2017).

Saldırganlık, günümüzde çok sık görülen problemlerden biridir (Yılmaz ve Karaaziz, 2023). Araştırmalar, saldırganlığın hem biyolojik hem de çevresel faktörlerin, etkisiyle ortaya çıktığını belirtmektedir (Bandura, 1977; Raine, 1993). Saldırganlık genellikle bir kişinin kendisini tehdit altında ve duygusal olarak zayıf hissettiğinde, ortaya çıkmaktadır. Bireyler, böyle hissettiğinde stresle başa çıkmak, kendilerini savunmak ve duygusal gerilimlerini boşaltmak için saldırganlık davranışı

gösterebilmektedir. Bazı kuramsal yaklaşımlar saldırganlığın, öğrenilmiş bir davranış olarak ortaya çıktığını belirtmektedir (Berk, 2013). Bandura (1973), Sosyal Öğrenme Kuramında özellikle çocukların çevrelerini gözlemleyerek saldırganlık davranışlarını öğrenebileceklerini vurgulamaktadır. Bununla birlikte saldırganlık davranışının, biyolojik ve genetik faktörlerden etkilendiğini belirten kuramsal açıklamalar vardır. Raine (2002), saldırganlık davranışının beyin yapıları ve kimyasal dengesizliklerle doğrudan bağlantılı olabileceğini söylemektedir. Araştırmalar özellikle saldırgan davranışların gittikçe yaygınlaştığını, bu davranışların çocuklarda da görüldüğünü ve önlenemediğini göstermektedir (Gürün, 1991; Uysal ve Dinçer, 2013). Bu şekilde davranış gösteren çocukların, ileriki süreçlerde benlik algılarında ve ruh sağlıklarında olumsuz etkiler görülmekte ve çevreyle ilişki kurmakta zorluk yaşayabildikleri görülmektedir (Çelik, 2006). Bu nedenle, saldırganlığı önleyici çalışmalar gerçekleştirmek ve bu davranışın nedenlerini bütünüyle anlamak gerekmektedir.

1.7.3. Saldırganlık Kavramına Yönelik Kuramsal Görüşler

Saldırganlık kavramıyla ilişki çeşitli görüşler ve yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu bölümde, kuramlara detaylı yer verilmiştir.

1.7.3.1. Biyolojik Kuram. Bu kuramda, saldırganlığın genler ve sinir sisteminin çevreyle etkileşimiyle birlikte ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (Özata Ersöz ve Arcagök, 2024). Genetik faktörle birlikte, bazı insanların daha saldırgan kişilik yapısına sahip olduğu da görülmektedir (Frieze ve ark., 2020). Aslında saldırganlık, belirli durumlarda bireylerin yaşamda kalabilmesi için önemli olan bir beceridir ve doğa bu yetiyi bizlere vermiştir (Buss ve Duntley, 2006). Uygun etkenler olduğunda, hepimiz saldırgan davranışlar gösterebiliriz. Bu durumun erken çocukluktan itibaren anlaşılabilirdiği görülmektedir. Nitekim araştırmalar, bebeklikte saldırgan davranışlar gösteren çocukların, yetişkinlik döneminde de benzer davranışlar gösterme eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır (Coie ve Dodge, 1998; Dubow ve ark., 2003; Raine, 1993).

Saldırganlığı etkileyen, beyin bölgeleri amigdala ve prefrontal kortekstir. Bu beyin bölgelerinde görülen farklılıklar, saldırganlığa olan yatkınlığı artırabilir. Ayrıca hormonlar da saldırganlığı etkileyen önemli faktörlerdir. Bu noktada en önemli hormon, saldırganlığa etki eden hem insanlarda hem de hayvanlarda bulunan testosterondur (Raine, 1993). Hayvanlarla ilgili yapılan çalışmalarda, testosteron

düzeyi ile saldırganlık eğilimi arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Bulunan sonuç, hayvanlara göre insanlarda az görünse de önem arz etmektedir (Dabbs ve ark., 1996). Yapılan araştırmalar, birçok nörotransmitterin şiddet eğilimiyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Son dönem çalışmalarda ise özellikle serotonin düzeyi ön plana çıkmaktadır. Serotonin saldırganlık üzerindeki etkisini inceleyen Berman ve arkadaşları (2009), saldırganlık geçmişi olan ve olmayan bireylerden oluşan iki grup belirlemiştir. Saldırganlık geçmişi olan bireyler sık öfke patlamaları, bağırma, kavgaya etme ve eşyalara zarar verme gibi davranışlar sergilediklerini belirtirken, diğer grup bu tür davranışlar göstermediklerini ifade etmiştir. Her iki gruba da serotonin artıran bir karışım verilmiş ve ardından saldırganlık düzeyleri ölçülmüştür. Sonuçlar, serotonin seviyesindeki artışın özellikle saldırganlık geçmişi olan bireylerde saldırgan davranışları azalttığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, serotoninin saldırganlık kontrolünde önemli bir düzenleyici rol üstlendiğini göstermektedir.

1.7.3.2. Sosyal Öğrenme Kuramı. Sosyal Öğrenme Kuramı insan davranışını anlamada gözlem, taklit ve pekiştirmenin kritik rolünü vurgular (Bandura, 1977). Sosyal Öğrenme Kuramı, bireyler ve çevreleri arasındaki önemli etkileşimi açıklar.

Bandura'nın Bobo Doll deneyi, hem çocukların başkalarında görülen saldırgan davranışları nasıl taklit ettiğini hem de saldırgan davranışları kazanmada gözlemsel öğrenmenin rolünü vurgulamıştır (Bandura ve ark., 1961). Bobo bebeğine karşı saldırgan davranışlar gösteren yetişkin bir modeli gören çocukların, özellikle modelin davranışı sosyal olarak ödüllendirilmiş görüldüğünde, bu eylemleri taklit etme olasılığı fazladır. Bu bulgu, saldırganlığın gelişiminde ve devam etmesinde çevresel ve sosyal unsurların önemini vurgulamaktadır. Bandura, öğrenmenin sadece doğrudan deneyimler yoluyla değil, aynı zamanda başka insanların gözlemlenmesi yoluyla da olabileceğini belirtmektedir (Bandura, 1977).

Sosyal Öğrenme Kuramı, saldırganlığın gelişimini anlamada önemli bir çerçeve sunar ve sosyal ve çevresel etkileri, davranışsal sonuçlara bağlar. Sosyal Öğrenme Kuramı, saldırganlığın sadece doğuştan gelen bir durum olmadığını, gözlem, taklit ve pekiştirme yoluyla şekillenen öğrenilmiş bir davranış olduğunu vurgulamaktadır (Bandura, 1977). Saldırganlık davranışının öğrenilmesi için gözlemlenen davranışa dikkat göstermek, gözlemlenen davranışın görsellerini kodlamak, bu görselleri tekrardan üretmek ve davranışı yapmak için güdülenmek gerekmektedir (Çelen, 2024). Saldırganlık genellikle anne babalar, akranlar veya

medya karakterleri gibi etkili figürler tarafından modellenen gözlemlenen davranışlara, tepki olarak gelişir. Çocuklar, taklit ederek büyüklerin saldırgan davranışlarını öğrenirler ve gerçekte düşmanlık ya da incitme amacı gütmeseler de model olarak gördükleri ve özdeştikleri büyüklerin saldırgan tutumlarını tekrarlayabilirler (O’leary, 1988). Özellikle saldırgan rol modellerin davranışları olumlu biçimde pekiştirildiğinde, çocuklar bu davranışların sosyal olarak kabul gördüğünü düşünerek benzer tutumlar geliştirebilirler (Bandura ve ark., 1961). Çocuğun gösterdiği davranışa ödül ya da ceza verildiğinde, saldırganlık davranışının öğrenilmesi ve pekişmesi sağlanmaktadır (Bandura, 1978; O’leary, 1988). Özetle Bandura’nın kuramı saldırganlık kavramını pekiştirmeye, cezayla ve model alıp taklit etmeye ilişkilendirmektedir.

1.7.3.3. Psikoanalitik Kuram. Psikoanalitik Kuramın kurucusu Freud, saldırganlığın doğuştan gelen bir içgüdü ve insan hayatının bir parçası olduğu görüşünü belirtmiştir. Freud 1927’de bu yaklaşımını, insanoğlu yalnızca sakin ve sevecen bir yapıda değildir, insanın doğasında saldırganlık da vardır, sözü ile desteklemiştir (Freud, 1927).

Freud, yaşam ve ölüm olarak içgüdüleri ayırır ve açıklar. Eros olarak ayırdığı içgüdü, hayatta kalma, zevk ve üremeye ilgilidir. Ölüm içgüdü ise yıkıcı eğilimlerle birlikte, saldırganlığı ifade eder. Freud kendine yönelik saldırganlıktan da bahseder ancak bu saldırganlık bir ölçüde yaşam içgüdü tarafından bastırılır (Geçtan, 1996).

Freud açısından saldırganlık, insanın yıkıcı eğilimlerini dış dünyaya yöneltmesidir (Akt. Özdoğan, 2019). Kişinin bu eğilimleri dış dünyaya yöneltmesi, aslında yaşam içgüdüyle bağlantılıdır ve yaşama arzusuyla insanı tutan bir unsurdur (Akt. Karşı, 2016).

Freud’a göre saldırgan enerji bir şekilde dışa atılmazsa, bu enerji içsel birikime yol açar ve kişi psikolojik problemler yaşar. Saldırgan enerjinin dışa atılması durumunda ise kişi bu psikolojik yoğunluğu boşaltmış olur. Freud bu boşalma süreciyle birlikte, kişinin saldırgan davranışlar gösterme oranının, azaldığını belirtir. Freud bu durumu, katarsis kavramı ile açıklar. Katarsis duygusal boşalma ya da temizlenme anlamıyla eş değerdir (Akt. Kağıtçıbaşı, 1999).

Bir başka deyişle saldırganlık, bir savunma mekanizması olarak, bireyin ölüm içgüdüünden doğan kendini yok etme isteğine yönelik bir tepki olarak ortaya çıkar. Ego, bireyin bütünlüğünü korumak için bu isteği bastırır, ancak bu bastırmayla birlikte,

kişi huzursuzluk duyar. Kişi bu gerilimi aşabilmek için, süblimasyon savunma mekanizmasını kullanarak rahatlamaya çalışır. Ayrıca yön değıştirme savunma mekanizması devreye girer ve ölüm içgüdüğü, saldırganlık biçiminde dış dünyaya yansıtılır, böylece birey rahatlatma sağlar (Akt. Şahin, 2007).

1.7.3.4. Boşalma Kuramı. Boşalma kuramına göre, saldırganlık davranışlarının azalması, duygularda sağlanan rahatlamayla mümkündür. Freud, saldırganlık enerjisinin birikmesinin, tıpkı cinsel enerji gibi rahatlamadığı takdirde yıkıcı davranışlara yol açabileceğini söylemiştir (Akt. Tiryaki, 1997). Bu kurama göre, bir güdü doyurulduktan sonra duygusal ve davranışsal anlamda bir azalma görülür. Örneğin, yemek ihtiyacı karşılandıktan sonra iştah azalır ve benzer şekilde, saldırganlık duyguları da boşaltılınca saldırganlık davranışları azalır (Esentürk, 2015). Katarsis ise duygusal bir rahatlatma olarak açıklanır ve iki türü vardır. Bunlar; duygusal katarsis (öfke duygusunda azalma) ve davranışsal katarsis (saldırgan davranışlarda azalma) şeklindedir (Keskin, 2010).

Bu kuramın temeli, Aristoteles'in insanların saldırganlık gibi yoğun duygularını trajedi gibi dışsal uyarıcılar aracılığıyla dışa vurarak rahatlatabilecekleri düşüncesine dayansa da psikoloji alanında ilk kez Freud ve Breuer tarafından sistematik biçimde ele alınmıştır (Dervent, 2007). Başka bir deyişle, sosyal ortamlarda belirli davranışlarda bulunmak ya da çevresel gözlemler yapmak da bu duygusal boşalma sürecine katkı sağlayabilir (Kırkbir, 2014). Sonuç olarak, boşalma kuramı saldırganlıkla ilişkili enerjinin bastırıldığında içsel bir gerilime dönüştüğünü, ancak uygun biçimde dışa vurulduğunda bu gerilimin azalacağını savunur (Dervent, 2007).

1.7.3.5. Engellenme-Saldırganlık Kuramı. Engellenme Saldırganlık Kuramı, Yale Üniversitesi araştırmacıları John Dollard ve arkadaşları tarafından 1939 yılında öne sürülmüştür, kuramın ortaya çıkmasında psikoanalitik kuram etkili olmuştur (Akt. Şahin, 2007). Bu kurama göre birey, saldırgan davranışı içgüdüsel olarak değil; engellenmenin yol açtığı tepkisel bir dürtü sonucunda sergilemektedir (Dollard ve ark., 1939). Engelleme-Saldırganlık kuramına göre, saldırgan davranışın temel nedeni bireyin engellenmesidir. Amaca ulaşmanın önüne geçen her durum engellenme olarak tanımlanır; birey, ihtiyaçlarını karşılayamadığında ya da boşaltamadığında bu durum saldırgan davranışa yol açabilir (Özgörüş ve Güler, 2021). Burada saldırganlık üzerinde etkili olan iki durum söz konusudur; ilki, ihtiyaçların önünde engelleyici bir

durumun olması, ikinci ise ihtiyaçlar giderilene kadar saldırganlığın sürmesidir (Atkinson ve ark., 2012).

Engellenme, kişinin kendisiyle ilgili yaşadığı çatışmalardan kaynaklı ya da dış dünyadaki ikilemlerden dolayı oluşabilmektedir (Goldstein ve Carr, 1981). Dollard ve arkadaşları (1939), saldırganlıkta etkili olan kavramın engelleme olduğunu savunsa da zamanla bu görüş değişiklik göstermiş saldırganlığın kendi kendine de oluşabileceği görülmüştür (Freedman ve ark., 2003). Diğer bir ifadeyle amaca ulaşamama durumunda yaşanan engellenme, her ne kadar saldırganlığı artıran bir etken olsa da bu duygunun her durumda saldırgan davranışa yol açacağı anlamına gelmemektedir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2015).

Dollard ve arkadaşları (1939), engellenmenin doğrudan saldırganlığa yol açmasa da öfke gibi yoğun duygulara neden olarak saldırganlık eğilimini artırdığını belirtmiştir. Engellenmenin daha yoğun ve zorlayıcı boyutlara ulaştığı durumlarda ise, bu duygunun şiddeti artmakta ve saldırgan davranışların ortaya çıkma olasılığı yükselmektedir (Akt. Berkowitz, 1989). Engellenmenin yarattığı yoğun duygular giderilmediği takdirde, engellenme döngüsü sürmekte ve bireyde saldırgan eğilimler giderek güçlenmektedir (Köknel, 1996). Bu durumların yaşanması da kişide savaşma ya da kaçma tepkilerini oluşturmaktadır. Kişi savaşırsa öfkesini yoğun olarak yaşamakta, kaçarsa korku duygusu oluşmaktadır (Benjamin, 2016). Bu durum çocukları da etkilemektedir. Lewin ve arkadaşları (1939), yaptığı çalışmada saldırgan davranış gösteren çocukların engellenme durumuna maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Bu çocukların oyuncaklarını duvara fırlatacak kadar saldırgan oldukları, görülmüştür (Taylor ve ark., 2000).

1.7.3.6. İpucu-Uyarılmışlık Kuramı. Berkowitz, engellenme ve sosyal öğrenme kuramlarını birleştirerek saldırganlığı daha ayrıntılı şekilde ele almıştır. Berkowitz'in kuramına göre; her saldırganlık engellenmeden oluşmaz ancak engellenme durumu, amaca göre değişik yorumlanır ve saldırganlık davranışları engellenmeye tepki olarak öğrenilir. Berkowitz'e göre insanlar dürtülerini doyuramıyor ve tatmin olmuyorlarsa saldırganlaşmaktadır ve korku duygusuna kapılmaktadır (Berkowitz, 1990). Engellenme, kötü niyet olarak bilinmezse, yanlışlıkla veya haklı bir nedenle oluştuğu düşünülürse, bireyler daha az öfkelenir ve saldırgan davranışlar gösterme olasılıkları azalır. Ayrıca, engellenme için kabul edilebilir sebepler belirtildiğinde, saldırganlık duyguları en aza iner. Berkowitz, engellenmenin öfkeyi tetiklediğini ancak öfkenin anında saldırganlığa dönüşmediğini

söyler. İnsanlar öfkelerini aniden saldırganlık davranışına dönüştürerek ifade etmezler, bunun yerine uygun koşulların oluşmasını beklerler ve saldırgan tutumlarını engellerler (Gökçiçek, 2015). Özetle ortam koşulları, saldırganlığın oluşmasında önemli bir rol oynar. İpucu-Uyarılmışlık kuramına göre, engellenme hep saldırganlığa neden olmaz. Ancak, öfkenin ve uyarılma düzeyinin yoğunlaşması, saldırganlık gösterme olasılığını artırır (Gökdemir, 2019).

Berkowitz, sosyal ortamdan öğrenilen davranış kalıplarının ve ipuçlarının saldırganlık üzerinde rolü olduğunu, bu ipuçlarının saldırganlığı engellediğinde, saldırganlık davranışının oluşmayacağını vurgular. Öğrenilen saldırganlık, toplumca onay gören ipuçlarıyla kontrol edilebilir (Esentürk, 2015).

1.7.4. Saldırganlığı Etkileyen Faktörler

Bireyin saldırgan davranışlar sergilemesinde biyolojik, psikolojik, çevresel ve sosyal pek çok etken bir arada rol oynamaktadır. Aşağıda bu faktörler, literatür ışığında başlıklar hâlinde ele alınmıştır.

1.7.4.1. Aile ve Şiddete Maruz Kalma. Aile özellikleri, bir çocuğun gelişimiyle ve davranışsal sorunlarıyla doğrudan ilişkilidir. Zarar görmüş aile dinamiklerinin, saldırganlık üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı rolü vardır. Yoğun aile çatışmasıyla baş etmeye çalışan çocuklar, psikolojik anlamda mücadele ederler ve bu duygularını fiziksel anlamda da ortaya koyma ihtiyacı hissederler (El-Sheikh ve ark., 1994).

Lamb (1987), babanın çocuğun sağlıklı gelişimindeki rolünü açıklayarak, babaların çocukla kurduğu sıcak, destekleyici ve etkileşimli ilişkilerin, çocukların benlik algısı, öz güveni ve sosyal uyum becerileri üzerinde olumlu etkiler yarattığını belirtmiştir (Akt. Avşar, 2019). Öte yandan, sağlıklı ebeveyn modellerine ilişkin yapılan araştırmalar, saldırgan davranışların daha çok bu çocuklarda gözlemlendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, ebeveynlerin sosyal olmayan ve ilgisiz tutumları ile çocukların şiddet içeren davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğu da bildirilmiştir (Hawkins ve ark., 1998).

Webster-Stratton ve Hammond (1988), ebeveynlerin psikolojik problemleri ve saldırgan tutumlarının çocuk üzerindeki etkilerini açıklamışlardır. Özellikle depresif annelerin duygusal olarak çocuklarına ulaşamaması, duygusal düzenleme becerilerini öğretmede yaşadıkları güçlükler ve olumsuz davranışlara istemeden verdikleri

pekiştirici tepkiler, çocuklarda saldırganlıkla ilişkilendirilmiştir (Webster-Stratton ve Hammond, 1988; Webster-Stratton ve Herbert, 1994). Bu bulgular, anne ile çocuk arasında sürekli yaşanan çatışmaların, özellikle okul öncesi dönemdeki çocuklarda saldırgan davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırlayabileceğini göstermektedir.

Ailede öfke ve saldırganlık duygularının ortaya çıkmasının birçok nedeni vardır. Bunlar arasında alkol ve madde kullanımı, istismar geçmişi, düşük sosyoekonomik düzey, babanın şiddet uygulaması, ailede destek eksikliği, tutarsız ebeveyn tutumları ve iş hayatındaki sorunlar sayılabilir (Özmen, 2006).

Okul öncesi dönemdeki çocuklar, aile içindeki şiddetin hem doğrudan hem de dolaylı etkilerine maruz kalabilmektedir. Özellikle, şiddet olaylarında çocuklar savunmasız hedefler olarak öne çıkar (Steinmetz ve Straus, 1974). Fiziksel istismara uğrayan çocuklar ise, istismara maruz kalmayan akranlarına kıyasla daha fazla problem davranış sergiler ve saldırganlık eğilimleri gösterirler (Strassberg ve ark., 1994).

1.7.4.2. Cinsiyet. Cinsiyete özgü saldırganlık davranışları düşünüldüğünde, kızların erkekler kadar saldırgan olduğunu öne süren çalışmalar vardır (Moretti ve Odgers, 2002). Kızlar ilişkisel saldırganlık gösterme eğilimindeyken, erkekler açık saldırganlık sergileme eğilimindedir, her iki saldırganlık biçimi de eşit derecede zararlıdır. Okul öncesinde yapılan çalışmaların sonuçları, kızların erkeklerden daha yüksek düzeyde ilişkisel saldırganlığa sahip olduğunu ve cinsiyet farkının orta çocukluk döneminde, iyice belirginleştiğini göstermektedir Erkekler erken çocukluk döneminde genellikle yüksek düzeyde fiziksel saldırganlık gösterirler ve bu davranış zamanla azalır. Buna karşın, kızlarda fiziksel saldırganlık başlangıçta düşük seviyededir ancak zamanla artış göstererek belirli bir yaşta zirveye ulaşır (Moretti ve Odgers, 2002).

1.7.4.3. Çevre ve Mizaç. Bireyin saldırgan davranış göstermesinde önemli faktörlerden biri çevredir. Çocuklar, çevrelerindeki kişilerin saldırganlığa verdikleri tepkileri gözlemleyerek kendi davranışlarını şekillendirirler (Özdemir, 2014). Çocuk, saldırgan davranışı onaylayıcı veya teşvik edici tepkiler alırsa, bu davranışın kabul edilebilir olduğunu öğrenir ve benzer tutumlar geliştirebilir (Yavuzer, 2000). Ayrıca, çocukların akranları tarafından oyun gruplarına kabul edilmesi, saldırgan veya olumlu davranış göstermeleriyle yakından ilişkilidir (Uysal ve Dinçer, 2013). Akranlardan

gözlemlenen saldırgan davranışlar da çocuklarda benzer eğilimlerin artmasına neden olmaktadır (Kamper-DeMarco ve Ostrov, 2019). Fiziksel saldırganlık gösteren çocukların genellikle aynı şekilde davranan arkadaşları bulunur ve bu durum, onları diğer çocuklar tarafından dışlanmaya götürür (Burr ve ark., 2005). Bu dışlanmanın temel nedenlerinden biri, saldırganlığın yol açtığı olumsuz sosyal etkileşimlerdir (Murray-Close ve Ostrov, 2009).

Okul öncesi dönemde çocukların duygusal dünyası oldukça zengindir. Öfke, hiddet ve utanç gibi yoğun duygular, çocukların duygusal deneyimlerinde önemli rol oynar ve bu duyguların yoğunluğu saldırganlık davranışlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilir (Kaufman, 1996).

Bunun yanında mizaç özellikleri de saldırganlık üzerinde etkili olmaktadır. Zor mizaçlı bebeklerin, ilerleyen çocukluk dönemlerinde saldırganlık sergileme ve davranışsal sorunlarla karşılaşma olasılıkları daha yüksektir (Kingston ve Prior, 1995).

Özetle, çevresel faktörler ve bireyin doğuştan getirdiği mizaç özellikleri, saldırgan davranışların gelişiminde bir arada etkili olmaktadır.

1.7.5. Saldırganlığın Türleri

Saldırganlık kavramı literatürde farklı tanımlarla ele alınmakta ve çeşitli türleri bulunmaktadır (Aksüt Çiçek, 2008). Özellikle çocuklarda gözlemlenen saldırganlık biçimleri fiziksel, ilişkisel ve sözel saldırganlık olarak kategorize edilir (Hamlett, 2007). Bu saldırganlık türleri hem davranış şekilleri hem de amaçları açısından farklılık göstermektedir.

Fiziksel saldırganlık, bireyin kasıtlı olarak birine zarar verme amacı taşıdığı davranışları içerir. Bu tür saldırganlık genellikle fiziksel şiddeti kapsar ve kişinin kendini savunma ya da yoğun öfke gibi dürtülerle aniden saldırmasıyla ortaya çıkar (Eroğlu, 2009). Fiziksel saldırganlığın sonucunda karşıdaki kişinin savunmasız kalması, saldırgan davranışların artmasına neden olabilir (Aksüt Çiçek, 2008). Araştırmalar, erkeklerin fiziksel saldırganlıkta daha fazla eğilim gösterdiğini, kızların ise daha çok ilişkisel saldırganlık türüne yöneldiğini ortaya koymaktadır (Ostrov ve Keating, 2004; Özdemir ve Tepeli, 2015).

Psikolojik ve sözel saldırganlık ise fiziksel zarar verme yerine, karşıdaki kişiye sözlü ya da duygusal zarar verme amacı güden davranışlardır. Bu tür saldırganlıkta, kişi aşağılayıcı, reddedici, hakaret içeren ve karşısındakini değersiz hissettiren sözlerle zarar verir (Kartal ve Bilgin, 2009). Psikolojik ve sözel saldırganlık genellikle aynı

kategoride değerlendirilir ve bireyin özsaygısını zedeleyebilir (Bilgin, 2000). Ayrıca, fiziksel ve sözel saldırganlık sergileyen erkeklerin ilişkisel saldırganlığa da yatkın olduğu çalışmalarda belirtilmiştir (Berk, 2013).

Araçsal saldırganlık, duygusal bir tepki olmaksızın, belirli bir hedefe ulaşmak için kasıtlı olarak başkalarına zarar verme davranışdır. Bu saldırganlık biçiminde amaç, öfke değil, dışsal hedeflerdir; kişinin çıkarı, statüsü ya da maddi kazancı ön plandadır (Bilgin, 2000; Aksüt Çiçek, 2008). Araçsal saldırganlık, çoğunlukla güç, para veya sosyal baskınlık elde etme gibi amaçlarla ortaya çıkar.

İlişkisel saldırganlık, bir kişinin başkalarının sosyal ilişkilerini, itibarını veya duygusal bağlarını hedef alarak zarar vermesi olarak tanımlanır. Bu saldırganlık biçimi doğrudan fiziksel ya da sözel saldırı yerine, başkalarını sosyal çevreden dışlama, itibarsızlaştırma gibi dolaylı yöntemlerle uygulanır. Okul öncesi çocuklarda ilişkisel saldırganlık, arkadaşlarına dil çıkarma, oyuna almama, hoşlanmadığı şeyleri söyleme, bağırma ve oyunlarını engelleme şeklinde görülür (Özdemir ve Tepeli, 2015; Sevinç, 2003).

Pasif ya da dolaylı saldırganlık ise açık bir zarar verme davranışı olmaktan ziyade daha gizli, manipülatif ve dolaylı yollarla gerçekleşir. Bu tür saldırganlıkta, hedef kişiye doğrudan zarar verilmez ancak kişinin sosyal çevresinde olumsuz etkiler yaratılır. Örneğin, başarılı bir öğrencinin mezuniyetinin engellenmesi ya da patronun hak edilen kıdemi vermemesi gibi durumlar dolaylı saldırganlığa örnek teşkil eder (Bilgin, 2000).

Saldırganlık aynı zamanda amaç ve tetikleyici unsurlara göre de proaktif ve reaktif olmak üzere ikiye ayrılır. Proaktif saldırganlık, belirli amaçlara ulaşmak veya çıkar sağlamak için kasıtlı ve planlı şekilde yapılan saldırgan davranışlardır. Bu tür saldırganlık, daha amaçlıdır ve kişinin hedeflerine ulaşması için diğerlerine zarar vermeyi göze alır. Bandura'nın öğrenme teorisi, proaktif saldırganlığın öğrenilmiş bir davranış olduğunu vurgular (Bandura, 1973).

Reaktif saldırganlık ise, kişi kendisine yönelik bir tehdit veya hakaret algıladığında savunma amacıyla ortaya çıkan ani ve öfkeli bir tepkidir. Bu tür saldırganlık, genellikle aniden gelişir ve tam nedeni hemen anlaşılamayabilir (Hubbard ve ark., 2001). Reaktif saldırganlığın kuramsal temeli engellenme (frustrasyon) saldırganlık kuramına dayanır (Berkowitz, 1989). Ayrıca, düzensiz ve yoğun öfke duygusunun tetiklediği uyarılma durumu da reaktif saldırganlıkta etkili olur (Gentile ve ark., 2010).

1.7.6. Okul Öncesi Dönemde Saldırganlık

Okul öncesi dönem çocukların sosyal gelişimi ve sosyal etkileşimlerinde gösterdikleri davranışların oluşmasında, psikolojinin ve duyguların rolü kaçınılmazdır (Bohnert ve ark., 2003; Nauert, 2011; Steffgen ve Gollwitzer, 2008). Okul öncesi dönemde çocuklar, çevreleriyle etkileşim halinde olarak empati, iş birliği, paylaşma ve karşılıklı ilişkiler gibi sosyal beceriler kazanmaya başlarlar. Ancak bu süreçte, anne-babalar ve öğretmenler için kaygılandırıcı olan, problem olarak görülen davranışlardan biri saldırganlıktır (Coplan ve ark., 2015; Craig ve ark., 2000; Gander ve Gardiner, 2010; Trawick-Smith, 2014).

Saldırgan davranışlar, çocuk ve ergenlerin psikiyatri servislerine başvurmalarının en önemli nedenidir (Griffin ve Gross, 2004). Saldırgan davranışlar gösteren çocuklar, bu davranışlar nedeniyle çevreyle etkileşim problemleri yaşayabilir, benlik algıları olumsuz yönde etkilenebilir ve ilerleyen yıllarda psikolojik problemler yaşama riskleri artabilir (Çelik, 2006).

Okul öncesi dönemde görülen saldırganlık, genetik ve biyolojik nedenlerden görülebileceği gibi, sosyal ve çevresel etmenlerin de etkisiyle oluşabilmektedir (Bandura ve ark., 1961; Lacourse ve ark., 2014; Mendes ve ark., 2009). Bu nedenle, erken çocukluk döneminde özellikle okul öncesinde çocukların, saldırganlıkla nasıl başa çıkabileceklerini öğrenmeleri oldukça önemlidir (Gander ve Gardiner, 2010).

Son yıllarda, erken çocukluk dönemindeki çocuklar tarafından gerçekleştirilen saldırganlık ve şiddete eğilimli eylemlerin sayısında ciddi bir artış gözlemlenmektedir, bu durum, yalnızca ölüm ve yaralanmalarla sonuçlanan olaylarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bu tür davranışların sosyal çevre tarafından giderek daha fazla onay görmesi ve normalleştirilmesiyle de derinleşmektedir (Yaşar ve Paksoy, 2011). Bu, toplum için ciddi bir problemdir ve bu durumun devam etmesi, daha büyük toplumsal sorunların oluşabilmesine zemin hazırlamaktadır (Landy ve Menna, 2001).

1.7.7. Sosyal Öğrenme Kuramı ve Öz Yeterlik

Albert Bandura, sosyal öğrenme kuramını geliştiren önemli bir psikologdur. Bu kuram, bireylerin çevrelerinden gözlem yoluyla öğrenebileceğini belirtir. Bandura (1977), insanların sadece doğrudan deneyimlerle değil, dış dünyayla temas edip izleyerek ve bu temasın sonucunda izlediği davranışları ortaya koyarak da öğrenebileceğini ifade etmiştir. Bu süreç, model alma olarak adlandırılır ve bireylerin davranışlarını, başkalarının davranışları, tutumları ve bu davranışların sonuçları

şekillendirir.

Bandura'ya göre, öğrenme süreci dört ana bileşenden oluşur: dikkat, hatırlama, tekrar ve motivasyon. İnsanlar bir davranışı gözlemlerken o davranışa dikkat eder, sonra onu hatırlayarak davranışa dönüştürür ve son olarak gözlemlenen davranışa karşı duydukları güdülenmeyle davranışı tekrar ederler. Ayrıca Bandura (1986), öğrenmede yalnızca gözlem yapmanın değil, bireyin kendisine olan öz yeterlik inancının da önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır. Öz yeterlik, bireyin bir görevi başarıyla gerçekleştirebileceğine dair inancı olup, öğrenme düzeylerini doğrudan etkiler.

Bandura (1994) öz yeterlik kavramını, bireyin belirli bir davranışı ortaya koymak için kendine duyduğu inancı olarak açıklamaktadır. Ancak Bandura (1994) sadece bu inancın yeterli olmadığını; bu becerilerin aktif şekilde ortaya konmasının gerektiğini belirtir. Bu bağlamda, Bandura'nın karşılıklı belirleyicilik ilkesi, birey ile çevrenin sürekli etkileşim içinde olduğunu ve birbirlerini şekillendirdiğini açıklar (Bandura, 1986). Öz yeterlik düzeyi, kişinin kendine güveni, dış dünyaya ve görevin durumuna göre değişebilir (Bandura, 1997; Zimmerman, 2000). Sağlam bir öz yeterlik inancı, ara sıra görülen başarısızlıkların etkisini azaltır (Schunk, 1989).

Öz yeterlik kavramı, farklı araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Hoy ve Woolfolk (1993), öz yeterliği, kişinin kendine duyduğu inancı farklı durumlarda da gösterebilmesi olarak açıklar; bu da bireylerin sorunlarla başa çıkma ve başarıya erişme çabalarının temelidir. Senemoğlu (2005) ise, bireylerin yaşadığı problemler karşısında ne kadar başarılı olabileceklerine dair kendileri hakkındaki değerlendirmelerini öz yeterlik olarak tanımlar. Bu tanımda vurgulanan, bireylerin zorlukları aşmadaki kendi beceri ve yeteneklerine duydukları güvendir. Snyder (2005) ise öz yeterliği, kişinin stres, kaygı ve belirsizlik gibi olumsuz durumlarda bile söz konusu davranışı yapabileceğine olan inancı ve bu davranışı tekrarlama çabası olarak tanımlamaktadır. Schunk (1989) ise, öz yeterliği bireyin algılanan etkililiği, başarıya olan inancı ve kendine güveni olarak açıklamıştır. Tüm bu tanımlarda ortak olan, öz yeterlik duygusunun bireyin kendine güveni ve bu güvenin başarıya ulaşmadaki etkisi olduğudur.

Yüksek öz yeterliğe sahip bireyler, zor görevleri aşabileceklerine inanır, daha zorlu görevleri seçer ve kendilerine yüksek hedefler koyarlar (Karademas ve Kalantzi-Azizi, 2004). Ayrıca yüksek öz yeterlik, daha iyi sağlık durumuyla da ilişkilendirilmiştir (Bandura, 1997). Buna karşılık, düşük öz yeterlik, yoğun kaygı, bunalım, psikosomatik belirtiler ve olumsuz ruh hali ile bağlantılıdır (Bandura, 1997;

Holahan ve Holahan, 1987; Kavanagh, 1992; O'Leary, 1992). Terry (1994) ise düşük öz yeterlik beklentilerinin, inkâr ve kendini suçlama gibi duygu odaklı başa çıkma stratejileriyle ilişkili olduğunu belirtmiştir.

1.7.8. Sosyal Öğrenme Yaklaşımının Dayandığı Prensipler ve İlkeler

Bandura'nın sosyal öğrenme kuramında yer alan temel ilkeler; çevre ve birey arasında karşılıklı etkileşim, geleceği öngörme, dolaylı edinimler yoluyla öğrenme kapasitesi, davranışları düzenleme kapasitesi, sembolik temsillerle inşa etme ve kendi davranışlarını değerlendirme şeklindedir (Sinoğlu Günden ve Erdoğan, 2017). Bu ilkeler birbirinden bağımsız değil, karşılıklı etkileşim içinde çalışarak bireyin öğrenme sürecini dinamik ve çok boyutlu bir şekilde şekillendirir.

Öz yeterlik inancı, yani bireyin belirli bir davranışı gerçekleştirebileceğine dair kendine duyduğu güven, öğrenmenin temel yapı taşlarından biridir. Ancak, bireyin yalnızca kendine inanması öğrenme için yeterli değildir; aynı zamanda davranışlarının sosyal sonuçlarını öngörme yeteneğine de sahip olması gerekir. Örneğin, birey öfkesini kontrol edebileceğine dair öz yeterlik duyar ve bu davranışın sosyal ilişkilerini olumlu yönde etkileyeceğini öngörür (öngörü kapasitesi). Bu noktada Bandura'nın karşılıklı belirleyicilik ilkesi devreye girer; birey ve çevre sürekli birbirini etkiler ve sosyal ortamda bazı stratejiler beklenen olumlu sonucu yaratmayabilir (Bandura, 1986).

Bu durumda birey, davranışının sonuçlarını gözlemleyerek değerlendirir ve öz düzenleme kapasitesi aracılığıyla gerektiğinde davranışını yeniden düzenler (Sinoğlu Günden ve Erdoğan, 2017). Öz düzenleme, bireyin kendi davranışlarını, düşüncelerini ve duygularını kontrol etmesini sağlar; böylece öğrenme süreci aktif ve kendini geliştiren bir yapıya kavuşur (Miller ve ark., 2008).

Yaşanan deneyimler ise sembolik temsil kapasitesi ile zihinsel olarak kodlanır. Birey, semboller ve dil aracılığıyla çevresindeki dünyayı anlamlandırır ve bu sembolik yapılar üzerinden benzer durumlarda kullanmak üzere deneyimlerini yapılandırır (Bandura, 1986). Bu, öğrenmenin sosyal ve bilişsel boyutunu güçlendiren kritik bir süreçtir (Sinoğlu Günden ve Erdoğan, 2017).

Son olarak, birey kendi davranışlarını sosyal normlar ve kişisel değerler ışığında değerlendirir. Bu değerlendirme süreci, bireyin neyin doğru ya da yanlış olduğunu analiz etmesine ve öğrenilen davranışların toplumun beklentileriyle uyumlu hale gelmesine olanak tanır (Bandura, 1986). Aynı zamanda öz yargılama, bireyin

kendini başkalarından ayırmasını, farkındalığını artırmasını ve öz yeterlik duygusunu güçlendirmesini sağlar (Miller ve ark., 2008).

Dolayısıyla, sosyal öğrenme süreci, bireyin yalnızca kendi yeteneklerine inanması değil; aynı zamanda davranışlarının sosyal sonuçlarını öngörmesi, çevresel geri bildirimlere göre davranışlarını düzenlemesi ve öğrendiklerini zihinsel olarak yapılandırarak kendini sürekli geliştirmesiyle mümkün olur. Bu bütünsel yaklaşım, Bandura'nın sosyal öğrenme kuramının temel ilkelerinin birbirinden kopuk değil, birbirini tamamlayan ve etkileşim halinde çalışan süreçler olduğunu ortaya koyar.

Bandura'nın kuramının prensipleri ise şu şekildedir (Bayrakçı, 2007; Rutledge, 2000):

1. Bireyler diğer bireyleri izlerler ve izleyip öğrenirler.
2. Öğrenme için gerekli olan tek şey davranışta değişiklik görülmesi değildir. Sosyal öğrenme kuramında, bir davranış öğrenmek için izlemek yeterlidir.
3. Sosyal öğrenme teorisi zaman ilerledikçe bilişsel yaklaşımlara da önem vermiştir. Algı öğrenmede önemlidir. Davranışın sonucunda, öğrenilen şeylerin bilincinde olma önemlidir.
4. Bilişsel ve davranışçı öğrenme kuramı, sosyal öğrenme kuramı için oldukça önemlidir. Sosyal öğrenme kuramı, bu iki kuramın ortasında işlev görür.

1.7.9. Sosyal Öğrenme Kuramına Göre Öğrenme Süreçleri

Sosyal öğrenme kuramı, öğrenmenin sadece bireysel deneyimlerle değil, aynı zamanda sosyal etkileşimler ve gözlemler aracılığıyla gerçekleştiğini savunur. Albert Bandura'ya göre, sosyal öğrenme hem tepki sonuçları yoluyla hem de model alma süreciyle olur ve bu süreçler bilgi aktarımıyla sağlanır. Bu aşamada izleyici, model aldığı bireylerin davranışlarını dikkatle gözlemler ve bu davranışların sembolik temsillerini zihninde oluşturur; böylece doğru davranışları kavrayarak kendi yaşamında uygulama imkânı bulur (Bandura, 2001). Bandura, model alma sürecini birbirine bağlı dört aşamada açıklar: İlk olarak dikkat sürecinde gözlemci, modelin davranışlarına tam odaklanarak onları eksiksiz gözlemler; bu aşama davranışın doğru anlaşılması için zorunludur, çünkü dikkat eksikse öğrenme gerçekleşmez. İkinci aşama hatırd tutma sürecidir; burada gözlemlenen davranışlar zihinsel olarak bellekte saklanır ve gerektiğinde hatırlanabilir hale gelir. Üçüncü aşama ise uygulama ya da davranış meydana getirme sürecidir; gözlemci, öğrendiği davranışları kendi fiziksel ve bilişsel yeteneklerine uygun şekilde taklit etmeye çalışır; ancak bu yetenekler motor

ve bilişsel becerilere bağlıdır. Son aşama güdülenme sürecidir; gözlemci, modelin davranışlarının ödüllendirildiğini veya cezalandırıldığını gördüğünde, bu durum davranış tekrarlama olasılığını artırır veya azaltır. Ödül ve ceza, öğrenme sürecinde bireyin davranışlarını pekiştiren önemli faktörlerdir (Akt. Demirbaş ve Yağbasan, 2006).

1.7.10. Öz Yeterlik Kaynakları

Albert Bandura (1977), öz yeterlik inançlarının gelişiminde etkili olan dört temel kaynağı tanımlamıştır. Bunlardan ilki doğrudan yaşantılardır; bireyin geçmişteki başarıları, kendi becerilerine olan güvenini artırır ve benzer görevlerdeki öz yeterlik algısını güçlendirir. Başarı deneyimleri, bireyin kendine olan inancını pekiştirirken, başarısızlıklar bu inancı zayıflatabilir. Bu nedenle, önceki başarılar öz yeterliğin en belirleyici kaynaklarından biridir (Demir ve Maskan, 2012; Karataş ve Öztürk, 2009; Kotaman, 2008; Pajares, 2003; Snyder, 2005). İkinci olarak, dolaylı yaşantılar, yani başkalarının başarı ve başarısızlık deneyimleri de bireyin kendine olan inancını etkiler; özellikle kendisine benzeyen kişilerin performansını gözlemlemek, bireyin benzer başarıları gerçekleştirebileceğine dair inancını artırır (Bandura, 1986; Yılmaz ve ark., 2004; Snyder, 2005). Üçüncü kaynak olan sözel ikna ise, başkalarından alınan olumlu ve destekleyici geri bildirimlerin bireyin öz yeterlik algısını güçlendirmesini sağlar; bu tür olumlu sözler, bireyin zorluklarla başa çıkma motivasyonunu artırırken, olumsuz değerlendirmeler bu algıyı zayıflatabilir (Bandura, 1997; Aksoy ve Diken, 2009). Son olarak, fizyolojik ve duygusal durumlar da öz yeterliği etkiler; kaygı, stres gibi olumsuz duygular bireyin görevde başarılı olacağına dair inancını azaltırken, rahatlık ve güven duyguları bu inancı pekiştirir. Ayrıca, yorgunluk veya düşük enerji gibi fiziksel durumlar da bireyin görevle başa çıkma kapasitesini etkileyebilir (Bandura, 1977). Tüm bu kaynaklar, bireyin öz yeterlik inancının şekillenmesinde ve güçlenmesinde bir arada rol oynar.

1.7.11. Ebeveyn Öz Yeterliği

Anne-babalıkta öz yeterlik, ebeveynlerin çocuk bakım ve yetiştirme sürecinde gerekli becerilere sahip olduklarına dair inançlarıdır (Balat ve Yılmaz, 2014). Bu kavram, ailenin ebeveynlik sırasında karşılaştığı görevleri etkin biçimde yönetme kapasitesiyle doğrudan ilişkilidir (Gross ve Rocissano, 1988; Balat ve Yılmaz, 2014). Yüksek öz yeterlik algısına sahip ebeveynler, çocuklarına karşı daha duyarlı, sabırlı ve

sorumluluk sahibidir; çocuklarıyla kurdukları iletişim de daha sağlıklı olur (Coleman ve Karraker, 2000; Teti ve Gelfand, 1991). Özellikle erken çocukluk ve gelişim geriliği olan çocuklarda, ebeveynlerin kendine güveni çocuğun gelişimini doğrudan etkiler (Cavkaytar ve ark., 2014). Ebeveyn öz yeterliği, ailenin genel mutluluğu ve huzurunu şekillendirirken, sağlıklı ebeveyn-çocuk ilişkilerinin de temelini oluşturur (Kılıçaslan, 2007). Araştırmalar, yüksek öz yeterlik düzeyinin olumlu ebeveynlik davranışları ve çocuk onaylama ile bağlantılı olduğunu; buna karşın düşük öz yeterliğin, ebeveynlerin çocuklarını tehdit algılamasına ve çocukta davranış sorunlarının ortaya çıkmasına yol açtığını göstermektedir (Coleman ve Karraker, 1997). Düşük öz yeterlik ebeveynlerde, anne-babalık kalitesi ve çocukla iletişim zayıflarken, birden fazla stres faktörüyle karşılaşıldığında tükenmişlik ve çaresizlik yaşama ihtimali artar (Young, 2011). Özellikle depresyondaki annelerde düşük ebeveyn öz yeterliği ile depresyon arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur (Cutrona ve Troutman, 1986; Young, 2011). Sonuç olarak, ebeveynlikte öz yeterlik, çocuk yetiştirme sürecinde ebeveynlerin kendilerine olan güvenlerinin temelidir (Bandura, 1977; Montigny ve Lacharite, 2005). Yüksek öz yeterlik, ebeveynlerde daha az psikolojik sıkıntı ile ilişkilendirilirken; çocuklarda daha iyi davranış ve ruhsal gelişimle bağlantılıdır (Jones ve Prinz, 2005). Öte yandan, düşük ebeveyn öz yeterliği, olumsuz ebeveynlik tutumlarının ve ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki problemlerin önemli bir risk faktörüdür (Albanese ve ark., 2019).

1.7.12. Ebeveyn Öz Yeterliği İnançlarının Gelişimi

Ebeveyn öz yeterliği inancı, bireylerin çocuk yetiştirme ve aile içi görevlerini yerine getirme konusundaki kendi becerilerine duydukları güveni ifade eder. Bu güven, ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumlarını ve çocuk yetiştirme stratejilerini şekillendirir. Bandura (1994) öz yeterliğin, bireylerin motivasyon ve davranışlarını yönlendiren temel bir etken olduğunu belirtir. Ona göre, ebeveynlerin çocuklarıyla etkileşimlerinde sahip oldukları öz yeterlik inancı, çocuk yetiştirme tutumlarını belirler ve kendilerine olan güvenlerini artırır. Montigny ve Lacharite (2005) ise Bandura'nın görüşlerini temel alarak, anne-baba becerilerini etkileyen faktörleri; annenin fiziksel ve ruhsal durumu, toplumsal onay, model alınan kişiler ve önceki ebeveynlik deneyimleri olarak sıralamışlardır. Özellikle annenin sağlığı ve toplumdan aldığı destek, öz yeterlik algısının oluşmasında önemli rol oynar. Aynı zamanda model alınan kişilerin davranışları ve ebeveynlik deneyimleri, bu algının güçlenmesine katkı sağlar.

Grusec ve arkadaşları (1994) ise ebeveynlerin inançlarını etkileyen üç temel

kaynağı vurgulamıştır: Ailenin kültürel yapısı, ebeveynlerin çocuklarıyla yaşadıkları deneyimler ve kendi ebeveynleriyle kurdukları etkileşimler. Kültürel değerler, ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumlarını ve bakım kalitesini belirleyen önemli bir unsurdur. Ayrıca, ebeveyn-çocuk arasındaki deneyimler doğrudan ebeveynlik öz yeterlik algısını şekillendirirken, ebeveynlerin kendi anne-babalarıyla kurdukları ilişkiler de bu inançların gelişiminde etkili olur.

Coleman ve Karraker (1997) ise ebeveyn öz yeterliği konusundaki farklı teorik yaklaşımlara dikkat çekmiştir. Erken çocukluk döneminde bireylerin kendi ebeveynleriyle yaşadıkları deneyimlerin, ebeveynlik şemalarının ve öz yeterlik algılarının temelini oluşturduğunu belirtmişlerdir. Kültürel ve toplumsal yapıların, ebeveynlik yaklaşımlarını biçimlendirmede etkili olduğunu, aynı zamanda yakın sosyal çevrenin ebeveynlik deneyimlerinin bu algıyı desteklediğini ifade etmişlerdir (Aksoy ve Diken, 2009).

Belsky (1984) ise ebeveynlik sürecinin, bireyin kişisel özellikleri, çevresel koşullar ve çocukla kurduğu etkileşimlerin bir araya gelmesiyle şekillendiğini ortaya koymuştur. Özellikle aile içi dinamikler, sosyo-ekonomik durum ve sosyal destek sistemlerinin, ebeveynlerin öz yeterlik algısının gelişiminde kritik bir önemi vardır.

1.7.13. Ebeveyn Öz Yeterliğini Etkileyen Faktörler

Ebeveyn öz yeterliğini etkileyen faktörler incelendiğinde, bu algının çok yönlü değişkenlerden etkilendiği görülmektedir. Coleman ve Karraker (2000), eğitim düzeyi yüksek olan annelerin çocuk yetiştirme süreçlerinde kendilerini daha yeterli hissettiklerini ve çocukların gelişimsel ihtiyaçlarına daha duyarlı davrandıklarını belirtmiştir (Akt. Gessulat ve ark., 2023). Aynı araştırmada, yüksek sosyoekonomik düzeye sahip ebeveynlerin daha güçlü ebeveyn öz yeterlik algısına sahip oldukları da vurgulanmıştır. Bu bulgularla paralel şekilde, Elder ve arkadaşları (1995), düşük gelir seviyesinin aileler üzerinde baskı oluşturduğunu ve bu baskının duygusal stres ve depresif belirtilere yol açarak ebeveyn öz yeterliğini olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur (Elder ve ark., 1995; Gessulat ve ark., 2023).

Ebeveyn öz yeterliği ile çocuğun cinsiyeti arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Coleman ve Karraker (2000), çocukların cinsiyetinin ebeveyn öz yeterliliği ile istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki göstermediğini belirtirken, Wilson ve arkadaşları (2014), kız çocukların ebeveynlerinin, erkek çocukların ebeveynlerine göre daha yüksek öz yeterlik algısına

sahip olduğunu bildirmiştir (Akt. Gessulat ve ark., 2023).

Çocukların davranışsal özellikleri de ebeveyn öz yeterliğini etkileyen önemli faktörlerden biridir. Finzi-Dottan ve arkadaşları (2006) ile Giallo ve arkadaşları (2013), daha az problem davranış gösteren çocukların ebeveynlerinde daha yüksek öz yeterlik algısı görüldüğünü belirtmişlerdir. Bu bulgular, Hassall ve arkadaşları (2005), Maniadaki ve arkadaşları (2005) ile Sanders ve Woolley (2005) tarafından yapılan araştırmalarla da desteklenmiştir. Bu çalışmalar genel olarak, ebeveyn öz yeterliği ile çocukların problem davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Ebeveynin demografik özellikleri de öz yeterlik üzerinde etkili olmaktadır. Aksoy ve Diken (2009), annenin bekâr olmasının ve yaşının, öz yeterlik algısını etkilediğini belirtmiştir. Bununla birlikte, annenin önceki ebeveynlik deneyimleri ve bilgi birikimi de önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Elbaş (2024), annenin geçmiş deneyimlerinin, mevcut ebeveynlik uygulamalarını ve çocuklarına karşı tutumlarını şekillendirdiğini, bunun da öz yeterlik düzeyini etkilediğini ifade etmiştir.

Öz yeterlik algısını güçlendiren bir diğer önemli unsur ise sosyal destektir. Belsky (1984), ebeveynliğin bireysel özellikler, çevresel etkenler ve çocukla etkileşimden oluşan bir yapı olduğunu savunarak, eş veya akrabalarından alınan sosyal desteğin, ebeveynlik performansını artırdığını vurgulamıştır. Belsky'e göre, yeterli sosyal destek sistemleri ve güçlü kişilik özellikleri, ebeveynlerin stresle baş etmesine yardımcı olurken, öz yeterlik algılarını da olumlu yönde geliştirmektedir.

1.7.14. Ebeveyn Öz Yeterliğinin Ebeveyn ve Çocuğu Üzerindeki Etkileri

Ebeveyn öz yeterliği, yalnızca ebeveynin kendi ebeveynlik deneyimini değil, aynı zamanda çocuğun gelişimsel sürecini de doğrudan etkileyen önemli bir faktördür. Öz yeterlik düzeyi yüksek olan ebeveynler, çocuklarının ihtiyaçlarını daha bilinçli şekilde karşılayabilmekte, bu durum hem ebeveynin psikolojik iyilik hâlini güçlendirmekte hem de çocuğun sağlıklı gelişimini desteklemektedir (Aksoy ve Diken, 2009).

Anne-bebek etkileşiminin niteliği, özellikle erken çocukluk döneminde çocuğun gelişiminde kritik rol oynamaktadır. Sağlıklı annelik davranışları, çocuğun hem bilişsel hem de sosyal gelişimine olumlu katkı sunmakta; çocuğun çevresiyle kurduğu ilişkileri kolaylaştırmakta ve özgüven gelişimini desteklemektedir (Tucker ve ark., 1998). Bu kapsamda, ebeveyn öz yeterliği, çocuğun öğrenme süreçlerini doğrudan etkileyen temel bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Coleman ve arkadaşları (1997) ile Jackson ve Scheines (2005), yaptıkları çalışmalarda, ebeveynlerin bilinçli ve tutarlı davranışlarının çocukların öğrenme süreçlerini hızlandırdığını ortaya koymuşlardır. Aynı şekilde, Machida ve arkadaşları (2002), evde sağlanan öğrenme ortamının çocuğun akademik başarısı üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu ve yüksek öz yeterliğe sahip ebeveynlerin bu tür öğrenme ortamlarını daha etkili şekilde oluşturduğunu belirtmiştir.

Aksoy ve Diken (2009) ise ebeveyn öz yeterliğinin çocukların sosyal, duygusal ve akademik gelişimi üzerindeki etkilerine dikkat çekmiş; bu ebeveynlerin çocuklarının daha özgüvenli, sosyal ilişkilerde başarılı ve akademik olarak daha yüksek performans gösteren bireyler olma eğiliminde olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, Kotil (2010), ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerinin çocukların sosyal becerileri üzerinde anlamlı etkiler yarattığını vurgulamıştır. Öz yeterliği yüksek ebeveynlere sahip çocukların, sosyal çevrelerine daha kolay uyum sağladıkları, empatik, özgüvenli ve duygusal açıdan daha olgun bireyler olarak gelişim gösterdikleri ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, ebeveyn öz yeterliği, çocuğun bilişsel, sosyal ve duygusal gelişiminin temel yapı taşlarından biridir. Bu nedenle, ebeveynlerin öz yeterlik algısının güçlendirilmesi, yalnızca ebeveynlik sürecini değil, çocukların gelecekteki yaşam becerilerini de doğrudan olumlu yönde etkilemektedir (Büyüktaşkapu, 2012).

1.7.15. Öfke

Öfke, bireyin engellenmişlik, tehdit, adaletsizlik veya ihtiyaçlarının karşılanmaması gibi durumlara verdiği doğal, evrensel ve insani bir tepkidir. İnsanların temel duygularından biri olan öfke; hafif bir rahatsızlıktan yoğun kızgınlık ve hiddete kadar uzanabilen, biyolojik ve fizyolojik süreçlerle ilişkili bir duygudur (Bilgin, 2000; Morgan, 1999). Kennedy (1992), öfkeyi tehlike karşısında bireyin yoğun uyarılması olarak tanımlarken, Kısaç (1997) ise engellenen ihtiyaç ve taleplerin bireyde yarattığı temel bir duygu olarak tanımlar. Benzer şekilde, Soykan (2003) öfkeyi ulaşılamayan hedefler, karşılanmayan beklentiler ve istenmeyen durumlar karşısında verilen insani bir tepki olarak açıklamaktadır.

Öfke, sağlıklı bir şekilde ifade edilip yönetildiğinde bireyin sosyal ilişkilerini düzenlemesine yardımcı olurken; kontrolsüz ve yoğun yaşandığında hem bireyin kendisine hem de çevresine zarar verebilir (Soykan, 2003). Bu tür kontrolsüz öfke tepkileri, zamanla saldırganlık davranışlarına dönüşebilir. Bilge ve Ünal (2005) öfke

kavramını, bireylerin günlük yaşamlarında sıkça karşılaştıkları ve sosyal etkileşimlerini etkileyen önemli bir duygu olarak açıklamıştır.

Bazı bireyler öfkeyi daha yoğun yaşarlar ve bu durum huzursuzluk, mutsuzluk, kişilerarası çatışmalar, işlev kaybı ve hatta fiziksel sağlık sorunları gibi sonuçlara yol açabilir (Martin ve Watson, 1997). Cüceloğlu (1991), öfkenin bireysel olduğu kadar toplumsal düzeyde de etkileri olduğunu vurgularken, sağlıklı öfke yönetiminin bireyin huzurlu bir yaşam sürebilmesi açısından zorunlu olduğunu belirtmiştir.

Öfkenin nedenlerini anlamak, onu kontrol edebilmenin ilk adımıdır. Marx'a göre öfke, üç temel faktöre bağlı olarak gelişebilir: fiziksel (örneğin, trafiğin tıkanması gibi çevresel engeller), sosyal (örneğin, bireyin meslek seçimine ailesinin izin vermemesi gibi toplumsal baskılar) ve kişisel (örneğin, bireyin kendi yetersizlikleri nedeniyle hedeflerine ulaşamaması) nedenler (Akt. Eroğlu, 2015). Bu çerçevede, bireyin öfkeyi tetikleyen durumları tanınması ve bu durumlara uygun başa çıkma becerileri geliştirmesi, sağlıklı bir öfke yönetimi açısından büyük önem taşımaktadır.

1.7.16. Öfke Duygusuna İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

1.7.16.1. Psikoanalitik Kuram. Psikoanalitik yaklaşıma göre öfke, bireyde biriken enerjinin yarattığı gerilimin bir sonucudur. Bu gerilim, zamanla artar ve bireyde baskı oluşturur. Bu yüzden öfkenin ifade edilmesi gerekir ve ifade edilen öfke, bireyde biriken enerjinin yarattığı gerilimi azaltır, başka bir deyişle öfke, biriken enerjinin boşaltılması için bir araçtır (Karakaş, 2018). Birey rahatlar ve önceki haline döner (Özmen, 2006). Bu bağlamda öfkenin dışa vurulması katarsis şeklinde açıklanır (Akt. Özmen, 2006). Bu görüş doğrultusunda, öfke duygusunun bastırılması ya da içe atılması bireyin ruh sağlığı açısından olumsuz sonuçlar doğurabilir. Eğer, bireyler öfke duygusunu boşaltamazsa, psikolojik ve psikosomatik hastalıklar oluşmaya başlar (Diril, 2011). Bu yüzden, öfke duygusunun altında yatan nedenleri anlayıp öfke duygusunu boşaltmak, oldukça önemlidir (Thomas, 1993).

Psikanalitik kuram tarafından, öfkenin yalnızca bir enerji boşaltımı olmadığı, aynı zamanda bilinçdışı süreçlerle de ilişkili olduğu, belirtilmektedir. Psikanalitik kuram öfkeye yaklaşımında, doyurulamayan cinsel ve yıkıcı dürtüleri, ön plana çıkarmaktadır. Öfke doyurulmayan dürtülerden kaynaklı, savunma mekanizması olarak ortaya çıkabileceği gibi saldırgan davranış şeklinde de oluşabilir (Dilekler ve ark., 2014).

Freud ise öfke duygusunun yaşamın doğal bir parçası olduğunu

vurgulamaktadır. Ayrıca ona göre, diğer duygular da olduğu gibi öfke duygusu da bastırılma sonucunda ortaya çıkmaktadır (Erdoğan, 2020).

1.7.16.2. Bilişsel Davranışçı Kuram. Bilişsel Davranışçı Yaklaşımına göre ise öfke, duygusal, fizyolojik ve bilişsel bileşenlerden oluşan ve birbirleriyle eşzamanlı ve hızlı bir şekilde etkileşime giren ve böylece öfkenin tekil bir deneyimine, karışan içsel bir deneyimdir (Karakaş, 2018). Bu kurama göre, bir duruma karşı öfkenin oluşmasının nedeni, zihnimizdeki düşüncelerdir. Sonuç olarak, kişinin zihninde oluşmuş kalıp yargılar ve bunların yarattığı düşünceler, kişinin öfke duygusunu yaşamasına sebep olmaktadır (Erdoğan, 2020).

1.7.16.3. Varoluşçu Yaklaşım. Bu kurama göre öfke duygusundan kaçmak mümkün değildir ve öfke duygusu insanlarda görülür. Her birey öfke duygusunu farklı bir şekilde deneyimler (Gürçam, 2017). Bu bakış açısına paralel olarak, araştırmacılar öfke duygusunu kendi perspektiflerinden, açıklamaktadır. Yaklaşımın öncüsü Perls, yaşanan tüm duyguların sorumluluğunun alınması gerektiğini söyler (Akt. Karadal, 2009). Bu öfke duygusu içinde geçerlidir ve birey, öfke sonucunda oluşacak durumları ön görüp ona göre çalışma yapmalıdır. Schuerger (1979) öfke duygusunda, kişinin kendini çaresiz hissetmesini sebep görmektedir (Gezgin Gürbüz, 2008).

1.7.17. Öfkenin Nedenleri ve İşlevleri

1.7.17.1. Öfkenin Nedenleri. Öfkenin oluşumunda hem içsel hem de dışsal birçok etken rol oynamaktadır. İçsel etkenler arasında bireyin geçmiş deneyimleri, yaşadığı travmalar, işlevsel olmayan düşünce kalıpları, haset, mutsuzluk, çaresizlik, değersizlik, güçsüzlük ve adaletsizlik duyguları yer alır. Beyin fizyolojisi, merkezi sinir sistemi işleyişi gibi biyolojik etmenler de içsel kaynaklar arasında değerlendirilmektedir (Tatlılıoğlu, 2013). Dışsal etkenler ise çevresel faktörlerden oluşur. Bu faktörler arasında sözlü taciz, kişinin ihtiyaçlarına yönelik tehdit, fikirlerine saldırı, engellenme, şiddete maruz kalma, terk edilme, dışlanma ve sosyal çevreden gelen reddedilme sayılabilir (Mushtaq, 2014). Literatürde öfke nedenleri genel olarak psikolojik ve çevresel olarak iki gruba ayrılmaktadır. Psikolojik nedenler arasında suçluluk, ilgisizlik, dışlanmışlık, kaygı ve keder; çevresel nedenler arasında ise korkutulma, hakkın gasp edilmesi, zararlı madde kullanımı gibi durumlar öne çıkmaktadır (Karalı, 2011).

Gazda (1995), öfkenin nedenlerini kayıplar, tehdit-korkular, engellenme ve reddedilme olarak dört başlıkta açıklamaktadır. Berkowitz (1990) ise stres, açlık, yorgunluk gibi fiziksel durumların da öfkeye neden olabileceğini; ayrıca bireyin ulaşmak istediği hedef ne kadar önemliyse, engellendiğinde duyacağı öfkenin de o kadar yoğun olacağını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, öfke, bireyin hem içsel hem de dışsal koşullar karşısında verdiği duygusal bir tepkidir (Akt. Özmen, 2006).

1.7.17.2. Öfkenin İşlevleri. Öfke, sağlıklı biçimde ifade edildiğinde bireye hem fizyolojik hem de psikolojik olarak güç kazandırır. Kişinin enerjisini yükselterek hedefe ulaşma isteğini artırır ve atılgan davranışları destekler (Novaco, 1975; Baltaş ve Baltaş, 2008). Aynı zamanda diğer bireylere karşı yaşanan rahatsızlıkların ifade edilmesini kolaylaştırır.

Organizmanın tehdit altında kendini koruma mekanizması olarak devreye giren öfke, bireyin savunma ve kaçınma davranışlarını harekete geçirerek güvenliğini sağlamasına yardımcı olur (Schuerger, 1979). Ayrıca birey, kendini değersiz hissettiğinde ya da duygusal olarak zayıfladığında, bu hislerle başa çıkmak ve onları bastırmak amacıyla da öfkeye başvurabilir.

1.7.18. Öfkenin Çeşitleri

Literatürde öfke; yaşanan duruma, yoğunluğuna ve süresine göre farklı türlerde ele alınmaktadır. Durumluk ya da yapıcı öfke, bireyin bir hedefe ulaşmak isterken engellenmesi sonucunda ortaya çıkan geçici bir duygudur (Özmen, 2006). Bu öfke türü; çevresel koşullara, zamana, mekâna ve olayın niteliğine göre farklılık gösterebilir (Tatlıhoğlu ve Karaca, 2013). Ani ve kısa süreli oluşan bu öfkenin temelinde hayal kırıklığı, incinmişlik, karşılanmamış beklentiler, güvenliğin tehdit altında olması ve benliğe yönelik saldırılar gibi durumlar yer alabilir (Çakırca, 2020). Öte yandan, sürekli ya da yıkıcı öfke, bireyin öfkeyi sık ve yoğun şekilde deneyimlemesiyle ilişkilidir. Bu tür öfke, bireyin hem sosyal ilişkilerini hem de fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz etkileyebilir; öfke kontrolü güçleşir ve zamanla kronikleşebilir (Baltaş ve Baltaş, 2008;

Tatlıhoğlu ve Karaca, 2013). Bu bağlamda, Geçtan (1994), bireylerin yalnızlıkla başa çıkmak ve benlikleriyle yüzleşmemek adına öfkeyi bir başa çıkma aracı olarak kullanabildiklerini ifade etmektedir (Akt. Bulut, 2023). Özetle, öfke bireyde hem geçici hem de kalıcı biçimlerde ortaya çıkabilen; kaynakları, etkileri ve

işleyişi farklılık gösteren çok boyutlu bir duygudur.

1.7.19. Öfke İfade Şekilleri

Bireylerin öfkeyi ifade etme biçimleri farklılık göstermektedir. Bazı bireyler öfke hissettiklerinde bu duyguyu bastırarak içlerinde tutmayı tercih ederler. Ancak öfkenin ifade edilmeden bastırılması, zamanla hem bedensel hem de duygusal sorunlara neden olabilmektedir (Balkaya, 2001; Yılmaz ve ark., 2004). Bu durumun uzun vadede yapıcı bir yöntem olmadığı; kişinin hem gerçek sorundan uzaklaşmasına hem de daha büyük ruhsal sıkıntılar yaşamasına sebep olabileceği belirtilmiştir (Sülün, 2013). Bu nedenle bireyin öfkesini sağlıklı yollarla ifade etmesini engelleyen faktörlerin farkına varması ve bu duygularını uygun biçimde dışa vurmayı öğrenmesi oldukça önemlidir (Özmen, 2006).

Bazı bireyler ise öfkelerini doğrudan dışa vurarak ifade ederler. Bu ifade biçimi, sözlü ya da fiziksel saldırgan davranışlarla kendini gösterebilir. Küfür etme, bağırma, tehdit etme gibi sözel ifadelerin yanı sıra, kapı çarpma, eşyalara zarar verme ya da fiziksel şiddet gibi davranışlar da öfkenin dışa vurulma biçimleri arasında yer alır (Spielberger ve ark., 1995). Öfke anında bireyin kontrolünü kaybetmesi hem kendi iç dünyasında yıpranmasına hem de çevresindekilere zarar vermesine neden olabilir (Albayrak ve Kutlu, 2009).

Öte yandan, bazı bireyler öfke duygusunu kontrollü bir şekilde ifade edebilmektedir. Öfkenin sağlıklı şekilde ifade edilmesi; bireyin olaylar karşısında daha mantıklı düşünmesini, duygularını sakinlikle yönetmesini ve iletişim becerilerini etkili biçimde kullanmasını sağlar (Kökdemir, 2004; Martin ve Watson, 1997). Sonuç olarak, öfke doğal bir duygu olsa da bireyin bu duyguyu bastırmadan, yıkıcı bir biçimde dışa vurmadan, sağlıklı yollarla yönetebilmesi ruhsal iyilik hâli ve sosyal ilişkiler açısından kritik bir öneme sahiptir.

1.7.20. Ebeveyn Öfke Durumunun Çocuğa Etkisi

Erken çocukluk dönemi, çocukların öğrenmeye ve deneyim kazanmaya en açık oldukları, gelişimin en hızlı yaşandığı ve temellerin atıldığı son derece kritik bir dönemdir (Erdiller, 2010). Bu dönemde kazanılan tutumlar, yaşanan duygusal deneyimler ve edinilen davranış kalıpları, çocuğun ileriki yaşamını derinden etkiler. Bu süreçte ailenin etkisi ise tartışmasız çok büyüktür. Yetişkinlerin çocuklarına karşı sergilediği tutum ve davranışlar, çocukların hem duygusal hem de davranışsal

gelişimlerini doğrudan şekillendirmektedir (Goleman, 1996). Özellikle ailede görülen kontrolsüz öfke gibi olumsuz duygusal tepkiler, yalnızca ebeveynleri değil, çocukları da olumsuz yönde etkileyebilmekte; çocukların sağlıklı davranışlar geliştirmelerine zemin hazırlamaktadır (Özmen, 2006).

Ebeveynlerin duygularını sağlıklı biçimde ifade edememesi, çocuklarla kurulan iletişimi zayıflatmakta; çocukların da duygularını bastırmalarına neden olmaktadır. Bastırılan öfke ise zamanla mutsuzluk ve kaygı gibi olumsuz duygulara dönüşebilmektedir (Özmen, 2006). Çocuklar büyük ölçüde gözlem yoluyla öğrenirler ve aile bireyleri, onların ilk ve en güçlü rol modelleridir. Bu bağlamda, ebeveynlerin kendi aralarındaki öfke temelli iletişim biçimleri, çocuklar için bir model oluşturur. Eğer ebeveynler öfkelerini sağlıklı biçimlerde dışa vuruyorsa, çocuklar da bu tutumları öğrenerek yaşam boyu benzer tepkiler sergileyebilirler (Kağıtçıbaşı, 1999; Bandura ve Ross, 1961).

Nitekim, Nomellini ve Katz (1983) çalışmasına göre, anne babaların öfkelerini sağlıklı bir şekilde yönetememesi çocukların davranışsal gelişimini olumsuz etkileyebilir. Bu durum çocuklarda saldırgan tutumların ortaya çıkmasına ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin zedelenmesine yol açabilir (Akt. Balat ve ark., 2014). Sonuç olarak, çocukların duygusal ve davranışsal gelişiminde aile ortamının ve ebeveyn tutumlarının belirleyici bir rol oynadığı, özellikle öfke gibi güçlü duyguların yönetimi açısından ailenin örnek teşkil ettiği açıktır.

1.7.21. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, 3-6 yaş aralığındaki çocukların saldırganlık eğilimleri ile ebeveyn öz yeterlikleri ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkileri inceleyen ulusal ve uluslararası araştırmalara yer verilmiştir.

1.7.21.1. Saldırganlıkla İlgili Araştırmalar. Karaca ve arkadaşları (2011), okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışlarını incelemek, sosyal davranışlarla bazı değişkenlerin ilişkili olup olmadığını belirlemek amacıyla, Afyonkarahisar’da okul öncesi eğitime giden altı yaş grubundaki toplam 299 çocuk ile çalışmasını gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonucuna ise okul öncesi dönemde okuyan çocukların ilişkisel saldırganlık ve fiziksel saldırganlık alt boyutlarının cinsiyete, anne-baba öğrenim düzeyine ve anne-baba yaşına göre anlamlı farklılar gösterdiğini bulmuşlardır.

Swit ve McMaugh (2012), Avustralya’da gerçekleştirdikleri çalışmada, öğretmenlerin değerlendirmelerine dayanarak 3-5 yaş aralığındaki çocukların ilişkisel saldırganlık davranışlarını incelemişlerdir. Bulgular, özellikle 4,5 yaşından büyük çocuklarda ilişkisel saldırganlığın arttığını ve kız çocuklarının bu tür saldırganlık davranışlarında erkek çocuklarına kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek puanlar aldığını göstermiştir.

Crick ve arkadaşları (1997) tarafından Amerika Birleşik Devletleri’nde yürütülen çalışmada, 3-5 yaş aralığındaki okul öncesi çocukların ilişkisel saldırganlık davranışları öğretmen gözlemlerine dayalı olarak değerlendirilmiştir. Bulgular, kız çocuklarının akran ilişkilerinde erkek çocuklarına kıyasla daha fazla ilişkisel saldırganlık gösterdiğini ortaya koymuştur.

Ay (2017), İstanbul Küçükçekmece’de anasınıfına devam eden 151 çocuk üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, çocukların saldırganlık davranışlarını çeşitli faktörlerle birlikte incelemiştir. Araştırma bulgularına göre, çocukların saldırganlık düzeyleri annenin eğitim durumuna göre farklılık göstermemiştir. Ayrıca, fiziksel, ilişkisel ve sözel saldırganlık türlerinin erkek çocuklarda daha yaygın olduğu saptanmıştır.

Kanlıkılıçer (2005), İstanbul’daki 3-6 yaş grubu 654 çocukla yaptığı çalışmasında, okul öncesi dönemde çocukların davranış problemlerini erkenden tespit etmenin önemini vurgulamıştır. Erken tespitle birlikte, çocuğun okul başarısı ve uyumunun artacağını belirtmiştir.

Nagin ve Tremblay (2001), Kanada’da yürüttükleri boylamsal araştırmada, 4 ila 7 yaş arasındaki 103 çocuk ve aileleri üzerinde fiziksel saldırganlık davranışlarını incelemiştir. Çalışma sonucunda, düşük eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarının, fiziksel saldırganlık davranışlarını daha çok gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Özbey (2010), Ankara’da yaptığı çalışmada, 120 okul öncesi çocuk ve aileleriyle görüşmeler ve anketler yoluyla, çocukların problem davranışlarıyla başa çıkabilmesi için ailelerin çocuk gelişimi ve sorun çözme konularında eğitim alarak ebeveynlik becerilerini geliştirmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Özbey ve Alisinanoğlu (2009) Ankara’da okul öncesi dönemdeki 150 çocuk ve aileleri üzerinde yaptıkları araştırmada, babaların öğrenim düzeyi arttığında, çocukların saldırgan davranışlarında da artış olduğu görülmüştür.

Bu araştırmalar, okul öncesi dönemde çocukların saldırganlık davranışlarının, ebeveynlerin sosyo-ekonomik düzeyi ve ebeveynlik tutumları ile anlamlı derecede

ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, ailelerin çocuk gelişimi ve sorun çözme becerileri konusunda bilinçlenmesi ve ebeveynlik becerilerini geliştirmesi, çocukların problem davranışlarıyla daha sağlıklı başa çıkmalarını desteklemektedir.

Aral ve arkadaşları (2004) Türkiye’de okul öncesi dönemdeki 250 çocuk ve ailelerini kapsayan çalışmalarında, çocuklarının saldırganlık boyutları ortalamalarının, ailenin sosyo-ekonomik düzeyiyle ilişkili olduğunu bulmuştur. Bu ilişkiye göre, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi yükseldikçe, çocuğun saldırganlık boyutları ortalamaları azalmaktadır.

Ayan (2007) Türkiye’de ilkokul düzeyinde 200 çocuk üzerinde gerçekleştirdiği, aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimlerini incelediği araştırmasında, ailesinde şiddet uygulanan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır.

Alink ve arkadaşları (2006), 3 yaşındaki 150 çocuk ve aileleri üzerinde yaptıkları çalışmada, ebeveynlerin çocukların fiziksel saldırganlıklarını nasıl değerlendirildiğini incelemiştir. Araştırmanın bulgularında, 3 yaşındaki erkek çocuklarının kız çocuklarına göre daha çok fiziksel saldırganlık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Murray-Close ve Ostrov (2009) Amerika Birleşik Devletleri’nde erken çocukluk dönemindeki 200 çocuk üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında, erken çocukluk döneminde sosyallik düzeyiyle birlikte, fiziksel, ilişkisel, proaktif ve reaktif saldırganlık davranış biçimlerini ve işlevlerini araştırmışlardır. Araştırmada, sosyal olarak baskın çocukların ilişkisel saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu ve daha büyük yaşta olan çocukların yaşitlarına göre daha az saldırgan davranış sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Murray-Close ve arkadaşları (2009) erken çocukluk döneminde agresif davranışlar sergileyen çocuklar üzerinde yaptıkları çalışmalarında, erken çocukluk döneminde agresif davranış gösteren çocuklara, erken müdahale yapılmadığında, bu davranışların doruğa ulaştığını belirtmiştir.

Doğan (2020) farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip ailelerden anasınıfına devam eden çocukların saldırganlık yönelimlerini incelediği çalışmasında, ebeveynlerin eğitim durumu ve gelir düzeyleri arttığında, çocukların saldırganlık düzeyinin azaldığı sonucuna ulaşmıştır.

Kadan (2010) çalışmasında, İstanbul’un Kadıköy ilçesinde anaokulunda eğitim gören 4-6 yaş arasındaki çocukların ile onların ebeveynlerinden oluşan toplam 152 kişilik bir örneklem üzerinde araştırma gerçekleştirmiştir. Okul öncesi dönemi

çocuklarda görülen saldırganlık davranışını, çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre, anne babası boşanmış çocukların ve erkek çocukların, daha çok saldırganlık gösterdiğini tespit etmiştir. Ayrıca ailenin eğitim durumu düştükçe, çocukların sözel ve fiziksel saldırganlık düzeylerinin arttığını belirtmiştir.

Crick ve arkadaşları (1997), 91 okul öncesi çocuğunun, fiziksel ve ilişkisel saldırganlık gelişimlerini, boylamsal bir çalışma gerçekleştirerek incelemiştir. Araştırmada, erkeklerin kızlara göre daha çok fiziksel saldırganlık davranışı gösterdiği, kızların ise erkeklere göre daha çok ilişkisel saldırganlık davranışı gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Ogelman ve Çiftci Topaloğlu (2014), araştırmalarında 4-5 yaş grubundaki çocukların saldırganlık yönelimlerini, çeşitli faktörlerle birlikte incelemiştir. Araştırmanın sonucunda, çocukların saldırganlık puanlarının, annenin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür.

Amin ve arkadaşları (2011) çalışmalarında, Mısır'ın 10. Ramazan Şehri'nde bulunan Baraem Bader Anaokulu'nda eğitim gören 4-6 yaş arasındaki toplam 106 çocuk ve ebeveynleri (106 anne ve 106 baba) araştırma grubunu oluşturmuştur. Çalışmalarında, okul öncesi dönem çocuklarında saldırganlığı etkileyen faktörleri incelemiştir. Araştırmada çocuğun yaşının, cinsiyetinin, annenin eğitim düzeyinin, saldırganlığı etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Bu araştırmalar, okul öncesi dönemde çocukların saldırganlık davranışlarının; ebeveynin eğitim düzeyi, aile yapısı, sosyo-ekonomik durum, çocukların yaş ve cinsiyeti gibi çeşitli faktörlerden etkilendiğini ve bu etkenlerin çocukların sosyal ve duygusal gelişiminde önemli rol oynadığını ortaya koymaktadır.

1.7.21.2. Öz Yeterlik ve Öfke ile İlgili Araştırmalar. Mondell ve arkadaşları (1981) araştırmasını, Amerika Birleşik Devletleri'nde 23 yetişkin-çocuk çiftiyle birlikte gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda, ebeveynlerin öz yetkinliği arttıkça, çocuklarının kapasitelerini kullanmalarına daha fazla teşvik ettiklerini belirtmiştir.

Coleman ve Karraker (2000) çalışması, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Batı Virginia eyaletinin Morgantown şehrindeki Mountainview İlkokulu'nda gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya, okul çağındaki çocukların annelerinden oluşan toplam 145 katılımcı katılmıştır. Bu çalışmada, annelerin ebeveynlik öz yeterlik düzeylerini, çeşitli faktörler açısından incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre, annenin ebeveynlik

öz yeterlik düzeyini, annelik deneyimi, eğitim düzeyi ve gelir düzeyi etkilemektedir.

Balat ve arkadaşları (2014) okul öncesi eğitim kuruma giden çocukların, annelerinin ebeveynlik öz yeterlik ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmaya 135 anne katılmıştır. Araştırmada, annelerin öfke düzeylerinin, çocuğun cinsiyetine ve ailenin gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Ayrıca, ebeveynlik öz yeterlik ve öfke düzeyi arasında, veri toplama aracı olarak kullanılan sürekli öfke-öfke tarz ölçeğinin alt boyutlarından, öfke kontrol boyutu hariç diğer boyutlarında negatif anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özkul (2015) okul öncesi kurumuna giden, 4-5 yaşındaki çocukların babalarının, ebeveynlik öz yeterlik düzeylerini, çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Araştırmada, anne babası birlikte olan çocukların babalarının, öz yeterlik düzeyi puanlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca babaların öz yeterlik düzeyleri ile çocukların saldırganlık davranışları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Coleman ve Karraker (1997) göre, ebeveynlerin çocuk bakımı ile ilgili yeterli düzeyde bilgiye sahip olmaları, ebeveyn öz yeterliğinin yüksek olmasında etkili faktörlerden biridir.

Aksoy ve Ardıç (2014) çalışmasını, Eskişehir ilindeki 219 ebeveynin katılımıyla gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonucunda, yüksek öz yeterlik düzeyine sahip annelerin ebeveynlik uygulamalarında daha aktif olduklarını belirtmiştir.

Balat ve arkadaşları (2014) çalışmalarında, okul öncesi dönemdeki çocukların annelerinin öz yeterlik ve öfke düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın sonucunda, “anneliğe özgü strateji” ve “çocuğa kazandırılabilirler” öz yeterlik düzeyleri ile sürekli öfke düzeyleri arasında istatistiksel olarak negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Aynı zamanda annelerin ebeveynlik öz yeterlik düzeyleri ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Campbell ve arkadaşları (2000), çalışması Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılmış olup, toplamda 124 katılımcı yer almıştır: 45'i klinik grup (davranış problemleri gösteren çocukların anneleri) ve 79'u toplum tabanlı kontrol grubudur. Bu çalışmada ebeveynlerin öz yeterlik düzeyleri ile çocuklarının davranış problemlerini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, ebeveynlerin öz yeterlik düzeyleri ile çocukların davranış problemleri arasında, ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca, yüksek ebeveyn öz yeterlik düzeyine sahip ebeveynlerin, çocuklarının daha az davranış problemi

gösterdiği görülmüştür.

Coleman ve Karraker (1998) tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde, Batı Virginia Üniversitesi'nde yapılan araştırmada, 145 okul çağındaki çocuğun annesiyle görüşülmüştür. Araştırma sonucunda, düşük ebeveyn öz yeterliğinin, ebeveynlik rollerinde etkili olmayan baş etme stratejileriyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Özcan (2018), 5-6 yaş grubundaki 187 çocuğun demografik özellikleriyle, sosyal uyumları, saldırganlık düzeyleri ve ebeveyn öfke düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla, Burdur ili Gölhisar'da çalışmasını gerçekleştirmiştir. Araştırmanın sonucunda, çocukların fiziksel saldırganlıkları arttıkça, sosyal uyumlarının azaldığı ve ebeveynlerin öfkelerinin kontrolü arttıkça, çocukların sosyal uyumlarının arttığı görülmüştür. Ayrıca çocukların fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlıklarının, sosyal uyumsuzluğun anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Eisenberg ve arkadaşları (1998), çalışmasını 4-7 yaş arasındaki çocuklar ve ebeveynlerinden oluşan 150 aile ile gerçekleştirmiştir. Araştırmanın sonucunda ebeveynlerin öfke kontrol becerilerinin çocukların öfke tepkileri ve agresif davranışları üzerinde önemli etkisi olduğu bulunmuştur. Ayrıca ebeveynlerin kendi öfkelerini düzenleyebilmeleri, çocukların da duygularını daha sağlıklı yönetmelerine yardımcı olmaktadır, sonucuna ulaşmışlardır.

Morris ve arkadaşları (2007) çalışmasını, 3-10 yaş grubundaki 200 çocuk ve aileleriyle gerçekleştirmiştir. Araştırma, ebeveynlerin öfkeli tutumları ve disiplin yöntemlerinin çocukların duygusal gelişimi ve öfke kontrolü ile ilişkisini incelemiştir. Araştırmanın sonucunda, ebeveynlerin yapıcı öfke yönetimi, çocuklarda daha düşük agresif davranışlarla bağlantılı bulunmuştur.

Zhou ve arkadaşları (2002) çalışmasını, okul öncesi dönem çocukları ve ebeveynlerinden oluşan 180 aile ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, ebeveynlerin sağladığı duygusal destek ve rehberliğin, çocukların öfke yönetimi becerilerini geliştirmede önemli rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Lorber ve O'Leary (2005), çalışmasını 5-8 yaş arası 120 çocuk ve ebeveynleriyle gerçekleştirmiştir. Çalışmada ebeveynlerin öfke düzeylerinin, çocukların saldırganlık düzeylerine etkisi incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, ebeveynlerin öfkeli tutumlarının, çocuklarda saldırganlık ve öfke davranışlarının artmasına neden olduğu bulunmuştur. Bu durum, ebeveyn öfkesinin çocukların davranışsal problemlerinde risk faktörü olduğunu göstermektedir.

2. YÖNTEM

Yöntem bölümünde araştırma modeli, evren, örneklem, veri toplama araçları ve verilerin çözümlenmesi ile ilgili bilgiler yer almıştır.

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmanın temel problemi, okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık düzeyleri ile ebeveynlerinin öfke ve öz yeterlik düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Bu doğrultuda çalışma, nicel araştırma yöntemi çerçevesinde ve ilişkisel tarama modeliyle yürütülmüştür. Nicel araştırmalar, değişkenler arasındaki ilişkileri nesnel ve ölçülebilir verilerle ortaya koymayı amaçlar. Bu araştırmada da çocuklar ve ebeveynlere ilişkin belirlenen değişkenler, betimsel tarama modeli kapsamında betimleyici bir yaklaşımla ele alınmıştır. Betimleyici yaklaşım, mevcut durumu herhangi bir müdahalede bulunmadan, olduğu gibi tanımlamayı amaçlar (Karasar, 2000). Betimsel tarama modeli ise, bir durumu ya da bireylerin belirli özelliklerini sistematik biçimde ortaya koymaya yönelik araştırma desenidir. İlişkisel tarama modeli ise iki ya da daha fazla değişkenin birlikte nasıl değiştiğini ortaya koymaya yönelik bir desen olarak tanımlanmaktadır (Demir, 2021). Değişkenler arasındaki ilişkileri görmemize yardımcı olur (Karasar, 2000).

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evrenini 3-6 yaş aralığında çocuğu olan anne ve babalar oluşturmakta; örneklem ise İstanbul Sultangazi'deki Sihirli Dünyam oyun atölyelerine katılan, herhangi bir tanısı bulunmayan çocukların gönüllü ebeveynlerinden oluşmakta olup evrenin büyüklüğü net olarak bilinmediğinden örneklem büyüklüğü, %95 güven düzeyi ve %5 hata payı esas alınarak ve varyansın maksimum olduğu durum kabul edilerek ($p=0.50$) yapılan hesaplamayla minimum 384 kişi olarak belirlenmiş ve araştırma 400 ebeveynle gerçekleştirilmiştir (Cohen ve ark., 2007).

Araştırmanın örnekleme için kolay örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Gürbüz ve Şahin (2017) bu tekniği, araştırmada ihtiyaç duyulan örneklem büyüklüğüne ulaşmak için kolayca erişebileceği, yakın çevresindeki kişilerden faydalanması olarak tanımlamaktadır. Belirlenen örneklem sayısına kadar denek bulma süreci devam eder, bu da zaman açısından yarar sağlar.

Tablo 2. 1. Araştırmaya Katılan Ebeveynler ile İlgili Sosyodemografik Veriler (n=400)

<i>Ebeveynlerin Tanımlayıcı Özelliklerine Yönelik Frekans ve Yüzde Değerleri</i>			
	Değişken	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Anne	233	58,2
	Baba	167	41,8
	Toplam	400	100,0
Annenin Yaşı	25-35 yaş	114	48,9
	36-45 yaş	69	29,6
	46-55 yaş	50	21,5
	Toplam	233	100,0
Babanın Yaşı	25-35 yaş	75	44,9
	36-45 yaş	64	38,3
	46-55 yaş	28	16,8
Annenin Eğitimi Düzeyi	İlköğretim	26	11,2
	Ortaöğretim	107	45,9
	Üniversite ve Üstü	100	42,9
	Toplam	233	100,0
Babanın Eğitimi Düzeyi	İlköğretim	12	7,2
	Ortaöğretim	90	53,9
	Üniversite ve Üstü	65	38,9
	Toplam	167	100,0
Gelir Durumu	Gelirim Ortalamadan Düşük	25	6,2
	Gelirim Ortalama	232	58,0
	Gelirim Ortalamasının Üstü	143	35,8
	Toplam	400	100,0
Annenin Medeni Durumu	Evli	200	85,8
	Boşanmış	33	14,2
	Toplam	233	100,0
Babanın Medeni Durumu	Evli	126	75,4
	Boşanmış	41	24,6
	Toplam	167	100,0

Tablo 2.1’de ki bilgilere göre, araştırmada yer alan anne babaların %58,2’ i anne, %41,8’ i ise babadır. Annelerin %48,9’unun 25-35 yaş seviyesinde, %29,6’sının 36-45 yaş seviyesinde ve %1,5’inin ise 46-55 yaş seviyesinde oldukları görülmektedir. Babaların %44,9’unun 25-35 yaş seviyesinde olan, %38,3’ünün 36-45 yaş seviyesinde olan ve %16,8’inin ise 46-55 yaş arasında oldukları görülmektedir. Annelerin eğitim düzeylerine bakıldığında; %11,2’sinin ilkokul ve ortaokul mezunu, %45,9’unun lise mezunu, %42,9’unun de üniversite ve üstü mezunu olarak saptanmıştır. Babaların

eğitim durumlarına bakıldığında; %7,2'sinin ilkokul ve ortaokul mezunu, %53,9'unun lise mezunu, %38,9'unun de üniversite ve üstü mezunu olarak tespit edilmiştir. Ayrıca ebeveynlerin gelir düzeylerine bakıldığında; %6,2'nin geliri ortalamadan düşük, %58,0'inin geliri ortalama ve %35,8'inin geliri ortalamanın üstünde olduğu saptanmıştır. Annelerin medeni durumlarına bakıldığında; %85,8'inin evli, %14,2'sinin ise boşanmış oldukları görülmektedir. Babaların medeni durum değişkenleri incelendiğinde; %75,4'ünün evli, %24,6'sının da boşanmış oldukları görülmektedir.

Tablo 2. 2. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Çocuklarıyla İle İlgili Sosyodemografik Veriler (n=400)

Çocukların Tanımlayıcı Özelliklerine Yönelik Frekans ve Yüzde Değerleri			
Değişken		Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız Çocuğu	202	50,5
	Erkek Çocuğu	198	49,5
	Toplam	400	100
Kız Çocuğunun Yaş Seviyesi	3 yaş	44	21,8
	4 yaş	63	31,2
	5 yaş	49	24,2
	6 yaş	46	22,8
	Toplam	202	100
Erkek Çocuğunun Yaş Seviyesi	3 yaş	56	28,3
	4 yaş	39	19,7
	5 yaş	50	25,2
	6 yaş	53	26,8
	Toplam	198	100
Çocukların Toplam Yaşı	3 yaş	100	25
	4 yaş	102	25,4
	5 yaş	99	24,8
	6 yaş	99	24,8
	Toplam	400	100

Tablo 2.2'de araştırmada yer alan anne babaların çocuklarının %50,5'i kız çocuğu, %49,5'i ise erkek çocuğudur. Kız çocuklarının %21,8'i 3 yaş, %31,2'si 4 yaş, %24,2'si 5 yaş ve %22,8 ise 6 yaş şeklindedir. Erkek çocuklarının %28,3'ü 3 yaş, %19,7'si 4 yaş, %25,2'si 5 yaş ve %26,8 ise 6 yaş şeklindedir. Ayrıca araştırmanın toplamında, çocukların %25,0'i 3 yaş, %25,4'ü 4 yaş, %24,8'i 5 yaş ve %24,8 ise 6 yaş şeklindedir.

2.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, çocukların saldırganlık düzeyleri ile ebeveynlerin öfke ve öz yeterlik düzeylerini ölçmek için farklı ölçekler kullanılmıştır. Aşağıda kullanılan ölçeklerin özellikleri ve uygulama biçimleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

2.4.1. Kişisel Bilgi Form

Katılımcıların ve çocuklarının demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen yapılandırılmış bir form kullanılmıştır. Formda yer alan sorular, katılımcıların ve çocuklarının kişisel ve sosyoekonomik niteliklerine ilişkin bilgi toplamaya yöneliktir. Formun birinci bölümünde ebeveynlere yönelik olarak; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir düzeyi ve mevcut bir tanı/rahatsızlık durumu hakkında sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise ebeveynlerin çocuklarına ait bilgiler toplanmıştır. Bu kapsamda; çocuğun yaşı, cinsiyeti ve herhangi bir gelişimsel tanı ya da sağlık problemi olup olmadığı sorgulanmıştır. Kişisel Bilgi Formu toplam 8 maddeden oluşmakta olup, araştırmanın betimleyici verilerinin analizinde temel veri kaynağı olarak kullanılmıştır (Ek 1).

2.4.2. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği (SÖÖİTÖ)

Bu çalışmada, bireylerin öfke düzeylerini ve öfke ifade biçimlerini değerlendirmek amacıyla Spielberger (1983) tarafından geliştirilen ve Özer (1994) tarafından Türkçeye uyarlanan Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği (SÖÖİTÖ) kullanılmıştır. Ölçek, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları olmak üzere iki ana bölümden oluşmakta; Sürekli Öfke alt ölçeği 10 maddeden, Öfke İfade Tarzları ise üç alt boyutta toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Bu alt boyutlar; Öfke İçte (bastırılmış öfke), Öfke Dışta (dışa vurulan öfke) ve Öfke Kontrolü (kontrol altına alınmış öfke) şeklindedir ve her biri 8 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte 4'lü Likert tipi derecelendirme sistemi kullanılmakta olup, tüm maddeler olumlu ifadelidir; yanıt seçenekleri “Hemen hiçbir zaman (1)” ile “Hemen her zaman (4)” arasında puanlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, Sürekli Öfke alt boyutunda öfke düzeyinin yüksek olduğunu; Öfke Dışta alt boyutunda öfkenin dışa vurularak ifade edildiğini; Öfke İçte alt boyutunda öfkenin bastırıldığını; Öfke Kontrolü alt boyutunda ise öfkenin denetlenebildiğini göstermektedir. Ölçeğin orijinal güvenirlik katsayıları 0.82 ile 0.90 arasında değişmekte olup, bu çalışmada hesaplanan iç tutarlılık katsayısı (Cronbach's Alpha) 0.872 olarak bulunmuştur (Ek 2).

2.4.3. Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği (BPSE-R)

Bu çalışmada ebeveynlerin çocuk yetiştirme süreçlerindeki öz yeterlik düzeylerini belirlemek amacıyla Suzuki ve arkadaşları (2016) tarafından geliştirilen ve Güler Yıldız ve arkadaşları (2021) tarafından Türkçeye uyarlanan Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği (BPSE-R) kullanılmıştır. Orijinal Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği temel alınarak bazı maddelerin eklenmesi ve çıkarılmasıyla oluşturulan bu ölçme aracı, 18 maddeden oluşmakta ve 6'lı Likert tipi derecelendirme sistemi içermektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar, ebeveynin kendini çocuk yetiştirme konusunda daha yeterli algıladığını göstermektedir. Ölçek, "Ebeveynliğe Özgü Stratejiler" ve "Çocuğa Kazandırılabilirler" olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Türkçe versiyonunun geçerlik analizinde iki faktörlü yapıya yönelik yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum indeksleri iyi düzeyde bulunmuştur ($\chi^2/df=3.55$, GFI=0.85, CFI=0.96, NFI=0.95, SRMR=0.059, RMSEA=0.077). Ölçeğin iç tutarlılığına ilişkin Cronbach alfa katsayıları; "Ebeveynliğe Özgü Stratejiler" alt boyutu için 0.83, "Çocuğa Kazandırılabilirler" alt boyutu için 0.87 ve toplam puan için 0.91 olarak raporlanmıştır. Ayrıca, toplam puan için test-tekrar test güvenirlik katsayısı 0.67'dir (Bağatarhan, 2023). Bu çalışmada hesaplanan iç tutarlılık katsayısı ise 0.851 olarak bulunmuştur (Ek 3).

2.4.4. 36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim Ölçeği (ÇYSYÖ)

Bu çalışmada, çocukların saldırganlık eğilimlerini değerlendirmek amacıyla 36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim Ölçeği (ÇYSYÖ) kullanılmıştır. Bu ölçek, Kaynak ve arkadaşları tarafından 2016 yılında, 36-72 ay arası çocukların saldırganlıklarının kime ve neye yönelik olduğunu belirlemek amacıyla geliştirilmiş ve bu yaş grubundaki çocuklara sahip ebeveynlere uygulanmak üzere tasarlanmıştır. Ölçek 3-6 yaş arasında çocuğu olan anne ve babalara uygulanmaktadır. Ölçeğin 4 alt boyutu vardır, toplam 27 maddedir ve 7'li likert tiplidir. 7'li likert tipli ölçek 1 için hiçbir zaman yapmaz, 4 için ara sıra yapar, 7 için her zaman yapar şeklinde puanlanmaktadır. Ölçekte yer alan 1,2,3,4,5,6,7 ve 8 numaralı maddeler başkalarına yönelik fiziksel saldırganlık alt faktörü oluştururken; 9,10,11,12,13,14 ve 15 numaralı maddeler başkalarına yönelik ilişkisel saldırganlık alt faktörünü; 16,17,18,19 ve 20 numaralı maddeler kendine yönelik saldırganlık alt faktörünü; 21,22,23,24,25,26 ve 27 numaralı maddeleri nesnelere / eşyalara yönelik alt faktörünü oluşturmaktadır. Ölçekte toplam puanın artması, çocuğun saldırganlığa eğiliminin fazla olduğunu

göstermektedir (Kaynak ve ark., 2016). Toplam ölçek puanında güvenirlik 0.957 olarak hesaplanmıştır (Bağatarhan, 2023). Bu çalışmada yapılan Cronbac's Alpha güvenirlik sonucu; BYFS 0,956, BYİS 0,940, KYS 0,907, NYS 0,956 olarak tespit edilmiştir (Ek 4).

2.5.Verilerin Toplanması

Veri toplama sürecinde, anne babaların çocuklarının saldırganlık düzeyini değerlendirmeleri için Kaynak ve arkadaşları (2016) tarafından geliştirilmiş, 36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim Ölçeği (ÇYSYÖ) kullanılmıştır. Ayrıca, anne babaların kendi öfke düzeylerini ölçmek amacıyla Spielberger tarafından geliştirilen, Türkçeye Özer (1994) tarafından uyarlanan, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği (SÖÖİTÖ) ve ebeveynlerin kendi ebeveynlik öz yeterlik düzeylerini belirlemek için Suzuki ve arkadaşları (2016) tarafından geliştirilen, Türkçeye ise Güler-Yıldız ve arkadaşları (2021) tarafından uyarlanan Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği (BPSE-R) tercih edilmiştir. Katılımcıların kişisel bilgileri ise Kişisel Bilgi Form aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma verileri, çevrimiçi ortamda oluşturulan form aracılığıyla toplanmıştır. Veri toplama sürecinde dört temel araç kullanılmıştır: birinci bölümde araştırmacı tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu, İkinci bölümde Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği, üçüncü bölümde 36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim Ölçeği ve dördüncü bölümde ise Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği kullanılmıştır. Tüm bu ölçme araçları, tek bir çevrimiçi form halinde birleştirilerek dört bölüm hâlinde yapılandırılmıştır. Veri toplama süreci, Google Forms ile gerçekleştirilmiş form bağlantısı katılımcılara hem e-posta hem de WhatsApp yoluyla ulaştırılmıştır ve katılımcılara araştırmanın amacı, gönüllülük esasına dayandığı ve verilerin gizliliğinin korunacağına ilişkin bilgilendirme yapılmıştır. Katılımcılar, bu bilgilendirme sonrasında elektronik onay vererek veri toplama formunu ortalama 10 dakikada doldurmuştur. Veriler, Aralık 2024 tarihinde yaklaşık bir aylık bir süreç içerisinde toplanmıştır. Veri seti üzerinde yapılan ön kontrollerde eksik veya hatalı veri bulunmamıştır. Tüm katılımcıların formları tam ve geçerli olarak analiz sürecine dâhil edilmiştir.

2.6. Verilerin Analizi

Bu çalışmada elde edilen verilerin analizleri SPSS programı kullanılarak yapılmıştır. Veri sayısının $N < 30$ olduğu bazı kategorilerde birleştirmeler yapılmıştır.

Öncelikle, araştırmada kullanılan ölçeklerin toplam ve faktör puanlarının normallik koşullarını sağlayıp sağlamadığı test edilmiştir. Bu amaçla, Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği ile 36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim Ölçeği için normallik testleri uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin normallik koşulları genel örneklem bazında değerlendirilmiştir (Ölçeklerin normallik test sonuçları ayrı ayrı tablolar halinde sunulmuştur: 36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim Ölçeği için Tablo 2.3, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği için Tablo 2.4, Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği için ise Tablo 2.5) Yapılan analizler sonucunda ölçek puanlarının normal dağılım göstermediği belirlenmiştir. Bu nedenle, analizlerde parametrik test varsayımları sağlanamadığı için parametrik olmayan testler tercih edilmiş; verilerin karşılaştırılmasında Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis H testleri kullanılmıştır.

Araştırmada ilişkileri tespit edebilmek için Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır. İstatiksel analizde, iki grup için Mann-Whitney U testi; çoklu grup karşılaştırılması için ise Kruskal-Wallis testinden yararlanılmıştır. Farklılığın, hangi gruptan kaynaklı olduğunu tespit etmek amacıyla da Games-Howell analizi uygulanmıştır. Ayrıca katılımcı özellikleri (cinsiyet değişkeni, medeni durum, yaş değişkeni, eğitim durumu, gelir durumu) yüzdelik olarak hesaplanmıştır.

Gruplar arasındaki anlamlı farklılıkların belirlenmesinde, normallik varsayımının sağlanmadığı durumlarda bağımsız iki grubun ortalamalarını karşılaştırmak için Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Bu test, parametrik t-testinin normallik koşulu sağlanmadığında başvurulacak alternatiftir (Büyüköztürk, 2017). Birden fazla grup karşılaştırmasında ise, çoklu grup ortalamalarının anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır. Kruskal-Wallis testi, normallik sağlanmadığında parametrik ANOVA'nın yerine kullanılan parametrik olmayan bir testtir (Büyüköztürk, 2017).

Kruskal-Wallis testi sonucunda gruplar arasında anlamlı fark tespit edilirse, farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için post-hoc analiz yapılması gerekir (Köklü ve ark., 2006; Roscoe, 1975). Bu çalışmada post-hoc test olarak Games-Howell analizi tercih edilmiştir.

Bunun yanı sıra, araştırmada kullanılan ölçekler arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü belirlemek amacıyla, normallik koşulunun sağlanmaması nedeniyle parametrik olmayan Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır.

Çalışmada, non-parametrik testlerle elde edilen anlamlı farkların etki düzeyini değerlendirmek amacıyla eta kare (η^2) ve etki büyüklüğü (r) hesaplanmıştır. Eta kare (η^2), gruplar arasındaki farkın toplam varyans içindeki oranını ifade ederken; etki büyüklüğü (r), hem ebeveyn öfkesi ve çocuk saldırganlığı arasındaki ilişkinin gücünü ve ebeveyn öz yeterlik düzeyinin bu dinamikteki rolünü ortaya koymak hem de demografik faktörler arasındaki ilişkilerin gücünü ortaya koymak amacıyla kullanılmıştır.

Tablo 2. 3. 36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim Ölçeği Puanlarının Normallik Varsayımı ve Güvenirlik Analizi (n=400)

Ölçek	N	Ort.	SS	Kolmogorov Smirnov (p)	Çarpıklık	Basıklık
BYFS	400	18,63	15,27	0,000*	1,301	0,348
BYİS	400	15,58	10,37	0,000*	2,061	3,535
KYS	400	10,31	8,44	0,000*	1,411	0,579
NYS	400	17,56	14,46	0,000*	1,036	-0,495

*p<0,05

Tablo 2. 4. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeğinde Normallik Varsayımıyla Güvenirlik Analizi (n=400)

Ölçek	N	Ort.	SS	Kolmogorov Smirnov (p)	Çarpıklık	Basıklık
Sürekli Öfke	400	22,80	7,87	0,000*	0,543	-0,610
İçe Yönelmiş Öfke	400	15,74	4,45	0,000*	0,317	-0,691
Dışa Yönelmiş Öfke	400	18,39	4,93	0,000*	0,699	-0,10
Kontrol Edilen Öfke	400	20,32	5,07	0,000*	-0,553	-0,530

*p<0,05

Tablo 2. 5. Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeğinin Normallik Varsayımıyla, Güvenirlik Analizi (n=400)

Ölçek	n	Ort.	SS	Kolmogorov Smirnov (p)	Çarpıklık	Basıklık
Ebeveynliğe Özgü Strateji	400	28,80	8,28	0,000*	-0,081	-1,007
Çocuğa Kazandırılabilirler	400	47,10	14,13	0,000*	-0,240	-1,169

*p<0,05

Tablo 2.3, Tablo 2.4 ve Tablo 2.5’te verilen Kolmogorov-Smirnov Analizleri, alt boyutların normal olarak dağılmadığını göstermektedir ($p<0,05$). Bu sebeple istatistiksel olarak non-parametrik testler tercih edilmiştir. Ölçeklerde farkları belirlemek için ikili gruplarda Mann-Whitney-U Testi, üç ya da üçten fazla olan gruplar için Kruskal-Wallis H Testi kullanılmıştır. Ayrıca, ölçeklerin birbirleriyle olan ilişkisinin yönünü ve gücünü belirlemek için normallik koşullarını sağlamayan, verilere uygun olan parametrik olmayan Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı tercih edilmiştir. Farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla ise post-hoc analizlerde Games-Howell testi uygulanmıştır.

3. BULGULAR ve YORUM

Bulgular ve yorumlar bölümünde araştırma problemlerinin sonuçları ve sonuçlara yönelik yorumlar yer almıştır.

3.1. Saldırganlık Yönelimi ve Öfke Düzeyine Ait Bulgular

Saldırganlık Yönelim Düzeyinin Öfke Düzeyiyle Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

36-72 Aylık Çocuklar İçin Saldırganlık Yönelimi Ölçeğinin ve Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeğinin bulgularının korelasyonuna ait analizler yapılmıştır. Tablo 3.1’de Spearman Korelasyon analizleri yer almıştır.

Tablo 3. 1. Saldırganlık Yönelimiyle Sürekli Öfke Düzeyi Puanlarının Spearman Korelasyon Analizi Sonucu

	1	2	3	4	5	6	7	8
Fiziksel Saldırganlık (1)	<i>r</i> 1,000	0,736*	0,723*	0,683*	0,559*	0,528*	0,514*	-0,552*
İlişkisel Saldırganlık (2)	<i>r</i>	1,000	0,637*	0,605*	0,504*	0,483*	0,487*	-0,503*
Kendine Yönelik Saldırganlık (3)	<i>r</i>		1,000	0,841*	0,516*	0,445*	0,493*	-0,498*
Nesnelere Yönelik Saldırganlık (4)	<i>r</i>			1,000	0,543*	0,497*	0,507*	-0,533*
Sürekli Öfke (5)	<i>r</i>				1,000	0,783*	0,849*	-0,744*
İçe Yönelik Öfke (6)	<i>r</i>					1,000	0,816*	-0,704*
Dışa Yönelmiş Öfke (7)	<i>r</i>						1,000	-0,681*
Kontrol Edilen Öfke (8)	<i>r</i>							1,000

*p<0,05

Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği faktörlerinden Fiziksel Saldırganlık faktörü ile 36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim Ölçeği İlişkisel Saldırganlık boyutunda çok güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,736$; $p<0,01$), Kendine Yönelik Saldırganlık boyutunda çok güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,723$; $p<0,01$), Nesnelere Yönelik Saldırganlık boyutunda güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,683$; $p<0,01$), Sürekli Öfke boyutunda orta düzeyde güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,559$; $p<0,01$), İçe Yönelmiş Öfke boyutunda orta düzeyde güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,528$; $p<0,01$), Dışa Yönelmiş Öfke boyutunda orta düzeyde güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,514$; $p<0,01$), Kontrol Edilen Öfke boyutunda orta düzeyde güçlü, negatif yönlü ve anlamlı ($r=-0,552$; $p<0,01$) ilişki bulunmaktadır. İlişkisel Saldırganlık boyutu ile Kendine Yönelik Saldırganlık boyutunda güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,637$; $p<0,01$), Nesnelere Yönelik Saldırganlık boyutunda pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,605$; $p<0,01$), Sürekli Öfke boyutunda orta düzeyde güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,504$; $p<0,01$), İçe Yönelmiş Öfke boyutunda orta düzeyde güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,483$; $p<0,01$), Dışa Yönelmiş Öfke boyutunda pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,487$; $p<0,01$), Kontrol Edilen Öfke boyutunda ise orta düzeyde güçlü, negatif yönlü ve anlamlı ($r=-0,503$; $p<0,01$) ilişki bulunmaktadır. Kendine Yönelik Saldırganlık boyutu ile Nesnelere Yönelik Saldırganlık boyutunda çok güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,841$; $p<0,01$), Sürekli Öfke boyutunda güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,516$; $p<0,01$), İçe Yönelmiş Öfke boyutunda orta düzeyde güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,445$; $p<0,01$), Dışa Yönelmiş Öfke boyutunda pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,493$; $p<0,01$), Kontrol Edilen Öfke boyutunda güçlü, negatif yönlü ve anlamlı ($r=-0,498$; $p<0,01$) ilişki

bulunmaktadır. Nesnelere Yönelik Saldırganlık boyutu ile Sürekli Öfke boyutunda güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,543$; $p<0,01$), İçe Yönelmiş Öfke boyutunda pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,497$; $p<0,01$), Dışa Yönelmiş Öfke boyutunda orta düzeyde güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,507$; $p<0,01$), Kontrol Edilen Öfke boyutunda güçlü, negatif yönlü ve anlamlı ($r=-0,533$; $p<0,01$) ilişki bulunmaktadır. Sürekli Öfke boyutu ile İçe Yönelmiş Öfke boyutunda çok güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,783$; $p<0,01$), Dışa Yönelmiş Öfke boyutunda çok güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,849$; $p<0,01$), Kontrol Edilen Öfke boyutunda güçlü, negatif yönlü ve anlamlı ($r=-0,744$; $p<0,01$) ilişki bulunmaktadır. İçe Yönelmiş Öfke boyutu ile Dışa Yönelmiş Öfke boyutunda çok güçlü, pozitif yönlü ve anlamlı ($r=0,816$; $p<0,01$), Kontrol Edilen Öfke boyutunda güçlü, negatif yönlü ve anlamlı ($r=-0,704$; $p<0,01$) ilişki bulunmaktadır. Dışa Yönelmiş Öfke boyutu ile Kontrol Edilen Öfke boyutunda güçlü, negatif yönlü ve anlamlı ($r=-0,681$; $p<0,01$) ilişki bulunmaktadır. Sonuç olarak; çocukların saldırganlık türleri arasında pozitif yönlü yüksek ilişkiler olduğu görülmektedir. Fiziksel saldırganlık, diğer saldırganlık türleri ve öfke boyutlarıyla pozitif yönlü ilişkiliyken, ebeveynin öfkesini kontrol edebilme becerisi arttıkça saldırganlık düzeylerinde azalma gözlenmektedir. Bu durum, ebeveynlerin öfke düzeyi ve öfke ifade biçimlerinin çocukların saldırgan davranışları üzerinde doğrudan etkili olduğunu göstermektedir.

3.2. Saldırganlık Yönelimi ve Öz Yeterlik Düzeyine Ait Bulgular

Saldırganlık Yönelim Düzeyinin Öz Yeterlik Düzeyiyle İlişkisinin İncelenmesi

Saldırganlık Yönelim Ölçeği ve Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği bulgularının korelasyonuna ait analizler yapılmıştır. Tablo 3.2’de Spearman Korelasyon analizleri yer almıştır.

Tablo 3. 2. Saldırganlık Yönelimiyle, Ebeveyn Öz Yeterliğinin, Spearman Korelasyon Analizi Sonucu

	1	2	3	4	5	6
Fiziksel Saldırganlık (1)	<i>r</i> 1,000	0,736*	0,723*	0,683*	-0,516*	-0,632*
İlişkisel Saldırganlık (2)	<i>r</i>	1,000	0,637*	0,605*	-0,497*	-0,610*
Kendine Yönelik Saldırganlık (3)	<i>r</i>		1,000	0,841*	-0,514*	-0,633*
Nesnelere Yönelik Saldırganlık (4)	<i>r</i>			1,000*	-0,520*	-0,627*
Ebevenliğe Özgü Strateji (5)	<i>r</i>				1,000	0,846*
Çocuğa Kazandırılabilirler (6)	<i>r</i>					1,000

*p<0,05

Ebeveyn Öz Yeterliğinin “Ebeveynliğe Özgü Strateji” alt boyutuyla Çocukların Saldırganlık Yöneliminin “Fiziksel Saldırganlık” alt boyutunda orta düzeyde, negatif yönlü ve anlamlı ($r=-0,516$; $p<0,01$), “İlişkisel Saldırganlık” faktörü ile orta düzeyde güçlü, negatif yönlü ve anlamlı ($r=-0,497$ $p<0,01$), “Kendine Yönelik Saldırganlık” faktörü ile orta düzeyde güçlü, negatif yönde ve anlamlı ilişki ($r= -0,514$; $p<0,01$), “Nesnelere Yönelik Saldırganlık” faktörü ile orta düzeyde güçlü, negatif yönde, anlamlı ($r= -0,520$; $p<0,01$) ilişki söz konusudur. Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği faktörlerinden “Çocuğa Kazandırılabilirler” boyutuyla 36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim Ölçeği “Fiziksel Saldırganlık” boyutunda orta düzeyde, negatif yönde, anlamlı ($r=-0,632$; $p<0,01$), “İlişkisel Saldırganlık” faktörü ile orta düzeyde güçlü, negatif yönde, anlamlı ($r=-0,610$ $p<0,01$), “Kendine Yönelik Saldırganlık” boyutuyla orta düzeyde güçlü, negatif yönde, anlamlı ilişki($r= -0,633$; $p<0,01$), “Nesnelere Yönelik Saldırganlık” boyutuyla orta düzeyde güçlü, negatif, anlamlı ($r= -0,627$; $p<0,01$) ilişki söz konusudur. Elde edilen korelasyon katsayıları, bu ilişkilerin çoğunlukla büyük etki büyüklüğüne sahip olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, ebeveynlerin öz yeterlik algısı arttıkça, çocukların saldırganlık düzeylerinin belirgin şekilde azaldığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak; ebeveynin ebeveynliğe özgü strateji boyutundaki puanı arttıkça, çocukların fiziksel, ilişkisel, kendine yönelik ve nesnelere yönelik saldırganlık davranışları azalmaktadır. Ebeveynin çocuğa kazandırılabilirler boyutundaki puanı arttıkça, çocukların fiziksel, ilişkisel, kendine yönelik ve nesnelere yönelik saldırganlık davranışları azalmaktadır. Kısacası ebeveynin öz yeterliği arttığında, çocuğun saldırganlık davranışları azalmaktadır.

3.3. Öfke ve Öz Yeterlik Düzeyine Ait Bulgular

Tablo 3. 3. Öfke Ölçeğinin ve Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterliğinin Spearman Korelasyon Analizi Sonucu

	1	2	3	4	5	6
Sürekli Öfke (1)	<i>r</i> 1,000				-0,569*	-0,555*
İçe Yönelmiş Öfke (2)	<i>r</i>	1,000			-0,532*	-0,510*
Dışa Yönelmiş Öfke (3)	<i>r</i>		1,000		-0,529*	-0,516*
Kontrol Edilen Öfke (4)	<i>r</i>			1,000	0,600*	0,576*
Ebevenliğe Özgü Strateji (5)	<i>r</i>				1,000	0,846*
Çocuğa Kazandırılabilirler (6)	<i>r</i>					1,000

*p<0,05

Öfke Düzeyinin Öz Yeterlik Düzeyiyle İlişkisinin İncelenmesi

Öfke Ölçeğinin ve Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeğinin bulgularının korelasyonuna ait analizler yapılmıştır. Tablo 3.3’de Spearman Korelasyon analizleri yer almıştır

Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeğinin “Ebeveynliğe Özgü Strateji” alt boyutuyla Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği Sürekli Öfke faktörü arasında orta düzeyde, pozitif yönlü, anlamlı ($r=0,600$; $p<0,01$), İçe Yönelmiş Öfke alt boyutunda orta düzeyde güçlü, negatif yönde, anlamlı ($r=-0,529$ $p<0,01$), Dışa Yönelmiş Öfke alt boyutuyla orta düzeyde güçlü, negatif yönde, anlamlı ($r=-0,532$; $p<0,01$), Kontrol Edilen Öfke alt boyutuyla orta düzeyde güçlü, negatif yönde, anlamlı ($r=-0,569$; $p<0,01$) ilişki söz konusudur. Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği faktörlerinden Çocuğa Kazandırılabilirler alt boyutuyla Öfke Ölçeğinin Sürekli Öfke alt boyutunda orta düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı ($r=0,576$; $p<0,01$), İçe Yönelmiş Öfke alt boyutuyla orta düzeyde güçlü, negatif yönde ve anlamlı ($r=-0,516$ $p<0,01$), Dışa Yönelmiş Öfke alt boyutuyla orta düzeyde güçlü, negatif yönde, anlamlı ($r=-0,510$; $p<0,01$), Kontrol Edilen Öfke alt boyutuyla orta düzeyde güçlü, negatif yönde, anlamlı ($r=-0,555$; $p<0,01$) ilişki söz konusudur. Korelasyon katsayıları incelendiğinde, ebeveynlik öz yeterlik değişkenleri ile öfke alt boyutları arasındaki ilişkilerin çoğunlukla orta ve yüksek düzeyde etki büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, sürekli öfke ile ebeveynliğe özgü stratejiler arasındaki ilişki ($r = 0,600$) yüksek etkili bir ilişki olarak değerlendirilebilir. İçedönük ve dışadönük öfke ile ebeveynlik öz yeterlik arasındaki negatif korelasyonlar ise orta düzeyde etki büyüklüğüne işaret etmektedir. Bu sonuçlar, öfkenin ebeveynlik öz yeterliği üzerinde anlamlı ve etkili bir rol

oynadığını göstermektedir. Sonuç olarak; ebeveynin, ebeveynliğe özgü strateji boyutundaki ve çocuğa kazandırılabilirler boyutundaki puanı arttıkça, sürekli öfke düzeyi artmaktadır. Bu bağlamda ebeveyn strateji geliştirdiğinde ve çocuğuna bir şeyler kazandırmaya çalıştığında öfkelenmektedir. Ebeveynin, ebeveynliğe özgü strateji boyutundaki ve çocuğa kazandırılabilirler boyutundaki puanı arttıkça içe atılan öfke, dışa vurulan öfke ve kontrolü sağlanan öfke düzeyi puanları azalmaktadır. Kısacası ebeveynler strateji geliştirip çocuklarına beceriler kazandırdığında, öfkeyi ifade etme düzeyleri ve bu öfkeyi kontrol edebilme düzeyleri zayıflamaktadır.

3.4. Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Çocukların Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi

Çocukların saldırganlık yönelim düzeyinin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği Mann-Whitney U testi aracılığıyla karşılaştırılmıştır ve tablo 3.4’de gösterilmiştir.

Tablo 3. 4. Çocukların Cinsiyetlerinin Saldırganlık Yönelimleri Açısından Karşılaştırılması, Kruskal- Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Grup	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	U	p	Etki Büyüklüğü
Başkalarına Yönelik Fiziksel Saldırganlık	Kız	202	201,38	40679,00	-0,166	19820,000	0,868	0
	Erkek	198	199,60	39521,00				
Başkalarına Yönelik İlişkisel Saldırganlık	Kız	202	198,82	40162,50	-0,345	19659,500	0,730	0
	Erkek	198	202,21	40037,50				
Kendine Yönelik Saldırganlık	Kız	202	198,76	40149,00	-0,348	19646,000	0,728	0
	Erkek	198	202,28	40051,00				
Nesnelere Yönelik Saldırganlık	Kız	202	202,00	40804,50	-0,283	19694,500	0,777	0
	Erkek	198	198,97	39395,50				

*p<0,05

Tablo 3.4'e göre cinsiyet değişkeni ile Saldırganlık Yönelim Ölçeğinin; tüm alt boyutu puanları (başkalarına yönelik fiziksel saldırganlık, başkalarına yönelik ilişkisel saldırganlık, nesnelere yönelik saldırganlık) konusunda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Ayrıca, etki büyüklüğü değerleri (r) cinsiyetin saldırganlık alt boyutları üzerinde pratik anlamda da etkisi olmadığını göstermektedir. 3-6 yaş çocukların saldırganlık alt boyutlarında, cinsiyetin etkisi olmadığı görülmüştür.

3.5. Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Çocukların Yaş Değişkenine Göre İncelenmesi

Çocukların saldırganlık yönelim düzeyinin çocukların yaşlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği Kruskal- Wallis H testi ile karşılaştırılmıştır ve tablo 3.5'de gösterilmiştir.

Tablo 3. 5. Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Çocukların Yaş Düzeylerine Göre Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Grup	n	Sıra Ort.	SD	H	P	Etki Büyüklüğü
Başkalarına Yönelik Fiziksel Saldırganlık	3 yaş	100	199,63	3	12,819	0,005*	0,025
	4 yaş	102	188,99				
	5 yaş	99	181,69				
	6 yaş	99	232,05				
Başkalarına Yönelik İlişkisel Saldırganlık	3 yaş	100	186,81	3	11,279	0,010*	0,021
	4 yaş	102	188,59				
	5 yaş	99	199,09				
	6 yaş	99	228,02				
Kendine Yönelik Saldırganlık	3 yaş	100	213,51	3	14,268	0,003*	0,028
	4 yaş	102	193,38				
	5 yaş	99	172,72				
	6 yaş	99	222,47				
Nesnelere Yönelik Saldırganlık	3 yaş	100	202,43	3	17,599	0,001*	0,037
	4 yaş	102	186,49				
	5 yaş	99	177,07				
	6 yaş	99	236,43				

*p<0,05

Tablo 3.5'e göre yaş düzeyi ile Saldırganlık Yönelim Ölçeğinin; sıra ortalamaları dikkate alındığında başkalarına yönelik fiziksel saldırganlık alt boyutları, başkalarına yönelik ilişkisel saldırganlık alt boyutları, kendine yönelik saldırganlık alt boyutları ve nesnelere yönelik saldırganlık alt boyutları puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). Yapılan Games- Howell post-hoc analizi sonucuna göre 6 yaşında olan çocukların fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık, kendine yönelik saldırganlık ve nesnelere yönelik saldırganlık alt boyutu puanları, diğer yaş gruplarının alt boyutları puanlarından anlamlı bir şekilde fazladır. Bu durum 6 yaşındaki çocukların; fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık, kendine yönelik saldırganlık ve nesnelere yönelik saldırganlık gibi davranışlar sergileme eğilimlerinin,

diğer yaşlardan daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Etki büyüklüğü (η^2) değerleri sırasıyla; başkalarına yönelik fiziksel saldırganlıkta 0,025, başkalarına yönelik ilişkisel saldırganlıkta 0,021, kendine yönelik saldırganlıkta 0,028 ve nesnelere yönelik saldırganlıkta 0,037 olarak hesaplanmış olup, bu değerler yaş değişkeninin saldırganlık alt boyutları üzerindeki etkisinin küçük düzeyde olduğunu göstermektedir.

3.6. Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Anne ve Babalarının Eğitim Düzeyleri Değişkenine Göre İncelenmesi

Çocukların saldırganlık yönelim düzeyinin anne ve babaların eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği Kruskal- Wallis H testi ile karşılaştırılmıştır ve tablo 3.6’da gösterilmiştir.

Tablo 3. 6. Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Anne ve Babaların Eğitim Düzeylerine Göre Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Değişken: Anne Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ort.	SD	H	P	Etki Büyüklüğü
BYFS	İlkokul-Ortaokul	26	129,67	2	7,240	0,027*	0,032
	Lise	107	125,67				
	Üniversite ve Üstü	100	104,43				
BYİS	İlkokul-Ortaokul	26	125,23	2	8,437	0,015*	0,037
	Lise	107	126,41				
	Üniversite ve Üstü	100	104,79				
KYS	İlkokul-Ortaokul	26	129,73	2	5,395	0,067	0
	Lise	107	123,09				
	Üniversite ve Üstü	100	107,18				
NEYS	İlkokul-Ortaokul	26	133,00	2	6,393	0,041*	0,028
	Lise	107	123,87				
	Üniversite ve Üstü	100	105,49				
Ölçek	Değişken: Baba Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ort.	SD	H	P	Etki Büyüklüğü
BYFS	İlkokul-Ortaokul	12	84,46	2	6,127	0,047*	0,034
	Lise	90	91,57				
	Üniversite ve Üstü	65	73,43				
BYİS	İlkokul-Ortaokul	12	80,29	2	8,716	0,013*	0,048
	Lise	90	91,57				
	Üniversite ve Üstü	65	73,43				
KYS	İlkokul-Ortaokul	12	80,71	2	3,564	0,168	0,01
	Lise	90	89,82				
	Üniversite ve Üstü	65	76,55				
NEYS	İlkokul-Ortaokul	12	81,38	2	6,355	0,042*	0,036
	Lise	90	91,91				
	Üniversite ve Üstü	65	73,54				

*p<0,05

Tablo 3.6 incelendiğinde anne ve baba eğitim düzeylerinin çocukların Kendine Yönelik Saldırganlık alt boyutu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Ancak anne ve baba eğitim durumları ile çocukların Başkalarına Yönelik Fiziksel Saldırganlık, Başkalarına Yönelik İlişkisel Saldırganlık ve Nesnelere Yönelik Saldırganlık alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar tespit edilmiştir ($p<0,05$). Games-Howell post-hoc analizleri sonucunda lise eğitim düzeyindeki annelerin çocuklarının fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlık puanlarının diğer anne eğitim düzeylerine kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Öte yandan ilkokul ve ortaokul düzeyinde eğitime sahip annelerin çocuklarının nesnelere yönelik saldırganlık puanları diğer anne eğitim gruplarına göre anlamlı biçimde daha yüksektir. Baba eğitim düzeyine göre yapılan analizlerde ise ilkokul ve ortaokul eğitim seviyesindeki babaların çocuklarının fiziksel saldırganlık ve nesnelere yönelik saldırganlık puanlarının, diğer baba eğitim gruplarına kıyasla anlamlı şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür. Lise mezunu babaların çocuklarının ise ilişkisel saldırganlık puanları diğer eğitim düzeyindeki baba gruplarına kıyasla anlamlı biçimde daha yüksektir. Bu sonuçlara göre anne ve baba eğitim düzeyine bağlı olarak çocukların saldırganlık yönelimlerinde anlamlı farklılıklar görülmekte olup lise mezunu annelerin çocukları fiziksel ve ilişkisel saldırganlıkta, ilkokul ve ortaokul mezunu annelerin çocukları ise nesnelere yönelik saldırganlıkta daha yüksek puanlar almaktadır. Benzer şekilde ilkokul ve ortaokul mezunu babaların çocukları fiziksel ve nesnelere yönelik saldırganlıkta, lise mezunu babaların çocukları ise ilişkisel saldırganlıkta daha belirgin saldırganlık davranışları sergilemektedir. Anne eğitim düzeyine ilişkin analizlerde gözlemlenen etki büyüklükleri küçük düzeyde olup benzer şekilde baba eğitim düzeyine ilişkin etki büyüklükleri de küçük olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bulgular, her iki ebeveynin eğitim seviyesinin çocukların saldırganlık davranışları üzerinde ölçülü ancak belirgin bir etkisi olduğunu göstermektedir.

3.7. Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Anne ve Babaların Medeni Durum Değişkenine Göre İncelenmesi

Çocukların saldırganlık yönelimlerinin anne babaların medeni durumlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği Mann-Whitney U Testinde incelenmiştir, tablo 3.7’de gösterilmiştir.

Tablo 3. 7. Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Anne ve Babaların Medeni Durumlarıyla Karşılaştırılması, Mann Whitney U Testi Sonucu

Ölçek	Değişken: Anne Medeni Durumu	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	U	P	Etki Büyükliği
BYFS	Evli	200	115,88	23176,50	-0,675	3076,500	0,500	-0,044
	Boşanmış	33	123,77	4084,50				
BYİS	Evli	200	116,58	23315,50	-0,285	3215,500	0,78	-0,019
	Boşanmış	33	119,56	3945,50				
KYS	Evli	200	114,87	22974,00	-1,392	2874,000	0,16	-0,091
	Boşanmış	33	129,91	4287,00				
NYS	Evli	200	115,28	23056,50	-1,033	2956,500	0,3	-0,068
	Boşanmış	33	127,41	4204,50				
Ölçek	Değişken: Baba Medeni Durumu	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	U	P	Etki Büyükliği
BYFS	Evli	126	78,67	9912,50	-2,68	1911,500	0,007*	0,207
	Boşanmış	41	100,38	4115,50				
BYİS	Evli	126	81,00	10205,50	-1,61	2204,500	0,108	0,124
	Boşanmış	41	93,23	3822,50				
KYS	Evli	126	81,24	10236,00	-1,43	2235,000	0,152	0,111
	Boşanmış	41	92,49	3792,00				
NYS	Evli	126	80,85	10187,50	-1,59	2186,500	0,112	0,123
	Boşanmış	41	93,67	3840,50				

*p<0,05

Tablo 3.7'ye göre anne ve babaların medeni durumu ile çocukların saldırganlık yönelim ölçeğinin başkalarına yönelik fiziksel saldırganlık, başkalarına yönelik ilişkisel saldırganlık, kendine yönelik saldırganlık ve nesnelere yönelik saldırganlık alt boyut puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Bu durum anne ve babaların medeni durumlarının çocukların saldırganlık düzeyini etkilemediğini göstermektedir. Ancak babanın medeni durumu ile çocukların başkalarına yönelik fiziksel saldırganlık alt boyutu puanları arasında anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). Sıra ortalamalarına göre evli babaların çocuklarının fiziksel saldırganlık puanları, boşanmış babaların çocuklarına kıyasla daha yüksektir. Bir başka deyişle babası evli olan çocuklar boşanmış babaya sahip çocuklardan daha fazla fiziksel saldırganlık sergilemektedir. Anne medeni durumu ile saldırganlık alt

boyutları arasındaki etki büyüklükleri ihmal edilebilir düzeydedir ve anlamlılık göstermemiştir. Baba medeni durumunda ise anlamlı bulunan başkalarına yönelik fiziksel saldırganlıkta etki büyüklüğü küçük ila orta düzeyde olup, diğer alt boyutlarda etkiler çok küçüktür. Bu sonuçlar, baba medeni durumunun çocukların bazı saldırganlık davranışları üzerinde sınırlı bir etkisi olduğunu göstermektedir.

3.8. Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Anne Babaların Gelir Düzeylerine Göre İncelenmesi

Çocukların saldırganlık yönelim düzeyinin anne babaların gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği Kruskal-Wallis H testi ile karşılaştırılmıştır, tablo 3.8’de gösterilmiştir.

Tablo 3. 8. Çocukların Saldırganlık Yönelimlerinin Anne Babalarının Gelir Düzeylerine Göre Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Grup	N	Sıra Ort.	SD	H	P	Etki Büyüklüğü
BYFS	Gelirim Ortalamadan Düşük	25	230,32	2	3,341	0,188	0.0034
	Gelirim Ortalama	232	203,42	2			
	Gelirim Ortalamasının Üstü	143	190,55	2			
BYİS	Gelirim Ortalamadan Düşük	25	216,86	2	1,011	0,603	0
	Gelirim Ortalama	232	201,47	2			
	Gelirim Ortalamasının Üstü	143	196,07	2			
KYS	Gelirim Ortalamadan Düşük	25	226,70	2	1,960	0,375	0
	Gelirim Ortalama	232	200,47	2			
	Gelirim Ortalamasının Üstü	143	195,97	2			
NYS	Gelirim Ortalamadan Düşük	25	228,68	2	2,387	0,303	0
	Gelirim Ortalama	232	201,84	2			
	Gelirim Ortalamasının Üstü	143	193,40	2			

*p<0,05

Tablo 3.8 de anne baba gelir durumu ile çocukların saldırganlık yönelim ölçeğinin; başkalarına yönelik fiziksel saldırganlık, başkalarına yönelik ilişkisel saldırganlık, nesnelere yönelik saldırganlık ve kendine yönelik saldırganlık alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Diğer bir ifadeyle anne babaların gelir durumları, çocukların saldırganlık düzeylerini etkilememektedir. Hesaplanan etki büyüklükleri çok küçük düzeyde olup, bu da gelir düzeyinin çocukların saldırganlık davranışları üzerinde anlamlı veya dikkate değer bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

3.9. Anne Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi

Anne babaların öfke düzeylerinin anne babanın cinsiyetine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği Mann-Whitney U testiyle incelenmiştir ve tablo 3.9’da belirtilmiştir.

Tablo 3. 9. Anne Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Cinsiyetine Göre Karşılaştırılması, Mann-Whitney U Testi Sonucu

Ölçek	Grup	n	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	U	P	Etki Büyüklüğü
Sürekli Öfke	Kadın	233	193,1	44981,00	-1,52	17720,000	0,128	0,08
	Erkek	167	210,1	35219,00				
İçe Yönelmiş Öfke	Kadın	233	193,1	44982,50	-1,52	17721,500	0,127	0,08
	Erkek	167	217,6	35217,50				
Dışa Yönelmiş Öfke	Kadın	233	188,2	43860,50	-2,51	16599,500	0,012*	0,14
	Erkek	167	202,3	36339,50				
Kontrol Edilen Öfke	Kadın	233	206,2	48051,50	-1,18	18120,500	0,239	0,06
	Erkek	167	192,5	32148,50				

*p<0,05

Tablo 3.9'a göre cinsiyet değişkeni ile sürekli öfke ve öfke ifade tarz ölçeğinin; sürekli öfke, içe yönelmiş öfke ve kontrol edilen öfke alt boyut puanlarında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Anne babanın cinsiyet değişkeni ile Dışa Yönelmiş Öfke alt boyut puanları arasında anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde, babaların Dışa Yönelmiş Öfke puanları, annelere göre daha fazladır. Bu, babaların öfkelerini dışa vurma eğilimlerinin annelere göre daha fazla olduğunu göstermektedir. Cinsiyet değişkeninin öfke alt boyutları üzerindeki etki büyüklükleri, Cohen'in sınıflamasına göre küçük düzeyde olup, r değerleri 0,06 ile 0,14 arasında değişmektedir. Bu bulgu, cinsiyetin öfke ifadeleri üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu göstermektedir.

3.10. Anne ve Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Medeni Durumlarına Göre İncelenmesi

Anne ve babaların öfke düzeylerinin anne babaların medeni durumlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği Mann-Whitney U testinde karşılaştırılmıştır ve tablo 3.10'da yer verilmiştir.

Tablo 3. 10. Anne ve Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Medeni Durumlarıyla Karşılaştırılması, Mann-Whitney U Testi Sonucu

Ölçek	Değişken: Anne Medeni Durum	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	U	P	Etki Büyükliği
Sürekli Öfke	Evli	200	110,96	22192,5	-3,371	2092,5	0,001*	0,24
	Boşanmış	33	153,59	5068,5				
İçe Yönelik Öfke	Evli	200	111,28	22255,5	-3,198	2155,5	0,001*	0,23
	Boşanmış	33	151,68	5005,5				
Dışa Yönelik Öfke	Evli	200	112,21	22442	-2,681	2342	0,007*	0,19
	Boşanmış	33	146,03	4819				
Kontrol Edilen Öfke	Evli	200	122,67	24534	-3,181	2166	0,001*	0,23
	Boşanmış	33	82,64	2727				
Ölçek	Değişken: Baba Medeni Durum	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	U	P	Etki Büyükliği
Sürekli Öfke	Evli	126	80,14	10098	-1,809	2097	0,07	0,14
	Boşanmış	41	95,85	3930				
İçe Yönelik Öfke	Evli	126	80,45	10137	-1,666	2136	0,096	0,13
	Boşanmış	41	94,9	3891				
Dışa Yönelik Öfke	Evli	126	80,53	10147	-1,631	2146	0,103	0,13
	Boşanmış	41	94,66	3881				
Kontrol Edilen Öfke	Evli	126	87,12	10977,5	-1,471	2189,5	0,141	0,11
	Boşanmış	41	74,4	3050,5				

*p<0,05

Tablo 3.10'a göre annelerin medeni durumu ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği'nin sürekli öfke, içe yönelmiş öfke, dışa yönelmiş öfke ve kontrol edilen öfke alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır ($p<0,05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde, boşanmış annelerin sürekli öfke, içe yönelmiş öfke, dışa yönelmiş öfke ve kontrol edilen öfke puanlarının evli annelere kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgular, annenin medeni durumunun öfke düzeylerini, öfkeyi içe ya da dışa yönlendirme biçimini ve bu öfkeyi kontrol etme becerisini anlamlı şekilde etkilediğini göstermektedir. Öte yandan babaların medeni durumu ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği 'nin alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). Anne medeni durumu

ile öfke boyutları arasındaki etki büyüklüğü orta düzeyde olup, bu durum anne medeni durumunun çocukların öfke düzeyleri üzerinde anlamlı ve kayda değer bir etkisi olduğunu gösterir. Etki büyüklüğünün yaklaşık 0,25-0,30 arasında olması, farklı medeni durumdaki annelerin çocukların öfke tutumlarında belirgin farklılıklar yarattığını ifade eder.

Baba medeni durumunun öfke boyutları üzerindeki etki büyüklüğü ise küçük düzeydedir. Bu da baba medeni durumunun öfke tutumları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı olmayan ya da çok sınırlı bir etkisi olduğunu belirtir.

Diğer bir ifadeyle babaların evli ya da bekar olmalarının öfke düzeyleri ve öfke ifade biçimleri üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Bu sonuçlara göre annelerin medeni durumu öfke ile ilgili tüm boyutlarda belirleyici bir etken olarak öne çıkarken, babaların medeni durumu bu yönde bir farklılık oluşturmamaktadır.

3.11. Anne ve Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Yaşlarına Göre İncelenmesi

Anne ve babaların öfke düzeylerinin anne babaların yaş değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği Kruskal- Wallis H testinde karşılaştırılmıştır ve tablo 3.11’de yer almıştır.

Tablo 3. 11. Anne ve Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Yaşlarına Göre Karşılaştırılması, Kruskal- Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Değişken: Anne Yaşı	N	Sıra Ort.	SD	H	P	Etki Büyüklüğü
Sürekli Öfke	25-35	114	105,4	2	6,65	0,036*	0.0202
	36-45	69	128,6				
	46-55	50	127,4				
İçe Yönelik Öfke	25-35	114	108,9	2	3,46	0,178	0.0063
	36-45	69	122,3				
	46-55	50	128,2				
Dışa Yönelik Öfke	25-35	114	106	2	5,99	0,05	0.0173
	36-45	69	126,5				
	46-55	50	128,8				
Kontrol Edilen Öfke	25-35	114	117	2	0,05	0,977	0
	36-45	69	118,1				
	46-55	50	115,4				
Ölçek	Değişken: Baba Yaşı	N	Sıra Ort.	SD	H	P	Etki Büyüklüğü
Sürekli Öfke	25-35	75	78,99	2	1,68	0,432	0
	36-45	64	86,56				
	46-55	28	91,57				
İçe Yönelik Öfke	25-35	75	82,07	2	0,59	0,746	0
	36-45	64	87,59				
	46-55	28	80,96				
Dışa Yönelik Öfke	25-35	75	77,83	2	2,58	0,276	0
	36-45	64	90,97				
	46-55	28	84,61				
Kontrol Edilen Öfke	25-35	75	88,02	2	0,95	0,622	0
	36-45	64	80,73				
	46-55	28	80,7				

*p<0,05

Tablo 3.11'e göre annelerin yaşı ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği'nin alt boyutları incelendiğinde, içe yönelik öfke, dışa yönelik öfke ve kontrol edilen öfke boyutu puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Ancak Sürekli Öfke alt boyutunda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Games-Howell post-hoc analizi sonucunda 36-45 yaş aralığında bulunan annelerin Sürekli Öfke puanlarının, diğer yaş gruplarındaki annelere kıyasla anlamlı derecede daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum, 36-45 yaş aralığındaki

annelerin öfkeyi diğer yaş gruplarına göre daha yoğun yaşadığını göstermektedir. Babaların yaşı ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği 'nin içe yönelik öfke, dışa yönelik öfke, sürekli öfke ve kontrol edilen öfke alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p>0,05$). Anne yaşı ile öfke düzeyleri arasındaki ilişkide, özellikle Sürekli Öfke ve Dışa Yönelik Öfke boyutlarında küçük fakat anlamlı etki büyüklükleri gözlemlenmiştir. Bu durum, anne yaşının bu öfke türleri üzerinde sınırlı da olsa bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Öte yandan, diğer öfke boyutları ve baba yaşı ile ilgili analizlerde ise anlamlı ve ölçülebilir bir etki büyüklüğü tespit edilmemiştir. Bu bağlamda babaların yaşlarının öfke düzeyleri üzerinde belirleyici bir etkisi bulunmamaktadır. Bu sonuçlara göre annelerin yaşı, özellikle sürekli öfke düzeyinde farklılık yaratırken, babaların yaşı öfke ile ilgili herhangi bir boyutta anlamlı bir değişiklik göstermemektedir.

3.12. Anne ve Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Eğitim Düzeylerine Göre İncelenmesi

Anne ve babaların öfke düzeylerinin anne babaların eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği Kruskal-Wallis H testinde karşılaştırılmıştır ve tablo 3.12'de yer verilmiştir.

Tablo 3. 12. Anne ve Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Eğitim Düzeyine Göre Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Değişken: Anne Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ort.	SD	H	P	Etki Büyüklüğü
Sürekli Öfke	İlkokul-Ortaokul	26	119,48	2	5,546	0,062	0,022
	Lise	107	127,30				
	Üniversite ve Üstü	100	105,34				
İçe Yönelik Öfke	İlkokul-Ortaokul	26	117,19	2	6,503	0,039*	0,026
	Lise	107	128,50				
	Üniversite ve Üstü	100	104,65				
Dışa Yönelik Öfke	İlkokul-Ortaokul	26	123,63	2	5,224	0,073	0,021
	Lise	107	126,19				
	Üniversite ve Üstü	100	105,44				
Kontrol Edilen Öfke	İlkokul-Ortaokul	26	109,94	2	14,977	0,001*	0,061
	Lise	107	100,66				
	Üniversite ve Üstü	100	136,32				
Ölçek	Değişken: Baba Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ort.	SD	H	P	Etki Büyüklüğü
Sürekli Öfke	İlkokul-Ortaokul	12	84,50	2	2,548	0,280	0
	Lise	90	89,22				
	Üniversite ve Üstü	65	76,68				
İçe Yönelik Öfke	İlkokul-Ortaokul	12	60,92	2	8,332	0,016*	0,048
	Lise	90	93,42				
	Üniversite ve Üstü	65	75,22				
Dışa Yönelik Öfke	İlkokul-Ortaokul	12	73,33	2	4,961	0,084	0,018
	Lise	90	91,67				
	Üniversite ve Üstü	65	75,35				
Kontrol Edilen Öfke	İlkokul-Ortaokul	12	87,88	2	6,680	0,035*	0,039
	Lise	90	75,27				
	Üniversite ve Üstü	65	95,38				

*p<0,05

Tablo 3.12’ye göre annelerin eğitim düzeyi ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği ‘nin alt boyutları incelendiğinde, dışa yönelik öfke ve sürekli öfke puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Ancak içe yönelik öfke ve kontrol edilen öfke alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklar

tespit edilmiştir ($p<0,05$). Games-Howell post-hoc analizine göre, üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip annelerin kontrol edilen öfke puanlarının, diğer gruplara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Buna karşın lise mezunu annelerin içe yönelik öfke puanlarının, diğer eğitim düzeyindeki annelere göre anlamlı biçimde daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgular, lise eğitimi gören annelerin öfkelerini daha çok içe yönelttiklerini, üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahip annelerin ise öfkelerini daha iyi kontrol edebildiklerini göstermektedir.

Babaların eğitim düzeyi ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği 'nin dışa yönelik öfke ve sürekli öfke alt boyut puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p> 0,05$). Ancak içe yönelik öfke ve kontrol edilen öfke alt boyutlarında anlamlı farklar vardır ($p<0,05$). Games-Howell post-hoc analiz sonuçlarına göre, üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip babaların kontrol edilen öfke puanları, diğer eğitim gruplarına göre anlamlı şekilde daha yüksektir. Lise düzeyinde eğitime sahip babaların ise içe yönelik öfke puanlarının diğer gruplara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre, lise eğitimi gören babalar öfkelerini bastırma eğilimindeyken, üniversite ve üzeri eğitim düzeyindeki babalar öfkelerini daha çok kontrol altında tutabilmektedir. Anne ve baba eğitim düzeyinin, öfke yönetimi üzerinde küçük-orta düzeyde etkisi vardır.

3.13. Anne ve Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Gelir Düzeylerine Göre İncelenmesi

Anne babaların öfke düzeylerinin anne babaların gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği Kruskal-Wallis H testi ile karşılaştırılmıştır ve tablo 3.13'de gösterilmiştir.

Tablo 3. 13. Anne Babaların Öfke Düzeylerinin Anne Babaların Gelir Düzeyine Göre Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Ölçek	Grup	N	Sıra Ort.	SD	H	P	Etki Büyüklüğü
Sürekli Öfke	Gelirim Ortalamadan Düşük	25	230,50				
	Gelirim Ortalama	232	202,92	2	2,694	0,260	0,0017
	Gelirim Ortalamasının Üstü	143	191,32				
İçe Yönelik Öfke	Gelirim Ortalamadan Düşük	25	227,44				
	Gelirim Ortalama	232	207,74	2	5,191	0,075	0,0080
	Gelirim Ortalamasının Üstü	143	184,04				
Dışa Yönelik Öfke	Gelirim Ortalamadan Düşük	25	234,10				
	Gelirim Ortalama	232	201,68	2	2,804	0,246	0,0020
	Gelirim Ortalamasının Üstü	143	192,71				
Kontrol Edilen Öfke	Gelirim Ortalamadan Düşük	25	154,52				
	Gelirim Ortalama	232	191,87	2	10,559	0,005*	0,0216
	Gelirim Ortalamasının Üstü	143	222,55				

*p<0,05

Tablo 3.13’de gelir düzeyinde öfke ölçeğinin; sıra ortalamaları dikkate alındığında dışa yönelik öfke, içe yönelik öfke ve sürekli öfke boyutu puanlarında istatistiksel anlamda farklılık olmadığı görülmüştür ($p>0,05$). Kontrol edilen öfke alt boyutu, istatistiksel anlamda farklılık göstermektedir ($p<0,05$). Games- Howell post-hoc sonucunda, geliri ortalamanın üstünde olan ebeveynlerin kontrol edilen öfke alt boyutu puanları, diğer gelir düzeyi gruplarının alt boyutları puanlarından anlamlı bir şekilde fazladır. Bu bağlamda geliri yüksek olan ebeveynler, öfkesini daha iyi kontrol etmektedir. Gelir grubunun öfke türleri üzerindeki etkisi genel olarak düşüktür. Sadece Kontrol Edilen Öfkede anlamlı bir etki büyüklüğü görülmüştür.

3.14. Anne Babaların Öz Yeterlik Düzeylerinin Anne Babaların Cinsiyetine Göre İncelenmesi

Anne babaların öz yeterlik düzeylerinin anne babaların cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği Mann-Whitney U testinde karşılaştırılmıştır, tablo 3.14 ile açıklanmıştır.

Tablo 3. 14. Anne Babaların Öz Yeterlik Düzeylerinin Anne Babaların Cinsiyetleri Açısından Karşılaştırılması, Mann-Whitney U Testi Sonucu

Ölçek	Grup	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	U	P	Etki Büyüklüğü
Ebeveynliğe Özgü Strateji	Kadın	233	205,23	47818,50	-0,967	18353,500	0,333	0,048
	Erkek	167	193,90	32381,50				
Çocuğa Kazandırılacaklar	Kadın	233	208,11	48488,50	-1,556	17683,500	0,120	0,078
	Erkek	167	189,89	31711,50				

*p<0,05

Tablo 3.14'e göre cinsiyet değişkeni, Yenilenmiş Berkeley Öz Yeterlik Ölçeğinin; Ebeveynliğe Özgü Strateji ve Çocuğa Kazandırılacaklar alt boyutu puan sonuçlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Dolayısıyla cinsiyet değişkeni, ebeveynin öz yeterlik düzeyini etkilememektedir. Ayrıca etki büyüklükleri oldukça düşük seviyede olup, cinsiyet değişkenine göre ebeveynlik stratejileri ve çocuklara kazandırılacak becerilerde anlamlı farklılıklar saptanmamıştır. Bu durum, kadın ve erkek katılımcıların bu alanlardaki tutum ve uygulamalarının benzer olduğunu da göstermektedir.

3.15. Anne ve Babaların Öz Yeterlik Düzeylerinin Anne Babaların Medeni Durum Değişkenine Göre İncelenmesi

Anne ve babaların öz yeterlik düzeylerinin, anne babaların medeni durumlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği Mann-Whitney U testi ile karşılaştırılmıştır ve tablo 3.15 ile açıklanmıştır.

Tablo 3. 15. Anne ve Babaların Öz Yeterlik Düzeylerinin Anne Babaların Medeni Durumları Açısından Karşılaştırılması, Mann-Whitney U Testi Sonucu

Ölçek	Değişken: Anne Medeni Durum	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	U	P	Etki Büyükliği
Ebeveynliğe Özgü Strateji	Evli	200	122,270	24454,000	-2,942	2246,000	0,003*	0,21
	Boşanmış	33	85,060	2807,000				
Çocuğa Kazandırılabilirler	Evli	200	121,780	24355,000	-2,666	2345,000	0,008*	0,19
	Boşanmış	33	88,060	2906,000				
Ölçek	Değişken: Baba Medeni Durum	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	Z	U	P	Etki Büyükliği
Ebeveynliğe Özgü Strateji	Evli	126	83,260	10490,500	-0,348	2849,500	0,728	0
	Boşanmış	41	86,280	3537,500				
Çocuğa Kazandırılabilirler	Evli	126	84,830	10688,000	-0,387	2479,000	0,699	0
	Boşanmış	41	81,460	3340,000				

*p<0,05

Tablo 3.15'e göre annelerin medeni durumu ile Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği 'nin alt boyutları incelendiğinde, Ebeveynliğe Özgü Strateji ve Çocuğa Kazandırılabilirler boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunduğu görülmektedir ($p<0,05$). Games-Howell post-hoc analizine göre, evli annelerin her iki alt boyuttan aldıkları puanlar, boşanmış annelere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Bu bulgular, evli annelerin ebeveynlik stratejilerinde kendilerini daha yeterli hissettiklerini ve çocuklarına kazandırabilecekleri beceriler açısından daha güçlü bir algıya sahip olduklarını göstermektedir.

Babaların medeni durumu ile Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği'nin Ebeveynliğe Özgü Strateji ve Çocuğa Kazandırılabilirler alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Bu durum, babaların evli ya da bekar olmalarının öz yeterlik düzeyleri üzerinde belirleyici bir etkisi olmadığını göstermektedir.

Ayrıca anne medeni durumu açısından ebeveynlik stratejileri ve çocuğa kazandırılabilirler değişkenlerinde anlamlı farklılıklar bulunmuş olup, etki büyüklükleri küçükten orta düzeye kadar değişmektedir. Bu durum, anne medeni durumunun ebeveynlik yaklaşımlarını belirli oranda etkilediğini göstermektedir. Baba medeni durumu ise bu değişkenlerde anlamlı farklılık yaratmamış, dolayısıyla etkisi gözlenmemiştir.

3.16. Anne ve Babaların Öz Yeterliklerinin Anne Babaların Yaşlarına Göre İncelenmesi

Tablo 3. 16. Anne ve Babaların Öz Yeterliklerinin Anne Babaların Yaş Değişkeni Açısından Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Değişken: Anne Yaşı	N	Sıra Ort.	SD	H	P	Etki Büyüklüğü
Ebeveynliğe Özgü Strateji	25-35	114	120,20				
	36-45	69	113,72	2	0,507	0,776	0
	46-55	50	114,23				
Çocuğa Kazandırılabilirler	25-35	114	117,20				
	36-45	69	117,67	2	0,029	0,986	0
	46-55	50	115,62				
Ölçek	Değişken: Baba Yaşı	N	Sıra Ort.	SD	H	P	Etki Büyüklüğü
Ebeveynliğe Özgü Strateji	25-35	75	89,97				
	36-45	64	78,04	2	2,186	0,335	0,0011
	46-55	28	81,64				
Çocuğa Kazandırılabilirler	25-35	75	87,54				
	36-45	64	79,99	2	0,845	0,656	0
	46-55	28	83,68				

*p<0,05

Anne ve babaların öz yeterliklerinin anne babaların yaşlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği Kruskal-Wallis H testinde karşılaştırılmıştır, tablo 3.16 ile açıklanmıştır.

Tablo 3.16'ya göre annelerin yaşı ile Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği 'nin Ebeveynliğe Özgü Strateji ve Çocuğa Kazandırılabilirler alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Bu bulgu, annelerin yaşlarının, ebeveynlik yeterliklerine ilişkin algıları ya da kendilerine inanma düzeylerini etkilemediğini göstermektedir.

Babaların yaşı ile Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği 'nin her iki alt boyutu arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Dolayısıyla babaların yaşları da ebeveyn olarak kendilerini yeterli görme düzeyleri üzerinde belirleyici bir etki oluşturmamaktadır. Hesaplanan etki büyüklükleri oldukça düşük olup, bu durum anne ve baba yaşının bu değişkenler üzerindeki etkisinin minimal olduğunu göstermektedir.

3.17. Anne ve Babaların Öz Yeterliklerinin Anne Babaların Eğitim Düzeylerine Göre İncelenmesi

Tablo 3. 17. Anne ve Babaların Öz Yeterliklerinin Anne Babaların Eğitim Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Değişken: Anne Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ort.	SD	H	P	Etki Büyüklüğü
Ebeveynliğe Özgü Strateji	İlkokul-Ortaokul	26	103,96				
	Lise	107	109,04	2	5,601	0,061	0,0157
	Üniversite ve Üstü	100	128,91				
Çocuğa Kazandırılabilirler	İlkokul-Ortaokul	26	108,06				
	Lise	107	108,71	2	4,854	0,088	0,0124
	Üniversite ve Üstü	100	128,20				
Ölçek	Değişken: Baba Eğitim Düzeyi	N	Sıra Ort.	SD	H	P	Etki Büyüklüğü
Ebeveynliğe Özgü Strateji	İlkokul-Ortaokul	12	70,67				
	Lise	90	78,04	2	5,484	0,064	0,0212
	Üniversite ve Üstü	65	94,72				
Çocuğa Kazandırılabilirler	İlkokul-Ortaokul	12	73,21				
	Lise	90	76,06	2	7,726	0,021*	0,0349
	Üniversite ve Üstü	65	96,98				

*p<0,05

Anne ve babaların öz yeterliklerinin anne babaların eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği Kruskal-Wallis H testinde karşılaştırılmıştır, tablo 3.17 ile açıklanmıştır.

Tablo 3.17'ye göre annelerin eğitim düzeyleri ile Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği 'nin Ebeveynliğe Özgü Strateji ve Çocuğa Kazandırılabilirler alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır (p>0,05). Bu bulgu, annelerin eğitim düzeylerinin, ebeveynlik öz yeterlik algılarını etkilemediğini göstermektedir.

Babaların eğitim düzeyleri ile Ebeveynliğe Özgü Strateji alt boyutu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır (p>0,05). Ancak Çocuğa

Kazandırılabilirler alt boyutunda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0,05$). Games-Howell post-hoc analizi sonucuna göre, üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip babaların bu alt boyuttan aldıkları puanlar, diğer eğitim düzeyine sahip babalardan anlamlı düzeyde daha yüksektir. Bu durum, eğitim seviyesi yüksek olan babaların çocuklarına kazandırabilecekleri beceriler konusunda kendilerini daha yeterli hissettiklerini ve öz yeterlik düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca baba eğitim düzeyinin çocuğa kazandırılabilirler ölçeği üzerindeki etki büyüklüğü küçük düzeyde olup anlamlıdır. Anne eğitim düzeyinin ise her iki alt boyutta etkisi anlamlı değildir.

3.18. Anne Babaların Öz Yeterliklerinin Anne Babaların Gelir Düzeylerine Göre İncelenmesi

Tablo 3. 18. Anne Babaların Öz Yeterlik Düzeylerinin Anne Babaların Gelir Düzeyleri Açısından Karşılaştırılması, Kruskal-Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Grup	N	Sıra Ort.	SD	H	P	Etki Büyüklüğü
Ebeveynliğe Özgü Strateji	Gelirim Ortalamadan Düşük	25	152,28				
	Gelirim Ortalama	232	196,35	2	7,119	0,28*	0,0106
	Gelirim Ortalamanın Üstü	143	215,66				
Çocuğa Kazandırılabilirler	Gelirim Ortalamadan Düşük	25	150,76				
	Gelirim Ortalama	232	196,95	2	7,099	0,029*	0,0105
	Gelirim Ortalamanın Üstü	143	214,96				

*p<0,05

Anne babaların öz yeterliklerinin gelir düzeylerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği için Kruskal-Wallis H testinde karşılaştırılmıştır, tablo 3.18 ile açıklanmıştır

Tablo 3.18’de gelir düzeyiyle, Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeğinin; sıra ortalamaları dikkate alındığında Ebeveynliğe Özgü Strateji boyutu ve Çocuğa Kazandırılabilirler boyut puanları sonucunda anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Games-Howell post-hoc analizinde, geliri ortalamanın üstü olan ebeveynlerin Ebeveynliğe Özgü Strateji boyutu ve Çocuğa Kazandırılabilirler boyutu puanları, diğer gelir düzeyine sahip ebeveynlerin puanlarından anlamlı bir şekilde fazladır. Bir başka deyişle geliri yüksek olan ebeveynler, daha fazla öz yeterlik düzeyi göstermektedir. Hesaplanan etki büyüklükleri küçük düzeydedir; bu da gelir grubunun bu değişkenler üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu göstermektedir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

4.1.Tartışma

Araştırmaya ait bulgular tartışma bölümünde ilgili araştırmalarla birlikte ele alınmıştır.

Bu araştırmanın temel amacı, 3–6 yaş aralığındaki çocukların saldırganlık yönelimleri ile ebeveynlerin öfke düzeyi ve öz yeterlik algıları arasındaki ilişkileri derinlemesine incelemektir. Bu yaş aralığı, çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerinde kritik bir dönem olması sebebiyle özel önem taşımaktadır. Bu dönemde çocuklar, çevrelerindeki sosyal modellerden etkilenerek davranış kalıplarını oluşturmakta ve kişilik gelişimlerinin temellerini atmaktadır (Bandura, 1977). Araştırmanın sonuçları, çocukların saldırganlık eğilimlerinin ebeveynlerin öfke düzeyiyle pozitif ve anlamlı bir ilişki içerisinde olduğunu ortaya koymuştur. Bu ilişki, çocukların davranışlarını anlamada aile ortamının ne denli belirleyici olduğunu göstermektedir. Özellikle, ebeveynlerin yoğun ve kontrolsüz öfke deneyimleri, çocukların saldırganlık davranışları sergileme olasılığını artırmaktadır. Bu durum, çocukların saldırganlık davranışlarının yalnızca bireysel ya da genetik etkenlerden kaynaklanmadığını; aynı zamanda aile içi dinamikler, ebeveyn tutumları ve sosyal öğrenme süreçleri gibi çevresel faktörlerden de ciddi ölçüde etkilendiğini desteklemektedir (Patterson ve ark., 1992).

Bandura (1973) sosyal öğrenme kuramında, çocuklarda saldırganlık davranışlarının oluşumunu anlamak için önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Sosyal öğrenme kuramına göre bireyler, özellikle çocuklukta çevrelerinde gözlemledikleri davranışları taklit ederek öğrenirler. Çocuklar için en yakın ve en güçlü sosyal gözlem alanı aile ortamıdır. Bu bağlamda, ebeveynlerin öfkeyi nasıl ifade ettiği ve yönetme biçimi, çocukların duygusal ve davranışsal gelişimlerini doğrudan etkileyen önemli bir faktördür. Örneğin, ebeveynlerin bağırma, tehdit etme ya da fiziksel müdahalelerde bulunma gibi öfke dışı vurumları, çocuğun bu duyguyu düzenleme ve dışı vurma biçimini şekillendirmektedir. Bu nedenle, çocukların saldırganlık davranışları yalnızca içsel dürtülerle açıklanamaz, öğrenilmiş sosyal tepkiler ve çevresel etkileşimler de bu davranışların oluşmasında önemli rol oynar (Bandura, 1973). Bu bağlamda, araştırmamda elde edilen bulgular doğrultusunda da görüldüğü üzere, çocukların

saldırgan davranışlarının gelişiminde ebeveynlerin model olma rolleri belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Elde edilen veriler, özellikle ebeveynin öfke düzeyi ve öfke ifade tarzının, çocuğun farklı saldırganlık türlerine yönelmesinde etkili olduğunu göstermektedir. Bu durum, Bandura'nın sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, çocukların saldırgan davranışları büyük ölçüde gözlem ve taklit yoluyla öğrendikleri ve ebeveynlerin bu süreçte güçlü modeller oldukları şeklinde düşünülmektedir.

Bu araştırmada, ebeveynlerin sürekli öfke düzeylerinin çocukların fiziksel, ilişkisel, kendine yönelik ve nesnelere yönelik saldırganlık eğilimleriyle pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Özellikle dışa yönelmiş ve içe yönelmiş öfke düzeylerinin yüksek olması, çocuklarda çeşitli biçimlerde saldırgan davranışların daha sık ve daha yoğun biçimde gözlemlenmesine neden olmaktadır. Bu durum, ebeveynlerin öfke kontrol becerilerinin çocuk davranışları üzerinde doğrudan belirleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim, bu bulgular literatürdeki çeşitli çalışmalarla da paralellik göstermektedir. Literatürde de ebeveyn öfkesi ile çocuk saldırganlığı arasındaki ilişkiyi destekleyen birçok araştırma bulunmaktadır. Balat ve arkadaşları (2014), annelerin yüksek öfke düzeylerinin çocuklarda davranış problemlerini artırdığını ve bunun çocukların duygusal ve sosyal gelişimleri üzerinde olumsuz etkiler yarattığını göstermiştir. Balat ve arkadaşları (2014) çalışması, ebeveyn öfkesinin çocukların davranışsal sorunlarının ortaya çıkmasında kritik bir risk faktörü olduğunu ortaya koymaktadır. Özcan (2018) araştırması ise ebeveynlerin öfke kontrol becerilerinin düşük olması durumunda, çocukların fiziksel saldırganlık düzeylerinde belirgin artışlar olduğunu göstermiştir. Bu bulgular, ebeveynlerin duygusal düzenleme becerilerinin çocukların saldırgan davranışları üzerinde önemli ve belirleyici etkisi olduğunu açıkça göstermektedir.

Lorber ve O'Leary (2005) çalışması ise ebeveynlerin öfkeli ve agresif tutumlarının çocuklarda sadece anlık saldırganlık davranışlarına değil, aynı zamanda uzun vadeli davranış problemlerine yol açtığını göstermektedir. Erken yaşta ortaya çıkan bu tür saldırganlık eğilimleri, müdahale edilmediği takdirde kronikleşme riski taşımaktadır. Bu kronikleşme, çocuğun sosyal uyum süreçlerini olumsuz etkileyerek, ilerleyen yaşlarda daha ciddi psikososyal sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle, aile içindeki öfke dinamiklerinin düzenlenmesi çocukların sağlıklı duygusal ve sosyal gelişimleri açısından yaşamsal önem taşımaktadır.

Eisenberg ve arkadaşları (1998) ise ebeveynlerin öfke kontrolünün çocukların

duygusal düzenleme stratejileri geliştirmesinde kritik bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Bu araştırma, saldırganlık davranışlarının sadece dışa vurulan öfke olmadığını, aynı zamanda çocukların duygusal zorluklarını ifade etme biçimi olduğunu ortaya koymuştur. Böylece ebeveynlerin duygusal tutumlarının, çocukların kendi öfkelerini yönetme ve düzenleme becerileri üzerinde doğrudan etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, çocukların saldırgan davranışları, onların yaşadıkları duygusal stresin ve düzenleme güçlüklerinin dışavurumu olarak da değerlendirilebilir.

Zhou ve arkadaşları (2002) da ebeveynlerin sağladığı duygusal destek ve olumlu rehberliğin, çocukların öfke yönetiminde önemli bir koruyucu faktör olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu bulgu, ebeveynlerin çocuklara duygusal destek vermelerinin ve sağlıklı başa çıkma stratejileri öğretmelerinin, saldırgan davranışların önlenmesinde etkili olduğunu göstermektedir. Böylece, aile ortamının duygusal olarak destekleyici ve yapılandırıcı olması, çocukların sağlıklı bir duygusal gelişim göstermeleri için önemli bir koşuldur.

Morris ve arkadaşları (2007) araştırması, aile ortamındaki olumsuz duygusal atmosferin sadece çocukların saldırganlık düzeylerini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda anksiyete ve depresyon gibi diğer duygusal sorunların da artmasına neden olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, ebeveynlerin öfke yönetimi becerilerinin geliştirilmesinin, çocukların psikososyal gelişimi açısından ne kadar kritik olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, ebeveynlerin öz yeterlik algılarının yüksek olması, yani ebeveynlerin kendi duygusal ve ebeveynlik becerilerinde kendilerini yeterli ve başarılı görmeleri, çocuklarda problem davranışlarının önlenmesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Coleman ve Karraker, 1998). Bu da ebeveynlerin kendine güvenlerinin ve ebeveynlik rollerine yönelik olumlu algılarının, çocukların davranışlarının düzenlenmesinde belirleyici olduğunu göstermektedir.

Bu çerçevede, ebeveynlerin hem öfke düzeylerinin hem de öz yeterlik algılarının yönetilmesi, çocuklarda saldırganlık eğilimlerinin azaltılması için kritik öneme sahiptir. Aile temelli müdahaleler, ebeveynlerin duygusal farkındalıklarını arttırmaya, öfke kontrolü becerilerini geliştirmeye ve olumlu ebeveynlik stratejileri kazandırmaya odaklanmalıdır. Böylelikle, çocukların sosyal ve duygusal gelişim süreçleri desteklenmiş olur ve uzun vadede saldırganlık gibi problem davranışların önüne geçilebilir.

Sonuç olarak, bu araştırmanın bulguları ebeveynlerin öfke düzeyleri ile çocukların saldırganlık eğilimleri arasındaki pozitif ilişkiyi vurgulamakta ve

literatürdeki benzer çalışmalarla güçlü bir paralellik göstermektedir. Bu bulgular, çocuk gelişimi ve aile terapisi alanında yapılacak müdahaleler için sağlam bir temel oluşturmakta ve ebeveynlerin hem öfke yönetimi hem de öz yeterlik algılarının güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tüm bu araştırmaların ortak noktası, ebeveynin öfkesini nasıl ifade ettiği ve çocuğun bu duygusal ifadeyi nasıl içselleştirdiğinin, çocukta saldırganlık davranışlarının ortaya çıkmasında belirleyici bir rol oynadığı yönündedir. Ebeveynlerin öfkeyi sağlıklı biçimde düzenleyip dışa vurması ile kontrolsüz, yoğun ve tutarsız öfke tepkileri çocukların davranışları üzerinde farklı etkiler yaratmaktadır. Sosyal öğrenme kuramı temelinde, çocuklar çevrelerindeki en güçlü model olan ebeveynlerin öfke ifadelerini gözlemleyerek ve taklit ederek öğrenmektedir (Bandura, 1973). Bu öğrenme süreci sadece davranışın kendisini değil, aynı zamanda davranışın ardındaki duygusal düzenleme mekanizmalarını ve başa çıkma stratejilerini de kapsamaktadır. Dolayısıyla, ebeveynin öfkesini nasıl ifade ettiği, çocuğun içsel duygusal dünyasını ve dışa dönük davranış biçimlerini şekillendirmektedir.

Bu çerçevede, çocuklarda saldırganlık davranışları yalnızca bireysel bir problem olarak görülmemeli, aynı zamanda aile sisteminin dinamikleri ve sosyal öğrenme süreçleriyle ilişkilendirilmelidir. Araştırmalar, ebeveynlerin öfke kontrolündeki yetersizliklerin çocuklarda saldırgan davranışların artmasına zemin hazırladığını göstermektedir (Eisenberg ve ark., 1998; Lorber ve O’Leary, 1998). Ebeveyn öfkesinin yoğun ve kontrolsüz biçimde dışa vurulması, çocuklarda güven duygusunun zedelenmesine, öfkeyi yönetmede başarısızlık hissine ve buna bağlı olarak saldırgan davranışların ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu durum, aynı zamanda çocukların duygusal düzenleme becerilerinin gelişimini de olumsuz etkilemektedir (Morris ve ark., 2007).

Geniş örneklemle yapılan bu çalışmaların bulguları, farklı sosyoekonomik ve kültürel bağlamlarda da tutarlılık göstermekte, böylece bulguların genellenebilirliğini ve geçerliliğini artırmaktadır (Balat ve ark., 2014). Ancak kullanılan ölçme araçlarının farklılığı ve örneklem özelliklerindeki çeşitlilik, elde edilen sonuçlarda bazı varyasyonlara yol açabilmektedir. Bu nedenle, saldırganlık gibi çok boyutlu ve çok etmenli bir davranışın anlaşılmasında bağlamsal faktörlerin (aile içi ilişki kalitesi, ebeveyn-çocuk etkileşimi, sosyoekonomik durum gibi) dikkate alınması zorunludur (Zhou ve ark., 2002). Özellikle ebeveynlerin yaşadığı stres düzeyi, sosyal destek ağı ve kişilik özellikleri gibi faktörler de çocukların saldırganlık

eğilimlerini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilmektedir.

Araştırmanın ikinci temel bulgusu, çocukların saldırganlık düzeyleri ile ebeveynlerin öz yeterlik algıları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğudur. Bu durum, ebeveynlik öz yeterliğinin yüksek olduğu durumlarda çocuklarda saldırganlık davranışlarının azaldığını göstermektedir. Öz yeterlik, bireyin belirli bir görevi başarıyla yapabileceğine olan inancı olup, Bandura (1997) sosyal öğrenme kuramında bireysel motivasyon ve performansın en önemli belirleyicilerinden biri olarak tanımlanır. Bu bağlamda, öz yeterlik algısı sadece bireyin kendi davranışlarını etkileyen bir içsel inanç sistemi olmakla kalmaz, aynı zamanda kişinin çevresiyle olan etkileşimlerinde gösterdiği tutum ve stratejileri de şekillendirir (Bandura, 1977).

Ebeveynlik bağlamında ise, ebeveynlerin kendilerini çocuklarını yetiştirmede yeterli hissetmeleri, onları daha bilinçli, tutarlı ve etkili davranmaya yönlendirmektedir. Öz yeterliği yüksek olan ebeveynler, çocuklarının ihtiyaçlarını daha iyi anlar ve onların gelişimsel gereksinimlerine uygun müdahalelerde bulunabilirler (Coleman ve Karraker, 2000). Bu ebeveynler, çocuklarının davranış problemleri karşısında daha yapıcı ve çözüm odaklı yaklaşımlar sergilerken, aynı zamanda çocukların duygusal ihtiyaçlarına da duyarlı kalmaktadırlar (Jones ve Prinz, 2005).

Yüksek öz yeterlik algısı olan ebeveynler, çocuklarına yönelik disiplin ve rehberlikte daha tutarlı ve sakin tutumlar sergileyebilmekte, duygusal stresle başa çıkmada daha dirençli olmaktadır (Ersan, 2017). Bu durum, ebeveynlerin stres kaynaklı olumsuz tepkilerinin çocuklara yansımaları azaltmakta ve çocukların duygusal düzenleme becerilerinin gelişmesine olanak tanımaktadır. Bu ebeveynler, problemli durumlarda çocuklarına yapıcı geri bildirimler vererek, çocukların olumsuz duygularını ve davranışlarını kontrol etmelerine yardımcı olmaktadır (Bandura, 1997; Coleman, 1998). Bu bağlamda, ebeveynlik öz yeterliği, sadece ebeveynin kendi davranışlarını değil, aynı zamanda çocukların öğrenme ve model alma süreçlerini de dolaylı olarak etkileyen güçlü bir psikososyal faktör olarak görülmektedir.

Ayrıca, ebeveynlik öz yeterliğinin çocukların sosyal-duygusal gelişimini destekleyen önemli bir psikososyal faktör olduğu çeşitli araştırmalarca da doğrulanmıştır (Coleman ve Karraker, 2000). Bu çalışmalar, ebeveynlerin kendilerine duydukları güvenin, çocukların sosyal beceriler geliştirmesi, empati kurması ve duygusal zorluklarla başa çıkması üzerinde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Özellikle, öz yeterlik algısı yüksek ebeveynlerin çocukları, stresli

durumlarla daha etkili başa çıkabilmekte ve sosyal ortamlarda daha uyumlu davranışlar sergilemektedir.

Çalışmamda elde edilen bulgular, ebeveynlerin öz yeterlik algılarının yüksek olması durumunda, çocukların saldırganlık davranışlarında belirgin bir azalma olduğunu göstermektedir. Türkiye’de ve uluslararası alanda yapılan araştırmalar da bu ilişkiyi desteklemektedir. Campbell ve arkadaşları (2000), yüksek ebeveyn öz yeterlik düzeyine sahip annelerin çocuklarında davranışsal sorunların azaldığını rapor etmiştir. Campbell ve arkadaşları çalışmasında, ebeveynlik öz yeterliğinin çocukların dışa dönük davranış problemleri ile olan negatif ilişkisini vurgulayarak, müdahale programlarının önemini göstermektedir. Coleman ve Karraker (2000) ise ebeveynlik öz yeterliğinin annelik deneyimi, eğitim düzeyi ve sosyoekonomik durum gibi değişkenlerle ilişkili olduğunu ve bu yeterlik algısının çocukların davranışsal düzenlemeleri üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda, aile içindeki sosyo-kültürel ve ekonomik faktörlerin ebeveynlik öz yeterliği üzerindeki etkileri, çocuk gelişimi sürecini dolaylı olarak şekillendirmektedir.

Özellikle düşük öz yeterlik algısına sahip ebeveynlerin, çocuklarının saldırganlık gibi dışa dönük davranışlarını yönetmede zorlandığı, etkisiz başa çıkma stratejileri geliştirdiği belirtilmektedir (Coleman, 1998). Bu ebeveynler, stresli durumlarda aşırı kontrolcü, tutarsız veya ihmal edici davranışlar sergileyebilmekte; bu da çocukların davranış problemlerini artırabilmektedir. Dolayısıyla, ebeveynlik öz yeterlik algısındaki yetersizlikler, çocukların duygusal ve davranışsal düzenlemede zorluklar yaşamasına yol açacağı düşünülmektedir.

Ebeveynlikte öz yeterliğin artırılması, çocukların davranışsal sorunlarının önlenmesi ve yönetiminde önemli bir müdahale alanıdır (Coleman, 2000). Öz yeterlik artırıcı programlar, ebeveynlerin çocuk gelişimi bilgilerini güçlendirmeyi, stresle başa çıkma becerilerini geliştirmeyi ve ebeveynlik becerilerini uygulamada güven kazandırmayı hedefler (Jones ve Prinz, 2005). Bu tür programların uygulanması, çocuklarda saldırganlık ve davranış problemlerinin azalmasına katkı sağlamaktadır (Webster-Stratton ve Hammond, 1988). Bu programlar, ebeveynlerin bilinçli farkındalık geliştirmeleri ve çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurmaları için gerekli araçları sunarken, aile içi olumlu etkileşimlerin artmasını sağlar. Böylece, çocukların olumsuz davranışlarının kökenindeki aile dinamiklerinin daha sağlıklı ve işlevsel bir biçimde dönüştürülmesi mümkün olabilmekte ve bu süreçte olumlu gelişmelerin gerçekleşebileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, çalışmamda ebeveynlerin öfkelerini sağlıklı şekilde yönetmeleri ve ebeveynlikte yüksek öz yeterlik algısına sahip olmalarının, çocukların saldırganlık davranışlarının önlenmesinde hayati bir rol oynadığı belirlenmiştir. Bu iki unsurun, çocukların duygusal ve sosyal gelişimlerini destekleyerek olumsuz davranışların azalmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmamda elde edilen bulgular, aile temelli müdahalelerde ebeveynlerin duygusal düzenleme becerileri ve öz yeterlik algılarını geliştirmeye yönelik yaklaşımların öncelikli olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu sayede çocukların saldırganlık gibi dışa dönük davranışsal sorunlarının önlenmesi ve çocukların sağlıklı gelişimi desteklenebilir. Ayrıca, ebeveynlerin kendi öz yeterlik algılarını güçlendirmelerinin, çocukların psikososyal gelişiminde kalıcı ve olumlu etkiler yaratabileceği ve aile içi ilişkilerin kalitesini yükseltebileceği düşünülmektedir.

Ulusal alanyazında ebeveyn öz yeterliği ile çocukların saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiye yönelik yapılan araştırmalar da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Demir (2015), bireylerin öz yeterlik algılarının yüksek olması durumunda çocuklarının saldırganlık davranışlarının anlamlı biçimde azaldığını belirtmiştir. Bu çalışmada, öz yeterlik algısının bireylerin çocuk yetiştirme süreçlerinde karşılaştıkları zorluklarla başa çıkabilme kapasitesini artırdığı, dolayısıyla çocukların olumsuz davranışlarını yönetmede etkili olduğu vurgulanmıştır. Demir (2015) bulguları, bireylerin kendine güvenlerinin ve yeterlik algılarının, çocuklarla kurdukları iletişim kalitesi ve disiplin yöntemleri üzerinde belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Çalışmamda, ebeveynlerin öz yeterlik algılarının yüksek olması durumunda, çocuklarda saldırganlık davranışlarının anlamlı ölçüde azaldığı bulunmuştur. Bu bağlamda, yüksek öz yeterlik algısına sahip ebeveynlerin stresli ve zorlayıcı durumlarda daha soğukkanlı ve çözüm odaklı yaklaşımlar sergilediği, bu tutumlarının çocukların olumsuz davranışlarının azalmasına önemli katkılar sağladığı düşünülmektedir.

Benzer şekilde İkiz ve Samur (2016) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, ebeveyn öz yeterliğinin özellikle agresyon gibi dışa dönük davranış problemlerinin azalmasında önemli bir koruyucu faktör olduğu vurgulanmıştır. Çalışmada ebeveynlerin kendilerini yeterli hissetmelerinin, çocukların davranışları üzerindeki olumlu etkileri detaylı şekilde açıklanmış; yüksek ebeveynlik öz yeterliği düzeyine sahip bireylerin, çocuklarında davranışsal problemlerin daha az görüldüğü ve çocukların sosyal uyum becerilerinin daha gelişmiş olduğu belirtilmiştir. İkiz ve

Samur (2016) çalışması, ebeveyn öz yeterliği ile çocukların sosyal-duygusal gelişimi arasında çok yönlü bir etkileşimin olduğunu ortaya koymuş, ebeveynlerin kendi ebeveynlik rollerine dair inançları ve motivasyonlarının çocuklarının sosyal becerileri ve davranışlarının düzenlenmesinde kritik öneme sahip olduğunu göstermiştir. Bu açıdan, benim çalışmam da ebeveynlerin yüksek öz yeterlik algısının çocuklarda saldırganlık davranışlarının azalması ile ilişkili olduğunu ortaya koyarak, İkiz ve Samur (2016) ebeveyn öz yeterliğinin dışa dönük davranış problemlerini azaltmadaki koruyucu rolünü desteklemektedir.

Aksoy ve Ardıç (2014) tarafından yapılan araştırmada ise annelerin öz yeterlik düzeylerinin ebeveynlik uygulamalarına ve dolayısıyla çocuklarının sosyal gelişimine doğrudan etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma, yüksek öz yeterlik algısına sahip annelerin çocuklarıyla daha aktif, bilinçli ve sıcak bir etkileşim içinde olduğunu ortaya koymuştur. Bu annelerin çocuklarının sosyal becerilerinin ve duygusal düzenleme kapasitelerinin daha olumlu yönde geliştiği, böylece çocukların çevreleriyle daha sağlıklı ilişkiler kurabildiği vurgulanmıştır. Aksoy ve Ardıç'ın çalışması, öz yeterlik algısının ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumlarını ve problem çözme yaklaşımlarını etkileyerek, çocukların sosyal uyum süreçlerinde önemli bir belirleyici olduğunu göstermektedir. Ayrıca, bu durumun aile içi iletişim kalitesinin yükselmesi ve duygusal bağın güçlenmesiyle doğrudan bağlantılı olduğu ifade edilmiştir, bu da çalışmamı destekleyen bir bulgudur.

Benzer şekilde Balat ve arkadaşları (2014) çalışmasında da annelerin öz yeterlik düzeyleri ile sürekli öfke düzeyleri arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu bulgular, öz yeterlik düzeyi yüksek annelerin çocuklarıyla daha sağlıklı ve destekleyici ilişkiler kurabildiğini ortaya koymakta, ebeveynin kendine olan güveninin aile dinamikleri üzerindeki düzenleyici rolünü işaret etmektedir. Özellikle sürekli yüksek öfke düzeylerinin, ebeveynlik kalitesini ve çocuklarla ilişkileri olumsuz etkilediği; buna karşın yüksek öz yeterlik algısının öfke yönetimini kolaylaştırarak çocukların davranışlarını olumlu yönde şekillendirdiği belirtilmiştir. Bu durum, ebeveynlerin duygusal düzenleme becerilerinin öz yeterlik algısı ile yakından ilişkili olduğunu ve her iki unsurun birlikte ele alınmasının aile içi sağlıklı etkileşimler açısından önemini göstermektedir. Bu açıdan, benim çalışmam da ebeveynlerin yüksek öz yeterlik algısının öfke düzeylerinin düzenlenmesinde önemli rol oynadığını ve bunun çocuklarla sağlıklı ilişkiler kurulmasına katkı sağladığını ortaya koyarak, Balat ve arkadaşları (2014) çalışmasındaki annelerin öz yeterlik

düzeyleri ile sürekli öfke arasındaki negatif ilişkiyi gösteren bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Özkul (2015), babaların öz yeterlik düzeyleri ile çocukların saldırganlık davranışları arasında anlamlı bir ilişki saptamış; babaların kendilerini yeterli görmelerinin çocuklarının davranışlarını düzenlemede kritik bir değişken olduğunu vurgulamıştır. Araştırma, babaların yüksek öz yeterlik algısının çocukların saldırganlık eğilimlerini azaltmada etkili olduğunu, bunun da baba-çocuk etkileşimlerinin kalitesiyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Özkul'un çalışması, ebeveynlikte annenin yanı sıra babanın da rolünün ve öz yeterlik algısının çocuk davranışları üzerindeki etkisini detaylandırması bakımından önem taşımaktadır. Babaların çocuklarına yönelik tutarlı ve olumlu tutumlarının, çocukların sosyal-duygusal gelişiminde koruyucu bir faktör olduğu ve çocukların saldırganlık gibi dışa dönük davranışlarının önlenmesine katkı sağladığı belirtilmiştir. Bu açıdan, çalışmam da ebeveyn öz yeterlik algısının, özellikle babaların bu algısının, çocukların saldırganlık davranışlarını anlamlı şekilde azalttığını ortaya koyarak, Özkul (2015) babaların öz yeterlik düzeyleri ile çocukların saldırganlık eğilimleri arasındaki ilişkiyi vurgulayan bulgularıyla uyum göstermektedir. Bu durum, ebeveynliğin her iki cinsiyet tarafından da benimsenen sorumluluklar ve tutarlı davranışlarla şekillendiğini desteklemektedir.

Buna ek olarak, Mondell ve arkadaşları (1981) tarafından yürütülen erken dönem çalışmada da ebeveyn öz yeterliği yüksek olan bireylerin çocuklarının potansiyellerini daha iyi desteklediği ve çocuk gelişiminde olumlu katkılar sağladığı belirtilmiştir. Bu araştırma, öz yeterlik kavramının tarihsel olarak ebeveynlikteki önemini ve çocukların gelişim süreçlerindeki temel rolünü ortaya koymakta; ebeveynlerin kendilerini yeterli görmelerinin, çocuklarının akademik, sosyal ve duygusal becerilerinin gelişimi üzerindeki uzun vadeli etkilerini göstermektedir.

Tüm bu ulusal ve uluslararası yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular, araştırmanın sonucunu güçlü biçimde desteklemektedir. Ebeveynlerin öz yeterlik düzeyi, çocukların saldırganlık davranışlarının azalmasında belirleyici bir faktör olarak ortaya çıkmakta; bu etki yalnızca bireysel psikolojik özelliklerle sınırlı kalmayıp aynı zamanda ebeveynin eğitim durumu, medeni hali, ekonomik koşulları ve aile içi rol dağılımı gibi sosyal-kültürel değişkenlerle de yakından ilişkilidir. Dolayısıyla, öz yeterlik ebeveynlik kalitesini belirleyen temel bileşenlerden biri olarak öne çıkmakta ve çocukların davranışsal gelişiminde kritik bir düzenleyici unsur olarak

değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, ebeveynlerin kendine olan güvenlerinin ve yeterlik algılarının güçlendirilmesi, çocukların sosyal uyum ve duygusal düzenleme becerilerinin gelişimine katkı sağlamakta; aile içi iletişim, disiplin stratejileri ve stresle başa çıkma kapasitesini artırarak çocukların saldırganlık gibi dışa dönük sorun davranışlarının önlenmesinde etkin bir müdahale alanı oluşturduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın üçüncü temel bulgusu, ebeveynlerin öfke düzeyi ile öz yeterlik algısı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, öfke düzeyi yüksek olan ebeveynlerin kendilerini yeterli görme algısının anlamlı biçimde daha düşük olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle, ebeveynlerin öfkelerinin artması, onların öz yeterlik algılarında düşüşe yol açmaktadır. Bu sonuç, ebeveynlik sürecinde önemli iki psikolojik değişken olan öfke düzeyi ile öz yeterlik algısının birbirini tamamlayan ve karşılıklı etkileşim halinde olan unsurlar olduğunu ortaya koymaktadır.

Çocukların saldırganlık davranışlarında gözlenen artışlar, yalnızca ebeveynlerin yüksek öfke düzeyinden değil, aynı zamanda ebeveynlerin kendilerini yetersiz hissetmelerinden de kaynaklandığı düşünülmektedir. Öfke ve öz yeterlik algısı arasındaki bu negatif korelasyon, ebeveynlerin hem duygusal düzenleme kapasiteleri hem de kendine güven düzeylerinin çocuk gelişimi üzerindeki kritik rolünü vurgular. Başka bir ifadeyle, ebeveynlerin öfkelerini yönetmede zorlanmaları, öz yeterlik algılarının zayıflamasına; bunun sonucunda ise çocukların davranışlarını düzenlemede ebeveynlerin daha fazla güçlük yaşamasına neden olduğu düşünülmektedir.

Psikolojik ilişkinin açıklanmasında, Lazarus ve Folkman'ın stres ve başa çıkma kuramı (1984) önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Kurama göre, bireylerin çevresel stres faktörlerine verdikleri tepkiler ve bu stresle başa çıkma kapasiteleri, öz yeterlik algılarıyla yakından ilişkilidir. Ebeveynlik sürecinde karşılaşılan stres ve zorluklar arttığında, ebeveynlerin öfke düzeylerinin yükselmesi, onların çocuk yetiştirme konusundaki yeterlik duygusunu olumsuz etkileyebilir. Öfkelerini kontrol edemeyen ebeveynler, çocuklarıyla sağlıklı ve etkili iletişim kurmakta güçlük çeker, ebeveynlik rollerini yerine getirme konusunda kendilerini yetersiz hissedebilirler. Bu durum ise çocukların dışa dönük saldırganlık davranışlarının artmasına yol açabileceği düşünülmektedir.

Elde edilen sonuçlar, önceki ampirik çalışmalarla paralellik göstermektedir. Örneğin, Balat ve arkadaşları (2014) tarafından yürütülen araştırmada, annelerin

sürekli öfke düzeyleri ile ebeveyn öz yeterlik algıları arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu çalışma, öfkenin artmasının ebeveynlikte kullanılan becerilerde düşüşe ve dolayısıyla çocukların sosyal-duygusal gelişiminde olumsuz etkilere yol açtığını göstermiştir. Benzer şekilde, Balat ve arkadaşları (2014) da öfke düzeyinin yükselmesinin ebeveynlerin kendini yeterli hissetme algısını azalttığını ve bu durumun ebeveynlik işlevlerinin etkinliğini düşürdüğünü vurgulamışlardır. Gül ve arkadaşları (2019) çalışması ise ebeveynlerin hem içe atılan hem de dışa yöneltilen öfke düzeylerinin ebeveynlik öz yeterliği ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular, öfkenin sadece duygusal kontrolü değil, aynı zamanda ebeveynlik görevlerini yerine getirme konusunda yetersizlik hissinin artmasında da etkili olduğunu göstermektedir.

Öfke düzeyi yüksek ebeveynler, çoğu zaman stres ve zorluklarla başa çıkmakta yetersiz kalabilirler; bu da çocuklarıyla kurdukları ilişkilerin niteliğini olumsuz etkiler. Öfke, ebeveyn-çocuk etkileşimlerinde iletişim sorunlarına, çatışmalara ve olumsuz disiplin yöntemlerinin kullanılmasına yol açabilir. Böyle bir ortamda çocuklar, saldırganlık gibi dışa dönük davranışlarla tepki verebilirler. Diğer yandan, öz yeterlik algısı düşük ebeveynler, çocukların duygusal ve davranışsal ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadıkları için çocuklarda problem davranışlarının gelişme riski artar. Bu durumun, ebeveynlik sürecinde hem ebeveynlerin hem de çocukların psikososyal sağlığını olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir.

Dolayısıyla, ebeveynlerin öz yeterlik düzeyinin artırılması, çocukların saldırganlık davranışlarının önlenmesinde ve sağlıklı aile ilişkilerinin kurulmasında kritik bir müdahale alanı olarak görülmesi gerektiği düşünülmektedir. Özellikle, ebeveynlerin stresle başa çıkma becerilerinin geliştirilmesi ve öfke yönetimi stratejilerinin öğretilmesi, öz yeterlik algısının güçlendirilmesine katkıda bulunabilir. Bu süreç, ebeveynlerin kendilerine olan güvenlerini arttırarak, çocuklarına karşı daha tutarlı, sabırlı ve destekleyici tutumlar sergilemelerini sağlar.

Bu doğrultuda, ebeveynlere yönelik psikolojik danışmanlık, eğitim ve destek programlarının geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu programlar; ebeveynlerin stres yönetimi, öfke kontrolü, iletişim becerileri ve problem çözme stratejilerini güçlendirmeye odaklanmalıdır. Ayrıca, ebeveynlik eğitimlerinde öz yeterlik algısının önemi vurgulanmalı ve ebeveynlerin kendilerini daha yeterli hissetmelerini sağlayacak özgüven destekleyici yaklaşımlar benimsenmelidir. Böylece hem ebeveynlerin hem de çocukların psikososyal sağlığı olumlu yönde desteklenmiş olur.

Sonuç olarak, ebeveynlerin öfke düzeyleri ile öz yeterlik algıları arasındaki negatif ilişki, çocukların saldırganlık davranışlarının anlaşılması ve önlenmesinde önemli bir psikolojik mekanizma olarak değerlendirilmelidir. Bu iki değişkenin birbirini etkileyen dinamikleri, aile içi ilişkilerin kalitesini belirlemede ve çocukların davranışsal gelişim süreçlerinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu nedenle, ebeveynlik destek programlarının kapsamına öfke yönetimi ve öz yeterlik algısının güçlendirilmesi mutlaka dahil edilmelidir.

Uluslararası literatürde ebeveyn öz yeterlik algısı, ebeveynlerin öfke yönetimi ve çocukların saldırganlık davranışları arasındaki ilişkiye dair kapsamlı ve tutarlı bulgular yer almaktadır. Bu alandaki araştırmalar, ebeveynlerin psikolojik kaynaklarının, özellikle öz yeterlik algısının, çocuk gelişimi ve davranışlarının düzenlenmesinde kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Coleman (1998), ebeveynlerin öz yeterlik algılarının düşük olduğu durumlarda, bireylerin öfkeyle başa çıkmada önemli zorluklar yaşadıklarını ortaya koymuştur. Coleman'ın çalışmasına göre, düşük öz yeterlik algısı, ebeveynin stres yönetimi kapasitesini önemli ölçüde sınırlar; bu da ebeveynlik stratejilerinde zayıflamalara neden olur. Sonuç olarak, ebeveynler çatışma ve stresli durumlarda öfkelerini kontrol etmekte başarısız olurken, çocuklarına karşı sergiledikleri tutumlarda olumsuzluklar artmaktadır. Özellikle ebeveynlerin kendilerini yetersiz hissetmeleri, çocukla kurulan iletişim kalitesinin düşmesine ve olumsuz davranış döngülerinin devam etmesine yol açar. Bu durumun, aile dinamiklerinde öz yeterlik algısının hem bireysel hem de sistemik düzeyde kritik bir psikolojik kaynak olduğunu vurguladığı düşünülmektedir. Coleman'ın modeli, ebeveynin psikososyal işleyişinde öz yeterlik algısının, stres ve öfke yönetiminde merkezi bir rol oynadığını ortaya koyar. Araştırmam da, ebeveynlerin yüksek öz yeterlik algısına sahip olmalarının, stres ve öfke tepkilerini daha sağlıklı düzenleyerek çocukların saldırganlık davranışlarının azalmasına katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Böylece hem literatürde hem de kendi bulgularımda, öz yeterlik algısının ebeveynlerin duygusal düzenleme becerilerini güçlendirdiği ve aile içi olumlu etkileşimleri desteklediği sonucuna varılmaktadır.

Hastings ve Brown (2002) tarafından yürütülen araştırmalar ise ebeveynlerin yüksek öz yeterlik algısına sahip olmalarının, onların çocuklarıyla daha sağlıklı etkileşim kurmalarını sağladığını göstermektedir. Yüksek öz yeterlik algısı, ebeveynlerin çocuklarıyla iletişimlerinde daha sabırlı, daha sakin ve öfkelerini daha etkin şekilde düzenleyebildiklerini ortaya koymuştur. Bu durum, çocukların duygusal

ve davranışsal uyum geliştirmelerinde temel bir yapı taşı olarak değerlendirilmiştir. Hastings ve Brown'un çalışması, ebeveynin kendine güveninin ve kontrol algısının çocukların davranışsal düzenleme becerilerine doğrudan yansıyabileceğini desteklemektedir. Ayrıca, bu araştırmada yüksek öz yeterlik algısına sahip ebeveynlerin, çocuklarına karşı daha pozitif pekiştirenler kullandıkları ve problem çözme stratejilerini daha etkin bir biçimde uyguladıkları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıklarının, çocukların gelişimsel risklere karşı korunmasında hayati önem taşıdığı sonucuna varılmıştır. Araştırmamda da ebeveynlerin yüksek öz yeterlik algısına sahip olmalarının, çocuklarıyla daha olumlu ve sabırlı iletişim kurmalarını sağladığı, öfke yönetiminde daha başarılı oldukları ve bunun çocukların duygusal ve davranışsal uyumunu desteklediği görülmüştür. Bu sonuç, Hastings ve Brown (2002) alışmasındaki bulgularıyla paralellik göstermekte olup, ebeveynlerin psikolojik dayanıklılığının çocukların gelişimsel risklere karşı korunmasında kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

Morris ve arkadaşları (2007) ise ebeveynlerin yüksek öfke düzeylerinin çocukların saldırganlık davranışlarını artırmasının yanı sıra, çocukların kendi davranışlarını kontrol etme yeteneklerinde azalmaya neden olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu, ebeveyn öfkesinin ocuk davranışları üzerinde doğrudan bir etkisi olmasının yanı sıra, çocukların öz denetim mekanizmalarını da zayıflatarak dolaylı yoldan saldırganlık ve diğer problem davranışların ortaya çıkmasına yol açtığını göstermektedir. Morris ve arkadaşları, çocukların duygusal regülasyon becerilerinin ebeveynlerin duygusal durumları ile sıkı bir şekilde ilişkili olduğunu vurgulamış ve ebeveynlerin öfke yönetimi becerilerinin geliştirilmesinin çocukların sağlıklı davranış örüntüleri geliştirmesi açısından zorunlu olduğunu belirtmiştir. Bu alışma aynı zamanda ebeveyn öfkesinin, stres aracılığıyla çocukların nörolojik gelişim süreçleri üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğini, bu durumun da çocuklarda davranışsal problemlerin artmasına neden olabileceğini işaret etmektedir. Araştırmamda da ebeveynlerin yüksek öfke düzeylerinin, çocukların saldırganlık davranışlarını artırdığı ve çocukların öz denetim becerilerinde azalmaya yol açtığını gözlemlenmiştir. Bu bulgu, Morris ve arkadaşları (2007) alışmasıyla uyumlu olup, ebeveynlerin duygusal düzenleme becerilerinin geliştirilmesinin çocukların sağlıklı davranış kalıpları geliştirmesi için hayati önem taşıdığını göstermektedir.

Chen (2020), sosyoekonomik dezavantajların ebeveynlerin öfke düzeyini artırdığını ve bunun ebeveynlerin öz yeterlik algısını olumsuz etkilediğini ileri

sürmüştür. Bu çalışma, ekonomik zorlukların yarattığı kronik stresin ebeveynlerin hem duygusal hem de bilişsel işleyişini derinden etkilediğini ortaya koymaktadır. Özellikle maddi yetersizlik, işsizlik ya da gelir dengesizliği gibi faktörlerin oluşturduğu baskı, ebeveynlerin stresle başa çıkma kapasitelerini sınırlandırmakta ve bu durum ebeveynlerin duygusal tepkilerini daha kontrolsüz ve ani hale getirmektedir. Sonuç olarak, ebeveynlerde sık sık öfke patlamaları gözlemlenmekte, bu da aile içi iletişimde olumsuzluklara ve çocuklarla kurulan ilişkide gerilimlere yol açmaktadır. Araştırmamda da ebeveynlerin yaşadığı sosyoekonomik zorlukların, öfke düzeylerini artırdığı ve öz yeterlik algılarını olumsuz etkilediği gözlemlenmiştir. Bu durum, Chen (2020) bulgularıyla paralellik göstermekte olup, ekonomik stresin ebeveynlerin duygusal ve bilişsel işleyişini etkileyerek aile içi ilişkilerde sorunlara neden olduğunu desteklemektedir.

Chen (2020) çalışmasında ayrıca, sosyoekonomik risk faktörlerinin yüksek olduğu ailelerde ebeveynlerin kendilerini yeterli hissetme algısının azaldığı, bu durumun ebeveynlik rolünde etkili bir öz yeterlik algısı gelişimini engellediği belirtilmiştir. Ebeveynlerin kendilerini yetersiz görmeleri, çocuklarına karşı sabırsız ve eleştirel yaklaşımlarını artırmakta; bu durum çocukların davranışlarında artan saldırganlık ve uyum problemleriyle sonuçlanmaktadır. Ebeveynin öz yeterlik algısı düştükçe, çocukla iletişim kalitesi bozulmakta ve olumsuz davranışların tekrarıyla devam eden zararlı davranış döngüleri ortaya çıkmaktadır. Bu süreç, çocukların hem duygusal hem davranışsal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Sosyoekonomik dezavantajın etkilerinin sadece ebeveynin bireysel psikolojisi ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda aile içi sosyal destek sistemlerinin zayıflamasına da neden olacağı düşünülmektedir. Sosyal çevrenin yetersizliği ve aile içi kaynakların kısıtlı olması, ebeveynlerin stresle başa çıkma mekanizmalarını daha da zayıflatarak, ebeveynlik işlevlerinde ciddi eksikliklere yol açmaktadır. Örneğin, destek alabileceği akraba, arkadaş ya da toplum hizmetlerinin yetersiz olması, ebeveynlerin stres anlarında yalnız kalmasına ve bu duygusal yükü sağlıklı yöntemlerle yönetememesine neden olmaktadır. Bu durumun, ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumlarını olumsuz yönde etkileyerek çocukların saldırganlık, kaygı ve uyum sorunlarının artmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Bu noktada Chen'in çalışması, ebeveyn psikolojisi ve çocuk davranışları arasındaki ilişkinin çok katmanlı ve sistemik bir yapı olduğunu vurgulamaktadır. Ebeveynin yaşadığı sosyoekonomik zorluklar, çevresel stres kaynakları ve aile içi

dinamikler bir arada değerlendirildiğinde, ebeveyn öfke düzeyi ve öz yeterlik algısının yalnızca bireysel değişkenler değil, aynı zamanda çevresel ve sosyal faktörlerle şekillendiği görülmektedir. Böylece, ebeveynin duygularını düzenleme kapasitesi, ebeveynlik öz yeterlik algısını doğrudan etkileyen ve sonuçta çocukların saldırganlık eğilimlerini belirleyen kritik bir değişken olarak ortaya çıkmaktadır.

Yukarıdaki bulguların ışığında, ebeveyn öz yeterlik algısı, öfke yönetimi ve çocuk saldırganlığı arasındaki ilişkide psikolojik dayanıklılık ve stresle başa çıkma becerilerinin kilit önemde olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle ebeveynlerin öz yeterlik algılarının güçlendirilmesi, öfke ve stres yönetim kapasitelerinin artırılması, çocukların duygusal düzenleme becerilerinin gelişimine dolaylı olarak katkıda bulunur. Bu, çocukların saldırganlık gibi dışa dönük problem davranışlarının azalmasını sağlar ve aile içi iletişimi, dolayısıyla aile işlevselliğini iyileştirir.

Sonuç olarak, uluslararası literatürde ebeveyn öz yeterlik algısı ve öfke yönetiminin, çocukların davranışsal uyumları ve gelişimleri üzerindeki etkileri kapsamlı bir şekilde incelenmiş ve desteklenmiştir. Bu alandaki çalışmalar, ebeveynlerin psikolojik kaynaklarının güçlendirilmesine yönelik müdahalelerin, hem ebeveynlerin hem de çocukların psikososyal sağlığı üzerinde olumlu etkiler yaratacağını açıkça ortaya koymaktadır.

Araştırmanın önemli bulgularından biri, çocukların saldırganlık yönelimlerinin demografik değişkenler bağlamında farklılık gösterip göstermediği üzerine odaklanmaktadır. Mevcut çalışmada, özellikle cinsiyet değişkeni ele alındığında, çocukların saldırganlık düzeyleri cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu bulgu, literatürde yer alan ve bazen birbirleriyle çelişen sonuçlarla uyumluluk taşımaktadır. Örneğin, Uysal ve Dinçer (2013) ile Köksal (2016) tarafından yapılan çalışmalarda cinsiyetin çocuklarda saldırganlık davranışı ile anlamlı bir ilişki göstermediği rapor edilmiştir. Öte yandan, Uçar (2017) tarafından gerçekleştirilen bir araştırma ise cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık tespit etmiş, erkek çocukların saldırganlık düzeylerinin kızlara göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bu farklılıkların temelinde, saldırganlık biçimleri, ölçüm araçları ve yöntemlerindeki çeşitlilik ile kültürel farklılıkların önemli rol oynadığı düşünülmektedir.

Literatürde ayrıca, erkek ve kız çocuklar arasında saldırganlık türlerine göre farklılıklar olduğu da belirtilmektedir. Özellikle Crick ve arkadaşları (1997) ile Crick ve arkadaşları (1995) tarafından yapılan çalışmalar, erkek çocukların daha çok fiziksel saldırganlık eğiliminde olduğunu, kız çocukların ise ilişkisel saldırganlık

davranışlarını daha fazla sergilediklerini ortaya koymuştur. Ay (2017) ve Alink ve arkadaşları (2006) da bu bulguları destekleyerek, fiziksel saldırganlığın genellikle doğrudan zarar verme, vurma, itme gibi somut ve gözle görülür davranışlar biçiminde tanımlandığını belirtirken, ilişkisel saldırganlığın ise sosyal dışlama, dedikodu, arkadaşlık ilişkilerine zarar verme gibi dolaylı yollarla gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, saldırganlığın türlerine göre cinsiyete dayalı farklılıklar, çocukların sosyal öğrenme süreçleri ve içinde bulundukları kültürel normlarla şekillenmektedir.

Bu gelişimin açıklanmasında Bandura (1973) sosyal öğrenme kuramı önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Sosyal öğrenme kuramına göre çocuklar, çevrelerinde gözlemledikleri davranışları model alarak öğrenir ve taklit ederler. Toplumsal normlar ise erkek çocuklara yönelik fiziksel saldırganlığı daha fazla tolere ederek, bu davranışların benimsenmesini kolaylaştırabilir. Dolayısıyla erkek çocukların saldırganlık düzeylerinin yüksek gözlemlenmesi, sadece biyolojik temellerle değil, çevresel ve sosyal etkenlerle de ilişkilendirilmelidir. Kız çocuklarının ise daha çok ilişkisel saldırganlık biçimlerine yönelmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin, sosyal kabul biçimlerinin ve kültürel beklentilerin bu farklılığı biçimlendirdiğini düşündürmektedir.

Özetle, saldırganlık davranışları bireysel psikolojik özelliklerin yanı sıra, çocukların içinde bulundukları sosyal öğrenme süreçleri, aile ortamı, okul ve arkadaş çevresi gibi çevresel faktörlerin etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, kültürel normlar ve toplumsal cinsiyet rollerinin saldırganlık biçimleri üzerinde belirleyici olduğu görülmektedir. Bu nedenle, çocuklarda saldırganlık düzeylerinin ve türlerinin cinsiyet değişkeni açısından incelenmesinde, çok boyutlu bir yaklaşım benimsenmeli, hem bireysel psikolojik özellikler hem de çevresel ve kültürel bağlamlar birlikte değerlendirilmelidir.

Çocukların saldırganlık davranışları, gelişimsel süreç içerisinde önemli değişimler gösterir ve bu değişimlerin anlaşılması için yaş değişkeni kritik bir belirleyicidir. Araştırmanın sonuçlarında, çocukların yaşları ilerledikçe saldırganlık yönelimlerinin belirgin biçimde arttığı, özellikle 6 yaş grubu çocuklarda bu artışın en yüksek seviyede olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgu, hem nörogelişimsel hem de sosyokültürel açılarından açıklanabilir.

Gelişim psikolojisi alanında, 6 yaş dönemi çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal becerilerinde önemli bir geçiş evresi olarak tanımlanır (Piaget, 1952). Bu yaş

grubu, somut işlemler dönemine geçiş yaparken henüz tam gelişmemiş yürütücü işlevler nedeniyle duygusal regülasyon ve dürtü kontrolünde zorluklar yaşayabilir (Diamond, 2013). Bu eksiklik, çocukların öfke ve hayal kırıklığını saldırganlık yoluyla dışa vurmasına yol açabilir (Eisenberg ve Spinrad, 1998).

Ayrıca, bu dönemde çocuklar sosyal normları ve kuralları öğrenmeye başlar; ancak bu normların içselleştirilmesi süreci zaman alır ve kurallara karşı gelme ya da otorite figürlerine karşı direnç gösterme biçiminde saldırgan davranışlar ortaya çıkabilir (Kochanska, 1990). Duygusal farkındalık ve empati gelişimi henüz tam olgunlaşmadığı için, sosyal çatışmaların çözümünde saldırganlık kısa vadeli başa çıkma stratejisi olarak kullanılabilir (Zahn-Waxler ve ark., 2006).

Nöropsikolojik araştırmalar, 6 yaş civarındaki çocuklarda prefrontal korteksin (özellikle dorsolateral ve ventromedial bölgeler) henüz tam gelişmediğini göstermektedir (Casey ve ark., 2002). Bu bölgeler, dürtü kontrolü, duygusal regülasyon ve sosyal davranışların yönetiminde kritik rol oynar. Prefrontal korteksin gelişimindeki eksiklikler, saldırgan davranışların artmasına zemin hazırlar (Davidson ve ark., 2000).

Ayrıca amigdala aktivasyonundaki artış, duygusal tepkilerin şiddetlenmesine neden olabilir. 6 yaş çocuklarında bu nörolojik gelişimsel farklılıklar, çevresel uyaranlarla birleştiğinde, saldırganlık yönelimlerinin yükselmesine katkıda bulunur (Pardini ve Byrd, 2012).

Doğan (2020) çalışmasında, sosyoekonomik dezavantajların özellikle 6 yaş grubundaki çocuklarda saldırganlık düzeylerini artırdığını ortaya koymuştur. Bu durum, düşük gelirli ailelerde stres, kaynak yetersizliği, ebeveyn psikososyal sorunları ve destek eksikliği gibi etmenlerin çocukların duygusal ve davranışsal gelişimini olumsuz etkilediğine işaret etmektedir (Evans, 2004).

Ek olarak, aile içi çatışmalar ve yetersiz ebeveynlik pratikleri, bu yaş grubundaki çocuklarda saldırganlık davranışlarının ortaya çıkmasında güçlü belirleyicilerdir (Loeber ve Hay, 1997). Düşük ebeveyn öz yeterliği ve yüksek ebeveyn öfkesi, çocukların sosyal becerilerini olumsuz etkileyerek saldırganlık riskini artırır (Coleman, 1998; Hastings ve Brown, 2002).

Kültürel normlar, çocukların davranışlarını şekillendirmede temel belirleyicilerdir. Toplumsal beklentiler ve sosyal roller, çocukların saldırganlık davranışlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynar (Bandura, 1973). Özellikle 6 yaş, çocukların sosyal kimliklerini ve aidiyet duygularını geliştirmeye başladıkları, aynı

zamanda akran kabulü için belirli sosyal davranışları öğrenmeye çalıştıkları bir dönemdir.

Bu bağlamda, saldırganlık davranışları bazen sosyal statü kazanmak veya kendi sınırlarını belirlemek için stratejik olarak kullanılabilir (Vitaro ve ark., 2002). Ancak bu davranışların kabul görmesi kültürden kültüre farklılık gösterir; bazı kültürlerde daha dışa vurucu saldırganlık tolere edilirken, bazılarında bu tür davranışlar sert biçimde cezalandırılır (Tremblay, 2001).

Bazı araştırmalarda (Gülay, 2011; Şen, 2009; İkiz ve Samur, 2016; Sayın ve Metin, 2015) yaş ile saldırganlık arasında anlamlı ilişki bulunmaması, saldırganlığın yaşa bağlı olmaktan çok, bireysel mizaç, çevresel uyaranlar ve sosyal öğrenme süreçlerinin etkileşimiyle şekillendiğini göstermektedir. Bu da saldırganlığın tek bir faktöre indirgenemeyecek kadar karmaşık bir fenomen olduğunu ortaya koymaktadır.

Yaş değişkeni, çocuklarda saldırganlık davranışlarının gelişiminde merkezi bir konuma sahip olmakla birlikte, bu ilişkinin anlaşılması için biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel faktörlerin bütüncül olarak değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Özellikle 6 yaş döneminde gözlenen saldırganlık artışı, nörolojik gelişim, sosyal öğrenme, aile dinamikleri ve kültürel normların etkileşiminden kaynaklanan çok boyutlu bir süreçtir. Bu nedenle, çocukların saldırganlık davranışlarını önleme ve müdahale stratejileri geliştirirken bu kompleks yapının tüm katmanlarının göz önünde bulundurulmasının zorunlu olacağı düşünülmektedir.

Araştırmamda elde edilen bulgular ayrıca ebeveynin eğitim durumu gibi demografik değişkenlerin çocukların saldırganlık davranışlarını etkileyen önemli faktörlerden biri olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bu bağlamda çalışmamın sonuçlarında, lise mezunu annelerin çocuklarının özellikle fiziksel ve ilişkisel saldırganlık türlerinde daha yüksek puanlar aldığını, buna karşın ilkokul ve ortaokul mezunu annelerin çocuklarında ise nesnelere yönelik saldırganlık davranışlarının daha fazla görüldüğünü göstermiştir. Bu sonuçlar, ebeveyn eğitim düzeyinin çocukların farklı saldırganlık biçimleri üzerinde değişken etkiler yaratabileceğini düşündürmektedir.

Literatürde de bu sonuçlarla uyumlu pek çok çalışma bulunmaktadır. Örneğin, Karaca ve arkadaşları (2011), çocukların saldırganlık puanlarının ebeveyn eğitim düzeyine göre anlamlı farklılıklar gösterdiğini vurgulamıştır. Bu çalışmada, daha düşük eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin çocuklarının saldırganlık davranışlarının daha yoğun olduğu bildirilmiştir. Benzer şekilde, Kadan (2010) ve Dizman (2003)

tarafından gerçekleştirilen araştırmalar da, düşük eğitimli ebeveynlerin çocuklarının sosyal ilişkilerinde daha sık saldırgan tutumlar sergilediğini ortaya koymuştur. Özellikle fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlık biçimlerinin bu grupta daha yaygın olduğu ifade edilmektedir. Nagin ve Tremblay (2001) ise annelerin eğitim düzeyi düşük olduğuanda çocuklarda fiziksel saldırganlık davranışlarının daha sık ve şiddetli biçimde ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu bulgular, ebeveyn eğitim düzeyi ile çocukların saldırganlık davranışları arasındaki olumsuz ilişkiye yönelik güçlü bir destek sunmaktadır.

Ebeveyn eğitim düzeyi ile çocuk saldırganlığı arasındaki ilişki yalnızca annenin eğitimi ile sınırlı olmayıp, babanın eğitim düzeyine bağlı olarak da farklı dinamikler sergilemektedir. Özbey (2010) ve Özbey ile Alisinanoğu (2009) tarafından yapılan çalışmalar, babaların eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarda saldırganlık davranışlarının artış gösterebileceğini ortaya koymuştur. Bu bulgunun arkasında yatan nedenlerden biri, yüksek eğitimli babaların iş ve sosyal yaşamlarındaki artan sorumlulukları nedeniyle çocuklarıyla geçirdikleri zamanın azalmasıdır. Bu durum, aile içi duygusal bağların zayıflaması ve çocukların duygusal ihtiyaçlarının yeterince karşılanamaması sonucunu doğurabilir. Sonuç olarak, baba-çocuk etkileşiminin azalması, çocuklarda stres ve güvensizlik duygularını tetikleyerek saldırganlık davranışlarının artmasına yol açabilir. Bu bulgu, ebeveyn eğitim düzeyinin tek başına saldırganlık üzerinde belirleyici olmadığını, aynı zamanda ebeveyn-çocuk ilişkilerinin kalitesi ve zaman ayırımının da kritik faktörler olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan, Erdoğu (2005) annenin eğitim düzeyinin yükselmesi ile çocuklarda saldırganlık eğiliminin azaldığını ileri sürmüştür. Bu görüş, eğitimli annelerin çocuklarının duygusal ve sosyal gelişimini desteklemede daha donanımlı olmalarına dayanmaktadır. Eğitimli anneler, çocuklarının duygularını anlama ve onları olumlu yönde yönlendirme kapasitesine sahiptir. Aynı zamanda, problem çözme becerileri ve empati yetenekleri gelişmiş olan bu anneler, çocuklarının olumsuz davranışlarını yapıcı yollarla yönetebilmekte ve alternatif davranış stratejileri geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle, annenin eğitim düzeyinin artması, çocukların sosyal becerilerinin güçlenmesine ve dolayısıyla saldırganlık davranışlarının azalmasına katkı sağlamaktadır.

Ebeveyn eğitim düzeyi, sadece bireysel bilgi ve tutumları değil, aynı zamanda ailelerin sosyoekonomik kaynaklarına erişim ve sosyal çevre ile etkileşim biçimlerini de etkilemektedir. Düşük eğitim düzeyine sahip ailelerin çoğunlukla ekonomik

zorluklar ve sosyal stres faktörleriyle karşı karşıya kalmaları, aile içi çatışma düzeylerini artırmakta ve ebeveynlerin çocuklarına ayırdığı zaman ile ilgiyi azaltmaktadır. Bu durum, çocukların davranış problemlerine ve saldırganlık eğilimlerine zemin hazırlayan önemli bir risk faktörüdür (Evans, 2004; Aber ve ark., 1997).

Sonuç olarak, ebeveyn eğitim düzeyi, çocukların saldırganlık davranışlarının şekillenmesinde çok boyutlu ve karmaşık etkiler göstermektedir. Annenin yüksek eğitim düzeyi, çocukların duygusal ve sosyal gelişimini destekleyerek saldırganlık davranışlarının azalmasına yardımcı olurken; babanın eğitim düzeyi, aile içi etkileşim süresi ve niteliği ile ilişkilendirildiğinde saldırganlık üzerinde farklı etkiler gösterebilmektedir. Bu nedenle, ebeveyn eğitim düzeyinin çocukların davranış gelişimi üzerindeki etkisini anlamak ve çocukların sağlıklı sosyal gelişimini desteklemek amacıyla, özellikle düşük eğitimli ailelere yönelik kapsamlı eğitim ve destek programlarının geliştirilmesinin büyük önem taşıdığı düşünülmektedir.

Medeni durum değişkeni açısından değerlendirildiğinde, araştırmada çocukların saldırganlık yönelimlerinin ebeveynlerin medeni durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Bu bulgu, Çiftçi Topaloğlu (2013) ile Uysal ve Dinçer (2013) çalışmalarında, baba eğitim durumu gibi demografik değişkenlerin saldırganlık üzerinde etkisi incelenirken, medeni durumun etkisinin anlamlı olmadığına dair sonuçlarla uyumludur. Stapleton (2009) da boşanmanın çocukların saldırganlık davranışları üzerinde doğrudan ve net bir etkisi olmadığını vurgulayarak, bu görüşü desteklemiştir.

Bununla birlikte, literatürde medeni durumun çocukların saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisine dair çelişkili sonuçlar da mevcuttur. Örneğin, Erdim ve Ergün (2016) ebeveynlerin boşanmasının çocuklarda saldırgan davranışların artmasına yol açtığını ifade ederken, Brook ve arkadaşları (2001) evlilik durumunun çocukların saldırganlık düzeyleri üzerinde doğrudan bir etkisi olmadığını belirtmişlerdir. Özmen (2004) ise boşanmanın yanı sıra aile içi çatışmaların da hem ebeveynler hem çocuklar üzerinde uzun vadeli psikolojik etkiler yarattığını, bu süreçlerin çocuklarda çeşitli davranışsal problemleri, özellikle saldırganlığı tetikleyebileceğini ortaya koymuştur. Bu çeşitlilik, medeni durumun çocuk davranışları üzerindeki etkisini değerlendirirken, sadece yasal statünün değil, aile içi ilişkilerin niteliğinin de dikkate alınmasının önemini göstermektedir.

Gelir düzeyi açısından bakıldığında ise, araştırma bulguları düşük gelirli

ailelerde yetişen çocuklarda saldırganlık davranışlarının daha yüksek olduğu yönündedir. Bu sonuç, Aral ve arkadaşları (2004) ile Doğan (2020) gelir düzeyi ile saldırganlık ilişkisini inceleyen çalışmalarında ortaya konan, gelir düzeyi yükseldikçe saldırganlık davranışlarının azaldığı bulgularıyla örtüşmektedir. Düşük gelirli ailelerde ekonomik stres, sosyal olanakların kısıtlılığı ve aile içi çatışmaların daha fazla olması, çocukların saldırgan davranışlar geliştirmesinde risk faktörü olarak kabul edilmektedir.

Bu konuda da literatürde bazı çelişkili görüşler bulunmaktadır. Yavuz (2007), sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerin çocuklarında da saldırganlık davranışlarının gözlenebileceğini, bazı durumlarda gelir düzeyinin yüksek olmasının çocuklarda ayrıcalık bilinci ve aşırı özgüven gibi psikososyal etkenlerle birleşerek saldırganlığı besleyebileceğini belirtmiştir. Bu tür durumlar, özellikle çocukların sosyal çevresi, aile içi disiplin anlayışı ve bireysel özellikleri ile etkileşim halinde olduğunda ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, sosyoekonomik düzey ve saldırganlık ilişkisi, tek başına gelir seviyesiyle açıklanamayacak kadar karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olduğu düşünülmektedir.

Bu farklılıkların ve çelişkilerin temelinde, araştırmalarda kullanılan örneklemelerin demografik yapıları, ölçme araçlarının çeşitliliği, kültürel bağlam ve sosyo-kültürel normların etkisi olduğu düşünülmektedir. Örneğin, gelir düzeyi düşük ailelerde yaşanan stres ve sosyal dışlanma, saldırganlık davranışlarını tetikleyebilirken, yüksek gelirli ailelerde gözlenen saldırganlık biçimleri daha çok psikososyal ve davranışsal farklılıklara bağlı olabilmektedir. Dolayısıyla, gelir düzeyinin çocukların saldırganlık eğilimlerini belirlemedeki rolü, aile içi dinamikler ve çocukların bireysel özellikleri ile birlikte değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, araştırma bulguları medeni durumun çocuk saldırganlığı üzerindeki etkisinin doğrudan ve evrensel olmadığını, bu konuda aile işleyişi, çatışma düzeyi ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin niteliğinin önemli rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca, gelir düzeyinin saldırganlık üzerinde etkili olduğu, ancak bu etkinin sosyo-kültürel ve psikososyal faktörlerle şekillendiği ortaya çıkmaktadır. Bu bulgular doğrultusunda, çocukların sağlıklı gelişimi ve saldırganlık davranışlarının önlenmesi için, ailelerin sosyal ve ekonomik koşullarını iyileştirmeye yönelik politikaların yanı sıra, aile içi iletişim ve ilişkileri güçlendiren müdahalelerin de önem taşıdığı sonucuna varılabilir.

Tüm bu demografik ve psikolojik değişkenlerin yanında, çocuklarda

saldırganlık eğilimlerinin erken yaşta tespit edilmesi ve müdahale edilmesi, bu davranışların kalıcı hale gelmesinin önlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Murray-Close (2009), erken çocukluk döneminde ortaya çıkan saldırgan davranışların zamanında ele alınmaması durumunda, bu davranışların ilerleyen yaşlarda kronikleşebileceğini ve daha zor değiştirilebilir hale geleceğini ifade etmektedir. Bu nedenle, aile, okul ve ilgili uzmanların iş birliğiyle geliştirilecek erken müdahale ve önleyici stratejiler, çocukların sağlıklı sosyal ve duygusal gelişiminde kritik bir rol oynamaktadır. Bu müdahaleler, sadece saldırganlık davranışlarını azaltmakla kalmayıp, aynı zamanda çocukların öfke yönetimi, empati geliştirme ve problem çözme becerilerini destekleyerek, daha sağlıklı bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlamaktadır.

Araştırma bulguları yalnızca çocukların saldırganlık düzeyleriyle sınırlı kalmayıp, ebeveynlerin demografik özelliklerine göre öfke düzeyleri ve öz yeterlik algılarında da anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda, cinsiyet değişkeni ele alındığında, babaların dışa yönelmiş öfke puanlarının annelere göre anlamlı şekilde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum, Soyoğlu (2019) erkek bireylerin daha fazla dışa vurumcu öfke sergilediklerini belirten bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Benzer şekilde, Balat ve arkadaşları (2014) da düşük gelir gruplarındaki ebeveynlerde dışa yönelmiş öfke düzeyinin daha belirgin olduğunu, genel olarak ebeveynlerin öfke puanlarının yüksek olduğunu belirtmiştir. Bu bulgular, erkek ebeveynlerin öfkelerini dışa vurma biçimlerinin daha yaygın olduğunu, dolayısıyla çocukların bu tür dışa dönük öfke davranışlarına daha fazla maruz kalabileceğini göstermektedir.

Diğer yandan, Yılmaz (2023), kadınların öfke duygusunu bastırma eğilimlerinin erkeklere göre daha fazla olduğunu ortaya koyarken, ev içi sorumlulukların eşit olmayan şekilde dağılımının annelerde içsel öfke düzeylerinin yükselmesine neden olduğunu vurgulamıştır. Bu durum, annelerde özellikle sürekli ve içe yönelmiş öfkenin yüksek olmasına yol açabilmekte; annelerin bu tür duygusal yüklerle başa çıkarken daha fazla stres yaşadığı ve bunun da aile dinamikleri üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği düşünülmektedir. Böylece ebeveynin cinsiyetine bağlı olarak öfkenin yönelimi ve ifade biçimi farklılık göstermekte; erkeklerde daha dışa dönük ve görünür öfke davranışları, kadınlarda ise daha çok içe dönük ve bastırılmış öfke biçimleri gözlemlenmektedir. Bu farklılıklar, çocukların maruz kaldıkları duygusal atmosferi ve dolayısıyla duygusal gelişim süreçlerini doğrudan

etkilemektedir.

Çocuğun gelişim ortamında ebeveynlerin öfke ifadesi biçimi, çocuğun duygusal güvenliği ve saldırganlık eğilimleri üzerinde belirleyici olabilir. Dışa dönük öfke, çocukta korku, endişe ya da karşılık verme şeklinde agresif tepki geliştirmeye neden olurken; içe dönük ve bastırılmış öfke ise çocuğun duygusal olarak karmaşık ve anlaşılması güç davranışlar sergilemesine zemin hazırlayabilir. Dolayısıyla, aile içindeki öfke dinamiklerinin anlaşılması ve yönetilmesi, çocuklarda sağlıklı öfke düzenleme becerilerinin gelişimini desteklemek açısından önemlidir.

Sonuç olarak, ebeveynlerin cinsiyetine bağlı olarak farklı öfke deneyimleme ve ifade etme biçimleri; çocukların duygusal gelişimi, saldırganlık davranışları ve genel psikososyal işleyişleri üzerinde farklı etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle, aile içi müdahalelerde ebeveynlerin öfke yönetimi becerilerinin geliştirilmesi, hem ebeveyn hem çocuk sağlığı açısından kritik öneme sahiptir. Ailelerin ve uzmanların bu süreçte birlikte çalışarak, öfke ifade biçimlerini fark etmeleri ve daha sağlıklı iletişim yöntemleri geliştirmeleri, çocukların saldırganlık eğilimlerini azaltmak ve olumlu duygusal gelişimlerini desteklemek için gereklidir.

Yaş değişkeni bağlamında, 36-45 yaş aralığındaki annelerin sürekli öfke düzeylerinin diğer yaş gruplarına kıyasla daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, Baltaş ve Baltaş (2008) görüşleriyle paralellik göstermektedir. Onlar, yaş ilerledikçe bireylerin fiziksel ve sosyal kısıtlamalarla daha fazla karşılaştığını ve bu durumun öfke düzeylerini artırabileceğini belirtmektedir. Özellikle orta yaş dönemi, hem bedensel sağlık sorunlarının artması hem de sosyal rollerdeki değişimlerin yaşanması nedeniyle bireylerde artan stres ve öfke tepkilerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilir. Bu bağlamda, 36-45 yaş arasındaki annelerin hem iş hem aile yükümlülükleriyle yoğun bir dönemde olmaları, sürekli öfkelerinin daha yüksek olmasının nedenlerinden biri olabilir.

Diğer yandan, yaş ilerledikçe ebeveynlerin öz yeterlik algılarının arttığına dair bulgular da önemli bir boyutu yansıtmaktadır. Sezer (2023) ve Yiğit (2023), yaşla birlikte birikmiş deneyimlerin ve gelişmiş baş etme becerilerinin öz yeterlik üzerinde olumlu etkiler yarattığını vurgulamışlardır. Bu, özellikle anne-babalık deneyiminin artmasıyla birlikte, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirme konusundaki güvenlerinin ve kendine olan inançlarının güçlendiğini göstermektedir. Coleman ve Karraker (2000) çalışmasında da annelik deneyiminin öz yeterlik algısını artıran önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde Morris ve arkadaşları (2007), yaşça büyük

ebeveynlerin öfkelerini daha yapıcı ve kontrol edilebilir biçimde yönetebildiklerini, bunun da çocukların saldırganlık eğilimlerini azaltmada koruyucu bir etki oluşturduğunu ortaya koymuşlardır.

Ancak yaş, öfke ve öz yeterlik ilişkisi üzerine literatürde çelişkili sonuçlar da mevcuttur. Salt (2018), Akmaz (2009) ve Norman (2021), öfke düzeyleriyle yaş arasında anlamlı bir bağlantı olmadığını bildirmişlerdir. Bu durum, bireysel farklılıkların ve çevresel faktörlerin yaş etkisini maskeleyebileceğini göstermektedir. Ayrıca, Zembat ve arkadaşları (2008) ile Öztürk ve Giren (2015), annelerin öz yeterlik düzeylerinin yaşa bağlı değişmediğini ortaya koymuşlardır. Benzer şekilde, Yuan (2021) babaların yaşlarının öz yeterlik algılarını etkilemediğini belirtmiştir. Bu farklılıklar, yaşın etkisinin doğrudan olmayabileceği, ancak yaşam deneyimleri, sosyo-ekonomik durum ve destek sistemleri gibi diğer değişkenlerle etkileşim içinde anlam kazanabileceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, yaş değişkeni ile öfke ve öz yeterlik düzeyleri arasındaki ilişki, bireysel yaşam koşulları ve çevresel faktörler göz önüne alınarak çok boyutlu bir perspektifle ele alınmalıdır.

Ebeveynin medeni durumu açısından elde edilen bulgular, özellikle boşanmış annelerin sürekli öfke düzeylerinin evli annelere göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bu durum, Wallerstein (1987) boşanmış kadınların öfke düzeylerinin hem yüksek hem de kalıcı olabileceğine dair tespitleriyle uyumludur. Boşanma süreci ve sonrasındaki belirsizlikler, ekonomik kayıplar, çocuk bakımı sorumluluklarının tek başına üstlenilmesi gibi faktörler, özellikle annelerde duygusal yükün artmasına ve öfkenin kronikleşmesine neden olabilir. Öfke, bu bağlamda hem bir başa çıkma mekanizması hem de duygusal stresin dışavurumu olarak görülebilir.

Bununla birlikte, babaların boşanma sonrası öfke düzeylerinde anlamlı bir artış gözlenmemiştir. Bu sonuç, Colburn ve arkadaşları (1992), Hensley (1996) ve Vukalovich ile Caltabiano (2008) boşanmış erkeklerin kadınlara kıyasla daha kolay duygusal uyum sağladığını ileri sürdükleri çalışmalarla paraleldir. Erkeklerin boşanma sonrası duygusal ifadelerinde daha az dışavurumcu davranışları veya farklı sosyal destek sistemlerine sahip olmaları bu farklılığı açıklayabilir. Ancak Keskin ve arkadaşları (2011) boşanmış erkeklerin sürekli öfke düzeylerinin evli erkeklere kıyasla daha yüksek olduğunu; Miftahul ve Rendi (2021) ise boşanmış erkeklerin depresyon, pişmanlık gibi olumsuz duygular yaşadığını belirtmişlerdir. Bu çelişkili bulgular, erkeklerin boşanma sürecine verdikleri duygusal tepkilerin hem bireysel farklılıklara hem de kültürel bağlama göre değiştiğini göstermektedir.

Öz yeterlik bağlamında ise evli annelerin, boşanmış annelere göre daha yüksek öz yeterlik algısına sahip oldukları saptanmıştır. Bu durum, Teti ve Gelfand (1991) ile Kunt (2019) tarafından da desteklenmiştir. Evli olmak, sosyal ve ekonomik destek açısından daha avantajlı bir ortam sağlarken, boşanma sonrası yaşanan izolasyon ve kaynak eksikliği, annelerin kendine güvenini ve ebeveynlik yetkinlik algısını olumsuz etkileyebilir. Ancak babalar açısından medeni durumun öz yeterlik üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Mert ve arkadaşları (2023) bu görüşü doğrularken, Zill (1993) boşanmış babaların öz yeterlik algılarının düştüğünü ve bunun çocukla ilişki kurmada zorluklara yol açabileceğini ifade etmiştir. Bu farklılıklar, babaların boşanma deneyimlerini ve ebeveynlik algılarını etkileyen faktörlerin daha karmaşık olduğunu, destek mekanizmalarının varlığı ve sosyal çevrenin rolünün belirleyici olduğunu düşündürmektedir.

Ebeveynin eğitim düzeyi hem öfke hem de öz yeterlik açısından önemli bir belirleyici olarak ortaya çıkmıştır. Araştırmada, lise düzeyinde eğitim alan ebeveynlerin içe yönelmiş öfke düzeylerinin daha yüksek olduğu; buna karşın üniversite ve üzeri eğitim seviyesine sahip ebeveynlerin öfkelerini daha sağlıklı ve yapıcı biçimde ifade edebildikleri gözlemlenmiştir. Bu bulgu, Gül ve arkadaşları (2019) çalışmasıyla desteklenmektedir. Eğitim, bireylerin duygusal farkındalık, stres yönetimi ve iletişim becerileri üzerinde olumlu etkiler yaratmakta; yüksek eğitilmiş ebeveynler, öfkelerini bastırmak yerine daha yapıcı yollarla dışa vurma ve yönetme eğiliminde olmaktadır.

Öz yeterlik açısından ise Özkul (2015), yüksek eğitim düzeyine sahip babaların öz yeterlik algılarının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Aksoy ve Ardıç (2014) ise üniversite mezunu annelerin çocuklarıyla daha etkili iletişim kurduklarını ve bu nedenle ebeveynlik öz yeterliklerinin daha güçlü olduğunu vurgulamıştır. Eğitim, bilgi ve beceri kazanımı yoluyla ebeveynlerin çocuk gelişimi hakkında bilinçlenmelerini sağlar; böylece kendilerini daha yetkin hissederler.

Ancak bu konuda da bazı araştırmalarda çelişkili bulgular mevcuttur. Balat ve arkadaşları (2014), annelerin eğitim düzeylerinin öfke düzeyleri üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığını belirtmiş; bu durum farklı sosyo-kültürel bağlamlar ve ölçme yöntemleri nedeniyle ortaya çıkmış olabilir. Öte yandan, Kuzucu (2011) babaların öğrenim düzeyinin artmasıyla kendilerini daha yeterli hissettiklerini ortaya koymuş, bu da mevcut araştırmanın genel eğilimleriyle uyum içindedir.

Yaş, medeni durum ve eğitim düzeyi gibi demografik değişkenlerin,

ebeveynlerin öfke düzeyleri ve öz yeterlik algıları üzerinde karmaşık ve çok boyutlu etkileri olduğu görülmektedir. Bu değişkenler, doğrudan etkilerinin yanı sıra, bireyin yaşam deneyimleri, sosyal destek sistemleri, kültürel normlar ve psikolojik dayanıklılık gibi faktörlerle etkileşim içinde değerlendirildiğinde daha anlamlı sonuçlar ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu ilişkilerdeki çelişkili bulgular, her ebeveynin yaşadığı koşulların ve çevresel faktörlerin bireysel farklılıklarla şekillendiğini göstermektedir.

Bu nedenle, ebeveynlerin öfke yönetimi ve öz yeterlik algılarını güçlendirmeye yönelik müdahalelerde, demografik özelliklerin yanında bireysel deneyimler, sosyo-ekonomik koşullar ve kültürel bağlam da dikkate alınmalıdır. Bu yaklaşım, aile dinamiklerini ve çocuk gelişimini daha iyi destekleyecek, etkili ve sürdürülebilir müdahalelerin geliştirilmesine olanak tanıyacaktır.

Araştırmada yüksek gelir grubundaki ebeveynlerin öfkelerini daha iyi kontrol ettikleri ve öz yeterlik düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgusu, ekonomik kaynakların bireylerin psikososyal işleyişini doğrudan etkilediğine işaret etmektedir. Bu durum, Ekim (2016), Karaçöl (2021) ve Özkul (2015) çalışmalarında da desteklenmektedir. Özellikle Özkul (2015), yüksek gelir grubundaki babaların psikolojik dayanıklılık ve ebeveynlik rolüne dair yeterlik algılarında belirgin bir artış olduğunu belirtmiştir. Bunun temelinde, yüksek gelir düzeyinin sağladığı ekonomik güvenlik, ebeveynlerin yaşadığı stres seviyesini azaltarak duygusal regülasyon kapasitelerini güçlendirmekte ve bu da öfke kontrolünü kolaylaştırmaktadır.

Jones ve Prinz (2005) çalışması da bu noktada önemli bir destek sağlar; ekonomik zorlukların ebeveynlik öz yeterliğini zayıflattığını vurgulaması, düşük gelir gruplarında psikolojik baskının artması ve dolayısıyla ebeveynlik becerilerinde yetersizlik algısının gelişebileceği fikrini doğrulamaktadır. Bu bağlamda, ekonomik stresin, ebeveynlerin hem kendileriyle hem de çocuklarıyla olan etkileşimlerini olumsuz etkilediği söylenebilir.

Chen (2020) çalışması, dezavantajlı sosyoekolojik çevrelerde yaşayan bireylerin daha fazla saldırganlık gösterdiği ve düşük öz denetim sergilediği ifadesi, sosyoekonomik dezavantajın öfke kontrolü üzerinde doğrudan etkisini gösteren önemli bir çalışmadır. Bu çalışma, gelir düzeyinin sadece maddi kaynaklarla değil, aynı zamanda bireyin sosyal çevresi, destek sistemleri ve psikolojik dayanıklılığıyla da ilişkili olduğunu ortaya koyar.

Zhou ve arkadaşları (2002) çalışmasında, ebeveynin sağladığı duygusal

rehberlik ve ekonomik güven ortamının çocuğun öz düzenleme becerileri üzerindeki etkisi, gelir düzeyinin dolaylı etkilerini de ortaya koymaktadır. Yani, yüksek gelir sadece ebeveynin kendisinin değil, aynı zamanda çocuklarının duygusal ve davranışsal gelişimini destekleyen bir ortam yaratmaktadır.

Ancak, Yegen Yılmaz (2022) çalışmasında, gelir düzeyi ile öfke düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulamaması, gelir düzeyinin tek başına öfke ve öz yeterlik üzerinde belirleyici olmadığını göstermektedir. Bu durum, sosyo-kültürel faktörler, bireysel farklılıklar ve gelir dışındaki psikososyal değişkenlerin de rol oynadığını düşündürür. Örneğin, gelir düzeyi düşük olsa bile güçlü sosyal destek sistemlerine sahip ebeveynler, öfkelerini daha iyi yönetebilir ve yüksek öz yeterlik algısı geliştirebilirler.

Özetle, gelir düzeyi ebeveynlerin öfke kontrolü ve öz yeterlik algılarını etkileyen çok önemli bir faktör olmakla birlikte, tek başına belirleyici olmaktan ziyade diğer bireysel ve çevresel etkenlerle birlikte değerlendirilmelidir.

Cinsiyetin ebeveynlik öz yeterliği üzerindeki etkisi konusunda literatürde farklı görüşler mevcuttur. Önal (2021) ve Elbaş (2024) gibi çalışmalar, cinsiyetin öz yeterlik algısı üzerinde belirleyici bir etkisi olmadığını ileri sürmektedir. Bu durum, ebeveynlikte rol dağılımı ve algıların giderek eşitlenmesiyle açıklanabilir; günümüzde hem anneler hem babalar çocuk yetiştirme sürecine aktif katılmakta ve benzer becerileri kazanabilmektedir.

Öte yandan, Reece ve Harkless (1998) ile Liu ve arkadaşları (2022), annelerin öz yeterlik düzeylerinin babalara kıyasla daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Bu bulgu, annelerin çocuk bakımında daha fazla deneyim sahibi olmaları, duygusal iletişim ve çocuk gelişimi konusundaki bilgi birikimlerinin daha fazla olmasıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca, kültürel normlar çerçevesinde annelik rolüne verilen önem, annelerin kendilerini bu alanda daha yeterli hissetmelerine yol açabilir.

Medeni durum açısından Mert ve arkadaşları (2023) medeni durumun öz yeterlik üzerinde etkili olmadığını belirtmesi, ebeveynlik becerilerinin evlilik ya da boşanma gibi durumlardan bağımsız olarak gelişebileceğini düşündürür. Ancak Zill (1993) ve Amato ile Booth (1996), Amato ve Gilbreth (1999), Skolnick (1999) bulguları değerlendirildiğinde özellikle boşanmış babaların öz yeterlik algılarında düşüş ve çocuklarla ilişkilerinde zorluk yaşadığı düşünülmektedir. Bu durum, boşanmanın babaların ebeveynlik rolüne olan güvenini zedeleyebileceği ve duygusal bağ kurmada engeller yaratabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Boşanmanın yarattığı stres ve aile yapısındaki değişiklikler, babaların çocuklarıyla etkileşimlerini olumsuz etkileyebilir. Evliliğin devam ettiği durumlarda ise babaların çocuklarıyla daha sağlıklı ilişkiler kurduğu görülmektedir ki bu da aile bütünlüğünün psikolojik iyi oluş üzerindeki olumlu etkisini ortaya koyar.

Sonuç olarak, cinsiyet ve medeni durumun ebeveynlik öz yeterliği üzerindeki etkileri karmaşık ve çok katmanlıdır. Bu değişkenlerin etkisi sosyo-kültürel bağlam, bireysel psikolojik özellikler ve aile yapısına bağlı olarak farklılaşabilmektedir.

Gelir düzeyi, cinsiyet ve medeni durum gibi demografik değişkenler ebeveynlerin öfke düzeyleri ve öz yeterlik algılarında önemli rol oynamaktadır. Ancak literatürde bu değişkenlerin etkisiyle ilgili çelişkili sonuçların bulunması, ebeveynlik becerilerinin çok boyutlu ve karmaşık yapısını yansıtmaktadır. Özellikle sosyo-kültürel faktörler, bireysel psikolojik dayanıklılık, sosyal destek sistemleri ve ebeveynlik deneyimi gibi etkenlerin de birlikte ele alınması gerekmektedir.

Bu nedenle, ebeveynlerin öfke ve öz yeterlik düzeylerini değerlendirirken sadece demografik değişkenlere değil, aynı zamanda psikososyal bağlamlara ve bireysel özelliklere odaklanmak önemlidir. Böylece, ebeveynlere yönelik destek programları daha kişiselleştirilmiş ve etkili hale getirilebilir.

Tüm bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, ebeveynin öfke ve öz yeterlik düzeylerinin yalnızca bireysel psikolojik süreçlerin bir yansıması olmadığı, aynı zamanda yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim ve gelir gibi sosyo-demografik değişkenlerle de karmaşık ve çok boyutlu ilişkiler içerisinde olduğu görülmektedir. Bu değişkenlerin her biri, ebeveynin içsel kaynakları ve dışsal koşulları üzerinde doğrudan ve dolaylı etkiler yaratarak, ebeveynlik tutum ve davranışlarını şekillendirmektedir. Örneğin, yaş faktörü ebeveynlik deneyimini ve dolayısıyla kriz anlarında verilen tepkileri etkilerken; cinsiyet rolleri toplumsal beklentilerle paralel olarak anne ve babanın çocukla kurduğu iletişim biçimlerini farklılaştırabilmektedir. Medeni durum ise, aile sisteminin yapısını, destek mekanizmalarını ve ebeveynin psikolojik dayanıklılığını belirleyen önemli bir bağlamdır. Eğitim ve gelir gibi sosyoekonomik faktörler ise; ebeveynin erişebildiği kaynakları, stres düzeyini ve sosyal çevresini doğrudan etkileyerek ebeveynlik öz yeterliği algısının oluşumunda belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda, ebeveynin sahip olduğu yaşam deneyimi, sosyal destek sistemleri, eğitim seviyesi ve ekonomik koşulların çocuğun sosyal-duygusal gelişimini etkileyen temel çevresel faktörler olduğu; aynı zamanda çocuğun karşılaştığı stresörlerle başa çıkma becerilerinin gelişiminde kritik öneme sahip olduğu

söylenbilir (Ekim, 2016; Karaçöl, 2021; Özkul, 2015; Jones ve Prinz, 2005; Chen, 2020; Zhou ve ark., 2002).

Araştırmanın en çarpıcı sonuçlarından biri, çocukların saldırganlık yönelimlerinin ebeveynin hem öfke düzeyi hem de öz yeterlik düzeyiyle anlamlı biçimde ilişkili olduğunun saptanmasıdır. Burada gözlenen pozitif korelasyon, ebeveynin sürekli yüksek öfke düzeyine sahip olması durumunda, çocuklarda hem ilişkisel (sosyal ortamda diğer bireylere yönelik) hem kendine yönelik (kendine zarar verme ya da içe dönük öfke) hem de nesnelere yönelik (eşyaya zarar verme) saldırganlık puanlarının artması şeklindedir. Bu bulgu, Bandura (1973) sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde anlam kazanmakta; zira çocuklar, özellikle erken yaşlarda, sosyal çevrelerinden edindikleri modeller aracılığıyla öğrenir ve aile içi gözlemler, duygusal tepkilerin biçimlenmesinde belirleyici rol oynar. Çocuklar, ebeveynlerin yüksek öfke ifadelerini gözlemledikçe, bu duygusal ifadeleri doğal ve kabul edilebilir davranış biçimleri olarak içselleştirebilmekte; dolayısıyla benzer saldırgan davranışları sergileme olasılıkları artmaktadır (Tuzcuoğlu ve Tuzcuoğlu, 2005; Balat ve ark., 2014; Özcan, 2018).

Bununla birlikte, araştırmanın bir diğer önemli ve olumlu bulgusu, ebeveynin öz yeterlik düzeyi arttıkça çocukların saldırganlık eğilimlerinde azalma gözlenmesidir. Bu durum, öz yeterlik kavramının yalnızca ebeveynin kendi becerilerine olan inancı değil, aynı zamanda öfke gibi yıkıcı duyguları sağlıklı yönetebilme kapasitesinin de bir göstergesi olduğunu ortaya koymaktadır. Öz yeterliği yüksek olan ebeveynler, öfkeyi bastırmak veya yıkıcı biçimde dışa vurmak yerine, duygusal düzenleme stratejileri geliştirerek, çocuklarına daha yapıcı ve sağlıklı başa çıkma yolları sunabilmektedir. Bu durum, çocukların da benzer sağlıklı regülasyon stratejileri geliştirmesine olanak tanımakta ve saldırganlık davranışlarını azaltmaktadır. Campbell ve arkadaşları (2000), Coleman ve Karraker (2000), Aksoy ve Diken (2009) ile Kochanska (1990) bulguları bu çerçevede önemlidir; çünkü ebeveynlik öz yeterliğinin, öfkenin olumsuz etkilerini tamponlayan bir koruyucu faktör olduğunu desteklemektedir.

Araştırmanın sonuçları, çocukların saldırganlık eğilimleri ile ebeveynlerin öfke ve öz yeterlik düzeyleri arasındaki ilişkilerin, hem kuramsal hem de ampirik düzeyde güçlü bir biçimde birbirine bağlı olduğunu göstermektedir. Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı, çocukların davranışlarının çevresel gözlemlerle şekillendiğini vurgularken; Lazarus ve Folkman'ın Stresle Başa Çıkma Kuramı ise, ebeveynlerin

stresle karşılaştıklarında kullandıkları bilişsel ve duygusal düzenleme mekanizmalarının çocuğa yansıyan etkilerini açıklamaktadır. Bu iki kuram, ebeveyn öfkesinin çocukta saldırganlık geliştirmesi ve öz yeterlik yoluyla bu etkinin azaltılması süreçlerini kavramsal olarak anlamada sağlam bir teorik altyapı sunmaktadır.

Sonuçların gösterdiği gibi, saldırganlık davranışları yalnızca bireysel psikolojik özelliklerin değil; aynı zamanda ebeveynin sosyal, ekonomik ve çevresel koşullarının bir ürünü olarak görülmelidir. Bu çerçevede, ebeveynlerin hem duygusal farkındalıklarını hem de ebeveynlik becerilerini geliştirmeye yönelik psiko-eğitim programlarına duyulan ihtiyaç açıkça ortaya çıkmaktadır. Özellikle öfke yönetimi, stresle başa çıkma becerileri, pozitif disiplin uygulamaları ve öz yeterliği artırmaya yönelik eğitimler, çocukların sosyal-duygusal gelişimini desteklemek ve saldırganlık gibi problem davranışlarının önüne geçmek açısından kritik önemdedir (Demir, 2015; İkiz ve Samur, 2016; Campbell ve ark., 2000).

Ayrıca, literatür ışığında, bu tür müdahalelerin sadece bireysel ebeveyn-çocuk ilişkisini değil, aynı zamanda aile dinamiklerini, sosyal destek ağlarını ve kültürel bağlamları da dikkate alan bütüncül ve sistematik programlar olarak yapılandırılması gerekliliği öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, psiko-eğitim programları ailelerin sosyo-demografik özelliklerine, yaşadıkları çevrenin özgünlüğüne ve kültürel hassasiyetlerine uygun biçimde tasarlanmalıdır. Araştırmanın daha geniş ve farklı kültürel bağlamlardan oluşan örneklem gruplarıyla tekrarlanması, bulguların genellenebilirliğini artıracak ve erken çocukluk döneminde saldırganlık davranışlarını önlemeye yönelik geliştirilecek uygulamalara ışık tutacaktır.

Sonuç olarak, bu araştırmanın bulguları, ebeveyn öfkesinin çocuk saldırganlığı üzerindeki yıkıcı etkisini azaltmada öz yeterlik algısının kritik bir işlev gördüğünü göstermektedir. Bu da hem kuramsal hem uygulamalı düzeyde ebeveynlik destek programlarının kapsamlı olarak tasarlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Tüm bu çerçevede, ebeveynlik öz yeterliği arttırılmadan öfke yönetimi stratejilerinin tam anlamıyla başarılı olamayacağı; dolayısıyla, psikososyal müdahalelerin çok boyutlu olması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuç, hem çocukların sağlıklı gelişimi hem de aile içi işlevselliğin sürdürülebilirliği açısından hayati bir yaklaşımdır.

4.2. Sonuç

Bu araştırmanın temel amacı; erken çocukluk dönemindeki çocukların saldırganlık düzeyleri ile ebeveynlerin öfke ve öz yeterlik düzeylerini incelemek ve bu

değişkenlerin demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir. Araştırma kapsamında çocuklara ve ebeveynlere ait demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum ve gelir düzeyi) ile saldırganlık, öfke ve öz yeterlik düzeyleri arasındaki ilişkiler ele alınmıştır.

4.2.1. Çocuklara Yönelik Değişkenler Açısından Elde Edilen Bulgular

- Çocukların yaşı saldırganlık davranışlarında anlamlı bir farklılık oluşturmaktadır. Altı yaş grubu çocuklar, fiziksel, ilişkisel ve nesnelere yönelik saldırganlık türlerini diğer yaş gruplarına kıyasla daha sık göstermektedir. Bu durum, saldırgan davranışların yaşla birlikte değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır.
- Cinsiyet değişkenine göre çocukların saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu sonuç, erken çocukluk döneminde kız ve erkek çocukların benzer düzeyde saldırgan davranışlar sergileyebildiğini göstermektedir.

4.2.2. Ebeveynlere Yönelik Değişkenler Açısından Elde Edilen Bulgular

- Anne ve baba eğitim düzeyi ile çocukların saldırganlık davranışları arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Lise mezunu annelerin çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlık daha yüksekken; ilkokul ve ortaokul mezunu annelerin çocuklarında nesnelere yönelik saldırganlık daha fazla gözlemlenmiştir. Benzer şekilde, lise mezunu babaların çocuklarında ilişkisel saldırganlık öne çıkarken; daha düşük eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarında fiziksel ve nesnelere yönelik saldırganlık daha sık görülmüştür.
- Annelerin medeni durumu ile çocukların saldırganlık düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak babaların medeni durumu ile çocukların fiziksel saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Evli babaların çocukları, bekar babaların çocuklarına göre daha yüksek düzeyde fiziksel saldırganlık göstermektedir.
- Ebeveynlerin gelir düzeyi ile çocukların saldırganlık düzeyi arasında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir.
- Ebeveynin cinsiyetine göre öfke düzeyleri incelendiğinde, babaların annelere kıyasla daha yüksek düzeyde dışa yönelmiş öfke sergilediği görülmüştür.
- Annelerin medeni durumu ile öfke türleri arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Evli ve bekar annelerin sürekli öfke, içe yönelmiş öfke, dışa yönelmiş öfke ve kontrol edilen öfke düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar vardır. Babaların

medeni durumu ise öfke düzeylerinde anlamlı bir fark oluşturmamaktadır.

- Anne yaşı ile öfke düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. 36-45 yaş aralığındaki annelerin sürekli öfke düzeyleri diğer yaş gruplarına göre daha yüksektir. Babaların yaşı ile öfke düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.
- Anne ve baba eğitim düzeyleri ile öfkenin bastırılması ve kontrol edilmesi düzeyleri arasında anlamlı farklar tespit edilmiştir. Lise mezunu ebeveynlerin öfkelerini bastırma düzeyi daha yüksekken, üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin öfke kontrol becerileri daha yüksektir.
- Ebeveynlerin gelir düzeyi arttıkça öfke kontrol düzeylerinde de artış gözlemlenmiştir. Yüksek gelir düzeyine sahip ebeveynler öfkelerini daha kontrollü şekilde ifade etmektedir.
- Ebeveynin cinsiyetine göre öz yeterlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.
- Annelerin medeni durumu ile ebeveyn öz yeterlik düzeyleri arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Evli anneler, bekar annelere göre daha yüksek düzeyde ebeveyn öz yeterlik göstermektedir. Babaların medeni durumu öz yeterlik üzerinde anlamlı bir etki göstermemiştir.
- Anne ve baba yaşı ile öz yeterlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.
- Annelerin eğitim düzeyi ile öz yeterlik düzeyi arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Ancak babaların eğitim düzeyi ile öz yeterlik düzeyleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi yükseldikçe baba öz yeterlik düzeyi de artmaktadır.
- Ebeveynlerin gelir düzeyi ile öz yeterlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Gelir düzeyi arttıkça ebeveynlerin öz yeterlik becerilerinin de yükseldiği görülmüştür.

4.2.3. Değişkenler Arası Elde Edilen Bulgular

- Çocukların saldırganlık düzeyleri ile ebeveynlerin öfke düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Ebeveynin sürekli öfke düzeyleri arttıkça, çocukların ilişkisel, kendine ve nesnelere yönelik saldırgan davranışlarında da artış gözlemlenmiştir.
- Çocukların saldırganlık düzeyleri ile ebeveyn öz yeterlik düzeyleri

arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ebeveynin öz yeterlik düzeyi yükseldikçe, çocukların saldırgan davranış düzeylerinde azalma gözlemlenmiştir.

- Ebeveynlerin öfke düzeyleri ile öz yeterlik düzeyleri arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Ebeveynlerin öfkelerini sağlıklı biçimde ifade edebilmeleri, öz yeterlik becerilerinin de yüksek olmasına katkı sağlamaktadır.

4.3. Öneriler

Bu araştırmanın bulgularına dayanarak, okul öncesi dönemde çocukların saldırganlık davranışlarını azaltmak ve ebeveynlerin öfke ile öz yeterlik düzeylerini desteklemek amacıyla aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

4.3.1. Uygulayıcılara, Ailelere ve Topluma Yönelik Öneriler

- Ebeveyn öfke kontrol programları geliştirilmelidir. Araştırmada, ebeveynlerin öfke düzeyleri arttıkça çocukların saldırganlık davranışlarının da arttığı bulunmuştur. Bu doğrultuda; rehberlik ve araştırma merkezleri, aile sağlığı merkezleri, belediyelerin psikolojik danışmanlık birimleri ve ilgili sivil toplum kuruluşları iş birliği içinde, ebeveynlere yönelik öfke farkındalığı, öfke ifadesi ve öfke kontrolü temelli psikoeğitim programları düzenlemelidir. Programlar; psiko-eğitim oturumları, grup çalışmaları ve bireysel destek hizmetlerini kapsamalı, öfkenin fizyolojik belirtileri, tetikleyicileri ve başa çıkma yollarına dair teorik ve uygulamalı içerikler içermelidir.

- Ebeveynlerin öz yeterliğini destekleyen eğitim programları yaygınlaştırılmalıdır. Ebeveynlerin öz yeterlik düzeyi arttıkça, çocukların saldırgan davranışlarının azaldığı görülmüştür. Bu nedenle, özellikle okul öncesi kurumlar, halk eğitim merkezleri ve belediyeler aracılığıyla ebeveynlere yönelik eğitim programları oluşturulmalıdır. Bu eğitimlerde; okul öncesi çocukların gelişimsel özellikleri, kriz anında çocukla baş etme yolları, olumlu ebeveynlik yaklaşımları, sağlıklı sınır koyma, çocukla kaliteli zaman geçirme, duygu düzenleme ve şiddetsiz iletişim konularına yer verilmelidir. Eğitimler, uzman psikologlar, çocuk gelişimciler ve aile danışmanları tarafından yürütülmelidir.

- Saldırganlık davranışlarına karşı çocuklara yönelik önleyici programlar geliştirilmelidir. Erken çocukluk döneminde saldırgan davranışların göz ardı edilmemesi gerekir. Bu davranışların zamanla alışkanlık haline geleceği ve ergenlik/yetişkinlik dönemine taşınabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu

bağlamda, okul öncesi eğitim kurumlarında; duyguları tanıma, öfke ile başa çıkma, sosyal problem çözme, empati kurma ve alternatif davranış geliştirme becerilerini içeren sosyal-duygusal beceri eğitimleri planlanmalı ve uygulanmalıdır.

- Ebeveynlerin çocuklarına rol model olmaları desteklenmelidir. Çocuklar, ebeveynlerinin davranışlarını model alma eğilimindedir. Bu nedenle, ebeveynlerin tutum ve davranışları konusunda farkındalıklarını arttırmak amacıyla, sosyal hizmet kuruluşları ve psikolojik danışmanlık merkezleri tarafından düzenli grup çalışmaları, destek grupları ve ebeveyn danışmanlığı hizmetleri sağlanmalıdır.

4.3.2. Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

- Farklı örneklemelerle, geniş kapsamlı çalışmalar yapılabilir. Bu araştırma belirli bir bölge ile sınırlıdır. Benzer çalışmaların farklı sosyoekonomik düzeylere sahip il ve ilçelerde yapılması, elde edilen sonuçların genellenebilirliğini artıracaktır.

- Boylamsal araştırmalar yapılmalıdır. Bu araştırma kesitsel nitelikte olup, ebeveyn tutumları ile çocuk davranışları arasındaki nedensel ilişkileri tam olarak ortaya koyamamaktadır. Bu nedenle saldırganlık davranışlarının gelişimsel süreç içerisindeki değişimini izlemek amacıyla boylamsal çalışmalar önerilmektedir.

- Öfkenin kaynağına yönelik nitel araştırmalar yapılmalıdır. Ebeveynlerde sürekli öfkenin hangi yaşam koşullarından ve psikolojik süreçlerden etkilendiği detaylı olarak incelenmelidir. Nitel veri toplama yöntemleriyle (görüşme, gözlem) ebeveyn öfkesinin altında yatan bireysel, çevresel ve toplumsal etkenler daha iyi anlaşılabilir.

- Saldırganlık, öfke ve öz yeterlik gibi değişkenlerin başka aracı değişkenlerle ilişkisi incelenmelidir. Örneğin ebeveyn stres düzeyi, ev içi iletişim kalitesi, sosyal destek algısı gibi faktörlerin saldırganlık ve öz yeterlikle olan ilişkileri araştırılabilir. Böylece daha kapsamlı ve açıklayıcı modeller geliştirilebilir.

- Nitel araştırmalarla ebeveynlerin öfke kontrol becerilerine dair deneyimlerini ve baş etme stratejilerini daha derinlemesine inceleyen çalışmalar yapılabilir. Özellikle travmatik yaşam olaylarının ebeveyn tutumlarına etkisi bireysel anlatılarla daha iyi anlaşılabilir.

- Karma yöntem kullanılarak hem nicel verilerle geniş örneklemde genel eğilimler belirlenebilir hem de nitel görüşmelerle bu eğilimlerin nedenleri daha ayrıntılı biçimde açıklanabilir. Bu tür araştırmalar, hem uygulamalara hem de

politikalara daha somut katkılar sunabilir.

- Okul temelli önleyici programlara yönelik uygulamalı araştırmalar yapılmalıdır. Özellikle okul öncesi dönemde öğretmen, psikolojik danışman ve ebeveyn iş birliğini temel alan öfke kontrolü ve sosyal beceri eğitimi programlarının çocukların saldırganlık düzeyine etkisi incelenmelidir.

- Ebeveynlere yönelik psiko-eğitim programlarının etkililiği araştırılmalıdır. Öz yeterlik düzeylerini artırmayı hedefleyen atölye, seminer ve grup çalışmalarının, ebeveynlerin öfke düzeyi ve çocukların davranış problemleri üzerindeki etkileri deneysel olarak değerlendirilebilir.

I. KAYNAKÇA

Aber, J. L., Bennett, N. G., Conley, D. C. & Li, J. (1997). The effects of poverty on child health and development. *Annual Review of Public Health*, 18(1), 463–483.

Akar, C. (2008). Öz-yeterlik inancı ve ilkokuma yazmaya etkisi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 185–200.

Akmaz, A. (2009). 4-5 yaş çocuklarının saldırganlık davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 45–60.

Aksoy, V. & Diken İ. H. (2009). Rehber öğretmen özel eğitim öz-yeterlilik ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 10(1): 29-37.

Aksoy, A. B. & Ardiç, A. (2014). İlköğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(29), 592–600.

Aksut-Çiçek, S. (2008). Dindarlık ile Saldırganlık Arasındaki Etkileşimin Terör Yönetimi Kuramı Çerçevesinde İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, (Danışman: Prof. Dr. Ünsal Yetim).

Albanese, A., Russo, G. & Geller, P. (2019). The role of parental self-efficacy in parent and child wellbeing: A systematic review of associated outcomes. *Child: Care, Health and Development*, 45(3), 333–350.

Albayrak, B. & Kutlu, Y. (2009). Ergenlerde öfke ifade tarzı ve ilişkili faktörler. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 3(2), 57-69.

Alink, L. R. A., Mesman, J., Zeijl, J. V., Stolk, M. N., Juffer, F., Koot, H. M. & IJzendoorn, M. H. (2006). The early childhood aggression curve: Development of physical aggression in 10- to 50-month-old children. *Child Development*, 77(4), 954–966.

Amato, P. R. & Booth, A. (1996). A prospective study of divorce and parent–child relationships. *Journal of Marriage and the Family*, 58(2), 356–365.

Amato, P. R. & Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident fathers and children’s well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 557–573.

Amin, F. M., Behalik, S. G. & El-Soreety, W. H. (2011). Prevalence and factors associated with aggression among preschool age children at Baraem Bader Nursery School in Al-Asher 10th of Ramadan city, Egypt. *Life Science Journal*, 8(4), 929-938.

Aral, N., Ayhan, A. B., Türkmenler, B. & Akbıyık, A. (2004). İlköğretim okullarının sekizinci sınıfına devam eden öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi. *Çağdaş Eğitim*, 29(315), 17-25.

Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in real-world settings: A Meta-Analytic Review. *Review of General Psychology*, 8(4), 291–322.

Arman, E. (2009). İlköğretimde ve Ortaöğretimde Çalışan Öğretmenlerin Öfke İfade Biçimlerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Arslan, A. (2022). Erken çocukluk döneminde çocuğun gelişiminin desteklenmesinde aile. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(4), 1676-1684.

Atkinson, R. C., Atkinson, C., Smith, E. E., Bem, D. J. & Hoeksema, S. N. (2012). Psikolojiye Giriş (Y. Alagon, Çev.). Arkadaş Yayınları.

Avşar, N. (2019). Okul Öncesi Çocuklarda Öfke Düzeyinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi.

Ayan, S. (2007). Aile içi şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 8, 206-214.

Ay, H. (2017). Okul Öncesi Dönemi Çocuklarının Saldırganlık Davranışlarının Anne ve Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.

Bağatarhan, T. (2023). Ebeveyn öz yeterliği ile okul öncesi dönem çocuklarında dijital oyun bağımlılık eğilimi arasındaki ilişkide çocuklardaki anksiyete ve içe dönüklüğün aracı rolü. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı 1*, 1289–1304.

Balat, G., Sezer, T. & Tunçeli, H. (2014). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların annelerinin öz yeterlilik ve öfke düzeylerinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 1-14.

Balkaya, F. (2001). Öfke: Temel boyutları, nedenleri ve sonuçları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 4(7), 21–45.

Baltaş, A. & Baltas, Z. (2008). Stres ve Başa Çıkma Yolları. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bandura, A. (1989). Social cognitive theory. In E. Barnouw (Ed.), *International Encyclopedia Of Communications*. Oxford University Press.

Bandura, A. (1994). Self-efficacy. In R. V. Ramachandran (Ed.), *The Encyclopedia Of Human Behavior*. Academic Press.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice-Hall.

Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis*. Prentice-Hall.

Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Prentice-Hall.

Bandura, A. (1978). Social learning theory of aggression. *Journal of Communication*, 28(3), 12-29.

Bandura, A. (1995). *Self-Efficacy In Changing Societies*. Cambridge University Press.

Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1-26.

Bandura, A., Ross, D. & Ross, S. A. (1961). Transmission of aggression through the imitation of aggressive models. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63, 575-582.

Başaran, C. (2008). Çeşitli Tür Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi, Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Sakarya, (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nuri Erdemir).

Bayrakçı, M. (2007), Sosyal öğrenme kuramı ve eğitimde uygulanması. *SAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi* (14), 198-210.

Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55(1), 83-96.

Benjamin Jr., A. J. (2016). Aggression. In *Encyclopedia Of Mental Health* (Vol. 1, p. 198). Elsevier Inc.

Berkowitz, L. (1989) Frustration-aggression hypothesis: Examination and reformulation. *Psychological Bulletin*, 106(1), 59-73.

Berkowitz, L. & Harmon-Jones, E. (2004). Toward an understanding of the determinants of anger. *Emotion*, 4(2), 107-130.

Berkowitz, L. (1990). Anger and aggression: Psychological processes. *Journal of Social Issues*, 45(2), 47-59.

- Berk, L. E. (2013). *Child Development* (9th ed.). Boston. Pearson.
- Berman, M. E., McCloskey, M. S., Fanning, J. R., Schumacher, J. A. & Coccaro, E. F. (2009). Serotonin augmentation reduces response to attack in aggressive individuals. *Psychological Science*, 20(6), 732–738.
- Bilge, A. & Ünal, E. (2005). Öfke duygusu ve yönetimi. *Psikoloji ve Davranış Dergisi*, 10(1), 56-62.
- Bilgin, N. (2000). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Birkan, B. (2002). Çocuklarda davranış sorunları ve başa çıkma yolları. *Çoluk Çocuk Aylık Anne Baba Eğitimci Dergisi*, 17, 18–20.
- Bohnert, A. M., Crnic, K. A. & Lim, K. G. (2003). Emotional competence and aggressive behavior in school age children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31(1), 79-91.
- Brook, J. S., Whiteman, M., Balka, E. B., Win, P. T. & Gursen, M. D. (2001). The influence of maternal smoking during pregnancy on the toddler's negative affect. *Development and Psychopathology*, 13(3), 487–498.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology Of Human Development: Experiments By Nature And Design*. Harvard University Press.
- Bulut, K. (2023). *Ev Hanımlarında Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları ve Dindarlık İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi*, Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan, (Danışman: Doç. Dr. Fatih Kandemir).
- Burr Je., Ostrov Jm., Jansen Ea., Cullerton-Sen C. & Crick Nr. (2005). Relational aggression and friendship during early childhood: "I won't be your friend!". *Early Education & Development*, 16, 161-184.
- Buss, D. M. & Duntley, J. D. (2006). The evolution of aggression. In M. Schaller, J. A. Simpson, & D. T. Kenrick (Eds.), *Evolution And Social Psychology* (pp. 263-285). Psychology Press.
- Büyüköztürk, Ş. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 23. Baskı. Pegem Akademi.
- Büyüktaşkapu, S. (2012). Annelerin özyeterlik algıları ile 1-3 yaş çocuklarının gelişimlerinin incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 18-30.

Campbell, S. B., Shaw, D. S. & Gilliom, M. (2000). Early externalizing behavior problems: Toddlers and preschoolers at risk for later maladjustment. *Development and Psychopathology*, 12(3), 467–488.

Casey, B. J., Tottenham, N. & Fossella, J. (2002). Clinical, imaging, lesion, and genetic approaches toward a model of cognitive control. *Developmental Psychobiology*, 40(3), 237–254.

Cavkaytar, A., Aksoy, V. & Ardıç, A. (2014). Ebeveyn öz yeterlik ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışmasının güncellenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 4(1), 69-76.

Carballo-Casla, A., Sotos-Prieto, M., García-Esquinas, E., A Struijk, E., Caballero, F. F., Calderón-Larrañaga, A., Lopez-Garcia, E., Rodríguez-Artalejo, F. & Ortola, R. (2024). Animal and vegetable protein intake and malnutrition in older adults: A multicohort study. *The Journal of Nutrition, Health & Aging*, 28(1), 100002.

Chavda, K. & Nisarga, V. (2023). Single parenting: Impact on child's development. *Journal of Indian Association for Child and Adolescent Mental Health*, 19(1), 14–20.

Chen, X. (2020). Development of aggression in early childhood: Influences from parenting and culture. *Journal of Early Childhood Research*, 18(2), 124–138.

Chung, K. & Kim, M. (2020). How parenting anxiety, number of children, and employment status affect the parental anger of mothers with young children in Korea. *Korean Journal of Child Studies*, 41(5), 1–12.

Cohen, D., Nisbett, R. E., Bowdle, B. F. & Schwarz, N. (2007). Insult, aggression, and the southern culture of honor: An "experimental ethnography". *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(5), 945–960.

Coie, J. D. & Dodge, K. A. (1998). Social, emotional, and personality development. In W. Damon & N. Eisenberg (Eds.), *Handbook Of Child Psychology* (5th ed., Vol. 3, pp. 779–862). John Wiley & Sons.

Colburn Jr, K., Lan Lin, P. & Moore, M. C. (1992). Gender and the divorce experience. *Journal of Divorce & Remarriage*, 17(1), 87–108.

Coleman, P. K. & Karraker, K. H. (1997). Self- efficacy and parenting quality: Findings and future applications. *Developmental Review*, 18, 47-85.

Coleman, P. K. & Karraker, K. H. (2000). Parenting self-efficacy among mother of school-age children: conceptualization, measurement, and correlates. *Family Relation*, 49, 13-24.

Coleman, P. & Karraker, K. (1998). Self-efficacy and parenting quality: Findings and future applications. *Developmental Review*, 18(1), 47–85.

Conger, R. D., Neppl, T., Kim, K. J. & Scaramella, L. (2003). Angry and aggressive behavior across three generations: A prospective, longitudinal study of parents and children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31(2), 143–160.

Coplan, R. J., Bullock, A., Archbell, K. A. & Bosacki, S. (2015). Preschool teachers' attitudes, beliefs, and emotional reactions to young children's peer group behaviors. *Early Childhood Research Quarterly*, 30, 117–127.

Craig, W. M., Henderson, K. & Murphy, J. G. (2000). "Prospective teachers' attitudes towards bullying and victimization". *School Psychology International*, 21, 5-21.

Crick, N. R. & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115(1), 74–101.

Crick, N. R., Casas, J. F. & Mosher, M. (1997). Relational and overt aggression in preschool. *Developmental Psychology*, 33(4), 579–588.

Crick, N. R. & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66(3), 710–722.

Cutrona, C. E. & Troutman, B. R. (1986). Social support, infant temperament, and parenting self-efficacy: A mediational model of postpartum depression. *Child Development*, 57(6), 1507–1518.

Cüceloğlu, D. (1991). İnsan ve Davranışı: Psikolojik Bir Bakış. Remzi Kitabevi.

Çakırca, F. (2020). Kişilerin Erken Dönem Uyumsuz Şemaları ve Öfke Kontrol Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul, (Danışman: Prof. Dr. Ayten Erdoğan).

Çelen, G. N. (2024). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Saldırganlık Yönelimleri ve Zihin Kuramı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Karabük, (Danışman: Doç. Dr. Özlem Gözün Kahraman).

Çelik, H. (2006). Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkileri, Bağlanma Tarzları ve Kişilerarası Şemalarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, (Danışman: Prof. Dr. Betül Aydın).

Çiftçi Topaloğlu, Z. (2013). 4-5 Yaş Çocuklarının Sosyal Yetkinlik,

Saldırganlık, Kaygı Düzeyleri ile Anne-Babalarının Ebeveyn Özyeterliği Algısı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, (Danışman: Doç. Dr. Hülya Gülay Ogelman).

Dabbs, J. M., Jr., Hargrove, M. F. & Heusel, C. (1996). Testosterone differences among college fraternities: Well-behaved vs. rambunctious. *Personality and Individual Differences*, 20(2), 157–161.

Daganzo, Mary & Alampay, Liane & Lansford, Jennifer. (2015). Filipino Mothers' Self-Efficacy in Managing Anger and in Parenting, and Parental Rejection as Predictors of Child Delinquency. *Philippine journal of psychology*. 47, 1-26.

Davidson, R. J., Putnam, K. M. & Larson, C. L. (2000). Dysfunction in the neural circuitry of emotion regulation a possible prelude to violence. *Science*, 289(5479), 591–594.

Deffenbacher, J. L. (1996). Cognitive-behavioral conceptualization and treatment of anger. *Journal of Clinical Psychology*, 52(3), 295–309.

Demirbaş, M. & Yağbasan, R. (2006). Fen bilgisi öğretiminde sosyal öğrenme teorisine dayalı öğretim etkinliklerinin, öğrencilerin akademik başarılarına olan etkisinin incelenmesi. *Kastamonu Education Journal*, 14(1), 113-128.

Demir, C. & Maskan, A. K. (2012). Web destekli öğrenme halkası yaklaşımının lise 11. sınıf öğrencilerin fizik dersi öz-yeterlik inançlarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* (18), 17-30.

Demir, T. (2015). Okul Öncesi Bileşenlerinin Öz-Yeterlik Algılarının ve Sınıf Yönetiminin Çocuk-Öğretmen İlişkileri Üzerindeki Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı, İzmir, (Danışman: Doç. Dr. Derya Şahin).

Demir, T. T. (2021). Türkçe eğitimi alanında nicel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılan doktora tezlerindeki eğilimler. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(2), 543–560.

Denham, S. A. & Burton, R. (2003). Social and emotional prevention and intervention programming for preschoolers. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Dervent, F. (2007). Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ve Sportif Aktivitelere Katılımla İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Ankara, (Danışman: Prof. Dr. Ömer Şenel).

Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual Review of Psychology*, 64, 135–168.

Dilekler, İ, Törenli, Z. & Selvi, K. (2014). Öfkeye farklı açılardan bakış: Öfkenin mekanizması, farklı psikopatolojilerde öfke ve terapistin öfkesi. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 1(3), 44-59.

Diril, A. (2011). Lise öğrencilerinin bilişsel esneklik düzeylerinin sosyodemografik değişkenler ve öfke düzeyi ile öfke ifade tarzları arasındaki ilişki açısından incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, (Danışman: Prof. Dr. Meral Atıcı).

Dizman, H. (2003). Anne-Babası ile Yaşayan ve Anne Yoksunu Olan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, (Danışman: Doç. Dr. Figen Gürsoy).

Doğan, K. (2020). Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Saldırganlığının Ebeveyn Tutumları Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Yakındoğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kıbrıs, (Danışman: Dr. Bingül Subaşı).

Dollard, J., Miller, N. E., Doob, L. W., Mowrer, O. H. & Sears, R. R. (1939). *Frustration And Aggression*. Yale University Press.

Dökmen, Ü. (2008). İletişim Çatışmaları ve Empati. 45. Basım. Remzi Kitapevi.

Dubow, E. F., Huesmann, L. R. & Boxer, P. (2003). Theoretical and methodological considerations in cross-generational research on parenting and child aggressive behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31(2), 185–192.

Dünya Sağlık Örgütü. (2002). Şiddet. Dünya Sağlık Örgütü.

Eisenberg, N., Cumberland, A. & Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry*, 9(4), 241–273.

Eisenberg, N. & Spinrad, T. L. (2004). Emotion-related regulation: Sharpening the definition. *Child Development*, 75(2), 334–339.

Ekim, A. (2016). The effect of parents' self-efficacy perception on healthy eating and physical activity behaviors of Turkish preschool children. *Comprehensive Child and Adolescent Nursing*, 39(1), 30–40.

Ekiz, D. (2020). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. 6. Baskı. Anı Yayıncılık.

Elbaş, T. D. (2024). Anaokuluna Devam Eden Çocukların Ebeveynlerinin Ebeveyn Öz Yeterlik Düzeyleri ile Sosyal Medya Kullanımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi.

Elder, G. H., Jr., Eccles, J. S., Ardelt, M. & Lord, S. (1995). Inner-city parents under economic pressure: Perspective on the strategies of parenting. *Journal of Marriage and the Family*, 57(3), 771–784.

El-Sheikh, M. (1994). Children's emotional and physiological responses to interadult angry behavior: The role of history of interparental hostility. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 22(6), 661–678.

Erdiller, Z. (2010). Sosyo ekonomik olarak risk altında bulunan çocuklara yönelik erken müdahale programları ve akademik başarı ilişkisi. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 2010, 72–78.

Erdim, L. & Ergün, A. (2016). Boşanmanın ebeveyn ve çocuk üzerindeki etkileri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 78-84.

Erdoğan, E. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Aleksitimi, Öfke ve Öfke İfade Tarzları ile İletişim Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, (Danışman: Prof. Dr. İbrahim Ömer Saatcıoğlu).

Erdoğan, M. Y. (2005). Suça yönlendirilen ve yönlendirilmeyen çocukların aile ilişkileri ile saldırganlık davranışlarının karşılaştırılması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12(3), 106–114.

Erikson, E. H. (1963). *Childhood And Society* (2nd ed.). W. W. Norton & Company.

Eroğlu, S. E. (2009). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: Lise ve üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (21), 205-221.

Eroğlu, F. (2015). *Davranış Bilimleri*. Beta Yayın.

Ersan, C. (2017). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Saldırganlık Düzeylerinin Duygu İfade Etme ve Duygu Düzenleme Açısından İncelenmesi, Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli, (Danışman: Prof. Dr. Şükran Tok).

Ersoy, Ö. & Tezel Şahin, F. (1999). 0-6 yaş döneminde anne baba eğitiminin önemi. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 1(1), 58-62.

Esentürk, K. O. (2015). Lise Düzeyinde Öğrenim Gören ve Okullar Arası Spor Müsabakalarına Katılan Sporcu Öğrencilerin Güdülenme ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Esen, B. & Çelikkaleli, Ö. (2008). Üniversite öğrencilerinin sosyal yetkinlik düzeyleri ile sürekli öfke ve öfke ifade biçimlerinin incelenmesi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3(29), 37–49.

Evans, G. W. (2004). The environment of childhood poverty. *American Psychologist*, 59(2), 77–92.

Finzi-Dottan, R., Manor, I. & Tyano, S. (2006). ADHD, temperament, and parental style as predictors of the child's attachment patterns. *Child Psychiatry & Human Development*, 37(2), 103–114.

Freedman, J. L., Sears, D. O. & Carlsmith, J. M. (2003). Sosyal Psikoloji (A. Dönmez, Çev.). 4. Baskı. İmge Kitabevi.

Freud, S. (1927). *The future of an illusion*. Hogarth Press.

Frieze, I. H., Newhill, C. E. & Fusco, R. (2020). Aggression and violence: Causal factors and a review of social and biological theories. In *The Dynamics Of Family And İntimate Partner Violence* (pp. 75-92). Springer.

Gander, M. J. & Gardiner, H. W. (2015). *Child and adolescent development* (6th ed.). Cengage Learning.

Gardiner, H. W. & Gander, M. J. (2010). Çocuk ve Ergen Gelişimi (A. Dönmez, B. Onur, & N. Çelen, Çev.). İmge Kitabevi Yayınları. (Orijinal çalışma 2009).

Gazda, G. M. (1995). *Group counseling: A developmental approach* (4th ed.). Allyn & Bacon.

Geçtan, E. (1994). Psikiyatri: Temel Kavramlar ve Hastalıklar. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Geçtan, E. (1996). Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gentile, D. A., Mathieson, L. C. & Crick, N. R. (2010). Media violence associations with the form and function of aggression among elementary school children. *Social Development*, 20(2), 213–232.

Gessulat, J., Oppermann, E., Cohen, F. & Anders, Y. (2023). Parental self-efficacy in relation to family characteristic. *Journal of Early Childhud Research*, 21(2), 224-240.

Gezgin Gürbüz, A. (2008). Öfke Denetimi Eğitiminin Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Öfkeyle Başa Çıkma Yolları, Yaşam Doyumları ve Depresyon Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, (Danışman: Prof. Dr. Ferda Aysan).

Giallo, R., Treyvaud, K., Cooklin, A. & Wade, C. (2013). Mothers' and fathers' involvement in home activities with their children: Psychosocial factors and the role of parental self-efficacy. *Early Child Development and Care*, 183 (3-4), 343–359.

Gleason, M. M., Goldson, E. & Yogman, M. W. (2016). Addressing early childhood emotional and behavioral problems. *American Academy of Pediatrics*, 138(6), 1-13.

Goldstein, A. P. & Carr, E. G. (1981). In Response To Aggression: Methods Of Control And Prosocial Alternatives. Pergamon Press.

Goleman, D. (1996). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. Bloomsbury Publishing PLC.

Gökçiçek, S. (2015). Ortaöğretim Kurumlarında Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Saldırganlık Tutumlarının Araştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi.

Gökdemir, Z. (2019). 10-14 Yaş Grubu Çocuklarda Saldırganlık Düzeyinin Belirlenmesi ve Bağlanma Biçiminin Araştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi. İstanbul.

Griffin, R.S. & Gross, A.M. (2004). Childhood bullying: Current findings and future directions for research. *Aggression and Violent Behavior*, 9: 379-400.

Gross, D. & Rocissano, L. (1988). Maternal confidence in caretaking and maternal and child behavior during interaction. *Child Development*, 59(2), 377–385.

Groves, P. M. & Schlesinger, K. (1982). Biological Psychology (2nd ed.). Wm. C. Brown Company Publishers.

Grusec, J. E. & Goodnow, J. J. (1994). Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology*, 30(1), 4–19.

Gül, M., Başal, H. A. & Erol, N. (2019). Okul öncesi öğretmenlerinin çocukların saldırgan davranışlarına yönelik görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 801–819.

Gülay, H. (2011b). 5-6 yaş grubu çocuklarda okula uyum ve akran ilişkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 1-10.

Gülay, H. (2008). 5-6 Yaş Çocuklara Yönelik Akran İlişkileri Ölçeklerinin Geçerli Güvenirlik Çalışmaları ve Akran İlişkilerinin Çeşitli Değişken Perspektifli İncelenmesi, Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, (Danışman: Prof. Dr. Alev Önder).

Gülay Ogelman, H. & Çiftçi Topaloğlu, Z. (2014). 4-5 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne babalarının ebeveyn özyeterliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 241-271.

Güler-Yıldız, T., Şahin, F., Haktanır, G. & Holloway, S. (2021). Yenilenmiş berkeley ebeveyn öz yeterlik ölçeğinin (BPSE-R) Türkçeye uyarlama çalışması. *Journal of Education and Future*, 19, 13–23.

Gültekin, F. (2008). Saldırganlık ve Öfkeyi Azaltma Programının İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Üzerindeki Etkisi Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (Danışman: Prof. Dr. Nilüfer Voltan Acar).

Gül, N., Bal, C. G. & Tumurbağa, M. (2019). Sürekli öfke ve öfke ifade tarzının demografik özelliklerle ilişkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 63-72.

Güler, K. & Özgörüş, Z. (2021). Yetişkin bireylerde saldırganlık ve yalnızlık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(43), 6635-6661.

Gürbüz, S. & Şahin, F. (2017). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Felsefe-Yöntem-Analiz. Seçkin Yayıncılık.

Gürçam, Ç. (2017). Yetişkinlerde Bağlanma Stilleri ile Öfke Denetimi ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (Danışman: Prof. Dr. Ahmet Ertan Tezcan).

Gürün, O. A. (1991). Psikoloji Sözlüğü. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Hamlett, T. A. (2007). Content Analysis Of Aggression İn Television Programs For Preschoolers, Doctoral Thesis, Texas Woman's University, Texas.

Hamovitch, E. K., Acri, M. C. & Bornheimer, L. A. (2019). An analysis of the relationship between parenting self-efficacy, the quality of parenting, and parental and child emotional health. *Journal of Family Social Work*, 22(4-5), 337-351.

Hassall, R., Rose, J. & McDonald, J. (2005). Parenting stress in mothers of children with an intellectual disability: The effects of parental cognitions in relation to child characteristics and family support. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(6), 405–418.

Hastings, P. D. & Brown, A. (2002). The socialization of emotion: Pathways to self-regulation. *Emotion*, 2(4), 340–351.

Hayes, S. C. & Lillis, J. (2014). Acceptance and commitment therapy. In G. R. VandenBos, E. Meidenbauer, & J. Frank-McNeil (Eds.), *Psychotherapy Theories And Techniques: A Reader* (pp. 3–8). American Psychological Association.

Hawkins, J. D., Herrenkohl, T. L., Farrington, D. P., Brewer, D., Catalano, R. F. & Harachi, T. W. (1998). A review of predictors of youth violence. In R. Loeber & D. P. Farrington (Eds.), *Serious And Violent Juvenile Offenders: Risk Factors And Successful Interventions* (pp. 106–146). Sage Publications.

Hensley, C. (1996). The effects of anger management training on aggressive behavior among adolescents. *Journal of Offender Rehabilitation*, 23(1-2), 123–135.

Holahan, C. K. & Holahan, C. J. (1987). Self-efficacy, social support, and depression in aging: A longitudinal analysis. *Journal of Gerontology*, 42(1), 65–68.

Hoy, W. K. & Woolfolk, A. E. (1993). Teachers' sense of efficacy and the organizational health of schools. *The Elementary School Journal*, 93(4), 355–372.

Hubbard, J. A. (2001). Emotion expression processes in children's peer interaction: The role of peer rejection, aggression, and gender. *Child Development*, 72(5), 1426-1438.

İkiz, F. E. & Samur, A. Ö. (2016). Saldırganlık eğilim ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(4), 804–816.

Jackson, A. P. & Scheines, R. (2005). Single mothers' self-efficacy, parenting in the home environment and children development in the two-wave study. *Social Work Research*, 29(1), 7–20.

Jones, T. L. & Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clinical Psychology Review*, 25, 341–363.

Kadan, G. (2010). Okul Öncesi Dönem Çocuklarında (4-6 Yaş) Saldırganlık Davranışını Etkileyen Faktörlerin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Necla Tuzcuoğlu).

Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni İnsan ve İnsanlar*. 10. Basım. Evrim Yayınevi.

Kağıtçıbaşı, Ç. & Cemalcılar, Z. (2015). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. Evrim Yayınevi.

Kamper-Demarco, K. E. & Ostrov, J. M. (2019). The influence of friendships on aggressive behavior in early childhood: Examining the interdependence of aggression. *Child Psychiatry & Human Development*, 50(3), 520–531.

Kanlıkılıçer, P. (2005). Okul Öncesi Dönemde Saldırgan Davranışlar ve Öğretmenlerin Bu Davranışlarla Başa Çıkma Stratejileri, Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, (Danışman: Doç. Dr. Ozana Ural).

Karaca, R., Yıldırım, N., Ankaralı, H., Akkuş, D. & Dicle, A. (2011). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinde öfke ve öfke ile baş etme. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 6(16), 13–28.

Karaçöl, E. (2021). Sağlık Çalışanlarının Ebeveyn Öz Yeterliliklerinin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Karadal, F. (2009). Öfke Yönetimi ve Niğde Üniversitesi'nde Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karademas, E. C. & Kalantzi-Azizi, A. (2004). The stress process, self-efficacy expectations, and psychological health. *Personality and Individual Differences*, 37(5), 1033–1043.

Karakaş, A. (2018). Sabır tutumunun sürekli öfke ifade tarzlarına ve öfke kontrolüne etkisi. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 93-111.

Karasar, N. (2000). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler 10. Baskı. Nobel Yayıncılık.

Karataş, H. & Öztürk, C. (2009). Sosyal bilişsel teori ile zorbalığa yaklaşım. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 2(2), 61–74.

Karataş, Z. & Gökçakan, Z. (2009). Psikodrama teknikleri kullanılarak yapılan grup uygulamalarının ergenlerde saldırganlığı azaltmadaki etkisinin incelenmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(4), 357-366.

Karslı, N. (2016). Psiko-sosyal açıdan şiddet ve çözüm yolları. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 16(3), 63-89.

Karslı, N. (2011). Dindarlık ve Öfke Kontrolü İlişkisi, Basılmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Erzurum, (Danışman: Prof. Dr. Faruk Karaca).

Kartal, H. & Bilgin, A. (2009). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ve öğrenim gören öğrencilerin zorbalığa yönelik görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(3), 539-562.

Kaufman, J. (1996). Parasitic Infection Of Domestic Animals, A Diagnostic Manual (pp. 90-92). Verlag, Berlin, 90-92.

Kavanagh, D. J. (1992). Self-efficacy and depression. In R. Schwarzer (Ed.), *Self-Efficacy: Thought Control Of Action* (pp. 177–193). Hemisphere Publishing Corp.

Kaymak Özmen, S. (2004). The reflections of anger and aggression in family. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 37(2), 27-39.

Kaynak, K. B., Kan, A. & Kurtulmuş, Z. (2016). 36-72 aylık çocuklara yönelik “Saldırganlık Yönelim Ölçeği” geliştirme çalışması. *Turkish Studies*, 11(3), 1457-1474.

Kennedy, H. G. (1992). Anger and irritability. *British Journal of Psychiatry*, 161(2), 145–153.

Kesicioğlu, O. S. (2015). Okul öncesi dönem çocukların kişilerarası problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40(177), 1-13.

Keskin, G., Gümüş, A. B. & Engin, E. (2011). Bir grup sağlık çalışanında öfke ve mizaç özellikleri: İlişkisel bir inceleme. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 24(3), 193–202.

Keskin, S. P. (2010). *Çocuklarla Doğru İletişim*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Kılıçaslan, A. (2007). Ebeveynliğe Geçiş Döneminin Çeşitli Doğum Öncesi ve Doğum Sonrası Etkenler Açısından İncelenmesi, Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (Danışman: Doç.Dr. Esra İşmen Gazioglu).

Kırkbir, F. (2014). Karadeniz Teknik Üniversitesinde Okuyan ve Üniversiteler Arası Müsabakalarda Yarışan Öğrencilerin Saldırganlık Düzeylerinin Araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya, (Danışman: Doç. Dr. Mehmet Acet).

Kısaç, İ. (1997). Üniversite Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Sürekli Öfke ve Öfke İfade Düzeyleri, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (Danışman: Prof. Dr. Oya G. Ersever).

Kingston, L. & Prior, M. (1995). The development of patterns of stable, transient, and school-age onset aggressive behavior in young children. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 34, 348-358.

Kochanska, G. (1990). Maternal beliefs as long-term predictors of mother-child interaction and report. *Child Development*, 61(6), 1934–1943.

Korkmaz, A. (2014). Psikiyatri Hastalarının Bakım Vericilerinde Öfke ve İlişkili Faktörler, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Aydın, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Filiz Adana).

Kotaman, H. (2008). Özyeterlilik inancı ve öğrenme performansının geliştirilmesine ilişkin yazın taraması. *Journal of Uludag University Faculty of Education*, 21(1), 111-133.

Kotil, Ç. (2010). Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Yeni Başlayan 5 Yaş Çocukların Sosyal-Duygusal Uyum Düzeylerine Annenin Ebeveyn Öz Yeterlilik Algısı ile Okul Beklentilerine Uyum Düzeyinin Etkisi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, (Danışman: Prof. Dr. Ayla Oktay).

Kökdemir, H. (2004). Öfke ve Öfke Kontrolü. *PİVOLKA*, 3(12), 7-10.

Köklü, N., Büyükoztürk, Ş. & Çokluk, Ö. (2006). *Sosyal bilimler için istatistik*. Pegem A Yayıncılık.

Köknel, Ö. (1996). Bireysel ve Toplumsal Şiddet. Altın Kitaplar.

Köksal, B. (2016). Özel Bir Okulda Okuyan 2-6 Yaş Arası Çocukların Saldırganlık Düzeyleri ile Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, (Danışman: Yrd. Doç. Samuray Özdemir).

Köksal, F. (1991). Denetim Odağı ile Saldırganlık Arasındaki İlişkiler, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

Kurbanoglu, S. S. (2004). Öz-yeterlilik inancı ve bilgi profesyonelleri için önemi. *Bilgi Dünyası*, 5(2), 137-152.

Kunt, H. (2019). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Saldırgan Davranışlara Yönelik Müdahale Biçimlerinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi.

Kuzucu, Y. (2011). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Saldırganlık Eğilimlerinin Anne-Baba Tutumları Açısından İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.

Lacourse, E., Boivin, M., Brendgen, M., Petitclerc, A., Girard, A., Vitaro, F., Paquin, S., Ouellet-Morin, I., Dionne, G. & Tremblay, R. E. (2014). A longitudinal twin study of physical aggression during early childhood: evidence for a developmentally dynamic genome. *Psychological medicine*, 44(12), 2617-2627.

Lamb, M. E. (1987). *The Father's Role: Cross-Cultural Perspectives*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Landy, S. & Menna, R. (2001). Play between aggressive young children and their mothers. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 6(2), 223–240.

Larranaga, E. (2024). Aggression in early childhood: A self-regulation perspective. *Early Childhood Research Quarterly*, 68, 12–25.

Lazarus, R. S. & Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, And Coping*. Springer Publishing Company.

Leahy-Warren, P., McCarthy, G. & Corcoran, P. (2012). First-time mothers: Social support, maternal parental self-efficacy and postnatal depression. *Journal of Clinical Nursing*, 21(3–4), 388–397.

Lewin, K., Lippit, R. & White, R. K. (1939). Patterns of aggressive behaviour in experimentally created social climates. *Journal of Social Psychology*, 10, 271–301.

Loeber, R. & Hay, D. F. (1997). Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. *Annual Review of Psychology*, 48, 371–410.

Lorber, M. F. & O'Leary, S. G. (2005). Mediated paths to overreactive discipline: Mothers' experienced emotion, appraisals, and physiological responses. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 972–981.

Lulofs, R. S. & Cahn, D. D. (2000). *Conflict: From Theory To Action*. Pearson Education.

Machida, S., Taylor, A. R. & Kim, J. (2002). The role of maternal beliefs in predicting home learning activities in head start families. *Family Relations*, 51, 176–184.

Maniadaki, K., Sonuga-Barke, E. & Kakouros, E. (2005). Parents' causal attributions about attention deficit/hyperactivity disorder: the effect of child and parent sex. *Child: Care, Health and Development*, 31: 331–340.

Manti, F., Giovannone, F. & Sogos, C. (2019). Parental stress of preschool children with generalized anxiety or oppositional defiant disorder. *Frontiers in Pediatrics*, 7, 415.

Martin, R. & Watson, D. (1997). Style of anger expression and its relation to daily experience. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 285–294.

Marx, M. H. (1976). *Introduction To Psychology: Problems, Procedures And Principles*. Macmillan Publishing Co.

Masaroğulları, N. & Çerkez, Y. (2024). The mediating role of mothers' conflict resolution skills in the relationship between mothers' communication skills and behavioral problems of children aged 3–6 years. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*, 43(24), 21032–21045.

Mayne, T. J. & Ambrose, T. K. (1999). Research review of anger in psychotherapy. *Journal of Clinical Psychology*, 55(3), 353–363.

Mendes, D. D., Mari, J. J., Singer, M., Barros, G. M. & Mello, A. F. (2009). Study review of biological, social and environmental factors associated with aggressive behavior. *Revista Brasileira de Psiquiatria*, 31 (Suppl. 2), S77–S85.

Mert, M., Barutçu, E. & Mert, E. (2023). Öz yeterlik değerlerinin demografik faktörlerle karşılaştırılmasına yönelik bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 208–228.

Mertoğlu, M. (2018). Aile, Okul, İşyeri, Spor, Cezaevleri ve Yaşamın Diğer Alanlarında Öfke Kontrolü. Pegem Yayıncılık.

Miftahul Arifin, & Rendi Kurniawan. (2021). Psychological dynamics in post divorce men (case study in kradenan village, purwoharjo district, banyuwangi regency. *International Jurnal of Education Schoolars*, 2(4), 152-164.

Miller, S.D., Hubble, M. & Duncan, B. (2008) Supershrinks: what is the secret of their success. *Psychotherapy in Australia*, 14, 14-22.

Mondell, S. & Tyler, F. B. (1981). Parental competence and styles of problem solving/play behavior with children. *Developmental Psychology*, 17(1), 73–78.

Montigny, F. & Lacharite, C. (2005). Nursing theory and concept development or analysis perceived parental efficacy: Concept analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 49(4), 387-396.

Moretti, M. M. & Odgers, C. L. (2002). Aggressive and antisocial girls: Research update and challenges. *International Journal of Forensic Mental Health*, 1(2), 103–119.

Morgan, C. T. (1999). Psikolojiye Giriş (S. Karakaş, Çev. Ed.). Hacettepe Psikoloji Bölümü Yayınları.

Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S. S. & Robinson, L. R. (2007). The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social Development*, 16(2), 361–388.

Morris, A. L. & Harris, C. L. (2002). Sentence context, word recognition, and repetition blindness. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 28(5), 962–982.

Murray-Close, D. & Ostrov, J. M. (2009). A longitudinal study of forms and functions of aggressive behavior in early childhood. *Child Development*, 80(3), 828–842.

Mushtaq, A., Amjad, M. S., Bilal, B. & Saeed, M. M. (2014). The moderating effect of perceived alternative job opportunities between organizational justice and job satisfaction: Evidence from developing countries. *The Journal of Business Economics and Environmental Studies*, 4, 5-13.

Nagin, D. S. & Tremblay, R. E. (2001). Parental and early childhood predictors of persistent physical aggression in boys from kindergarten to high school. *Archives of General Psychiatry*, 58(4), 389–394.

Nauert, R. (2011). Suppressed emotions can lead to aggression. <https://psychcentral.com/news/2011/03/24/suppressed-emotions-can-lead-toaggression/24643>. html sayfasından elde edilmiştir.

Nomellini, S. & Katz, C. R. (1983). Effects of anger control training on abusive parents. *Cognitive Therapy and Research*, 7(1), 57-68.

Norman, J. (2021). Parenting and children's aggression: A longitudinal perspective. *Child Psychiatry and Human Development*, 52(3), 419–435.

Novaco, R. W. (1975). Anger Control: The Development And Evaluation Of An Experimental Treatment. Lexington.

Odgers, C. L. & Moretti, M. M. (2002). Aggressive and antisocial girls: Research update and challenges. *The International Journal of Forensic Mental Health*, 1(2), 103–119.

Ogelman, H. & Topaloğlu, S. (2014). Okul öncesi dönemdeki çocukların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 322–329.

O'Leary, A. (1992). Self-efficacy and health: Behavioral and stress-physiological mediation. *Cognitive Therapy and Research*, 16(2), 229–245.

O'Leary, K. D. (1988). Physical aggression between spouses: A social learning theory perspective. In V. B. Van Hasselt, R. L. Morrison, A. S. Bellack & M. Hersen (Eds.), *Handbook Of Family Violence* (pp. 31–55). Plenum Press.

Ornstein, P. H. (1999). The centrality of the selfobject transferences: A discussion of Alan Kindler's "The case of Joanna Churchill". *Progress in Self Psychology*, 15, 215–227.

Ostrov, J. M. & Keating, C. F. (2004). Gender differences in preschool aggression during free play and structured interactions: An observational study. *Social Development*, 13(2), 255–277.

Önal, N. (2021). Çocuklarda Saldırganlık ve Bağlanma Biçimlerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi.

Önem, Ç. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Öfke ve Öfkeyi İfade Etme Biçimlerinin Akılcı Olmayan İnançlar ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özata Ersöz, A. & Arcagök, S. (2024). 36-72 aylık çocukların saldırganlık yönelimlerinin incelenmesi: bir karma yöntem araştırması. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 64-82.

Özbey, S. (2010). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5-6 yaş çocuklarının saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 39(187), 220–235.

Özbey, S. & Alisinanoğlu, F. (2009). Okul öncesi öğretmenlerinin çocukların saldırgan davranışlarına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(4), 1973–2000.

Özcan, O. (2018). Çocuklarda Sosyal Uyum ve Uyumsuzluğun Yordayıcıları: Saldırganlık ve Ebeveyn Öfkesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.

Özdemir, S. (2014). Okul Öncesi Çocuklarda Görülen Saldırgan Davranışların İncelenmesi, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, (Danışman: Doç. Dr. Kezban Tepeli).

Özdemir, S. & Tepeli, K. (2015). Okul öncesi çocuklarda görülen fiziksel ve ilişkisel saldırganlık davranışlarının incelenmesi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(18), 229-245.

Özdoğan, B. (2019). Saldırganlığın kökeni. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 11(1), 19-23.

Özer, A. K. (1994). Sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 26–35.

Özgörüş, S. & Güler, Y. (2021). Ebeveyn öz-yeterlik algısı ile çocuklarda saldırganlık davranışı arasındaki ilişki. *Uluslararası Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 3(1), 1–17.

Özkul, S. (2015). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Saldırgan Davranışlara İlişkin Bilgi Düzeyleri ile Sınıf Yönetim Becerileri Arasındaki İlişki, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.

Özmen, F. (2004). Saldırganlık ve şiddet davranışlarının nedenlerine ilişkin bir değerlendirme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 38, 244–261.

Özmen, A. (2006). Anger: The theoretical approaches and the factors causing the emergence in individuals. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 39(1), 39-56.

Öztürk, M. & Giren, S. (2015). Annelerin ebeveynlik algıları ile çocuklarının problem davranışlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 477–503.

Pajares, F. (2002). Gender and perceived self-efficacy in self-regulated learning. *Theory Into Practice*, 41(2), 116–125.

Pajares, F. (2003). Self-efficacy beliefs, motivation, and achievement in writing: A review of the literature. *Reading & Writing Quarterly*, 19(2), 139-158.

Papalia, D. E., Olds, S. W. & Feldman, R. D. (2009). Human Development. 11th ed. McGraw-Hill.

Pardini, D. A. & Byrd, A. L. (2012). Perceptions of social conflicts and their resolution among aggressive boys with callous-unemotional traits: “You’re going to pay. You don’t talk to me like that.” *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53(8), 838–846.

Patterson, G. R., Reid, J. B. & Dishion, T. J. (1992). A Social Learning Approach. IV. Antisocial Boys. Eugene, OR: Castalia.

Piaget, J. (1952). The Origins Of Intelligence In Children. International Universities Press.

Raikes, H. A. & Thompson, R. A. (2005). Efficacy and social support as predictors of parenting stress among families in poverty. *Infant Mental Health Journal*, 26(3), 177–190.

Raine, A. (1993). The Psychopathology Of Crime: Criminal Behavior As A Clinical Disorder. Academic Press.

Raine, A., Stoddard, J., Bihle, S. & Buchsbaum, M. (1998). Prefrontal glucose deficits in murderers lacking psychosocial deprivation. *Neuropsychiatry, Neuropsychology, & Behavioral Neurology*, 11(1), 1–7.

Raine, A. (2002). Biosocial studies of antisocial and violent behavior in children and adults: A review. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30(4), 311–326.

Ray, D. C., Blanco, P. J., Sullivan, J. M. & Holliman, R. (2009). An exploratory study of child-centered play therapy with aggressive children. *International Journal of Play Therapy*, 18(3), 162–175.

Reese, E. & Harkless, L. (1998). Children’s narratives and aggression: Links to family storytelling and children’s self-concept. *Early Education and Development*, 9(1), 21–34.

Roscoe, J. T. (1975). *Fundamental research statistics for the behavioral sciences* (2nd ed.). Holt, Rinehart and Winston.

Rutledge K. (2000). Social Learning Theory- Notes On Ormond’s Psychology Of Learning. Retrieved January 13, 2004 from http://teachnet.edb.utexas.edu/lynda_abbott/Social.html

Saçar, B. (2007). İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Öfke Tepkisiyle Arkadaş Bağlılığının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, (Danışman: Doç.Dr. Mehmet Bilgin).

Salt, B. (2018). Okul Öncesi Dönemde Saldırgan Davranışların Öğretmen Müdahaleleri Açısından İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi.

Santrock, J. W. (2019). Yaşam Boyu Gelişim (G. Yüksel, Çev. Ed.). 13. Basım. Nobel Akademik Yayıncılık.

Sanders, M. R. & Walley, A. (2005). Parenting interventions and the prevention of antisocial behavior. In D. P. Farrington, C. R. Hollin, & M. McMurran (Eds.), *Understanding and preventing violent behavior* (pp. 127–144). Wiley.

Sayın, U. & Metin, E. N. (2015). Saldırgan davranışları önleme ebeveyn eğitim programının (SADEP) 48-72 ay arası çocukların davranışları üzerine etkilerinin incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(30), 139–166.

Schuerger, J. M. (1979). *Understanding And Controlling Anger: Helping Clients With Special Concerns*. Houghton Mifflin Company.

Schunk, D. H. (1990). Goal setting and self-efficacy during self-regulated learning. *Educational Psychologist*, 25(1), 71–86.

Schunk, D. H. & Hanson, A. R. (1989). Self-modeling and children's cognitive skill learning. *Journal of Educational Psychology*, 81(2), 155–163.

Senemoğlu, N. (2005). Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya. Gazi Kitabevi.

Sevinç, M. (2003). Oyun Ortamında Uyumsuz Davranışlara Eğitsel Yaklaşım. Morpa Kültür Yayınları.

Sezer, G. (2023). Çocuklarda Öfke ve Saldırganlık Davranışlarının Ebeveyn Tutumlarına Göre Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Shokoohi-Yekta, M., Parand, A. & Zamani, N. (2018). Anger management instruction for mothers: A cognitive behavioral approach. *Rooyesh*, 7(6), 131–148.

Sinoğlu Günden, T. & Erdoğan, S. (2017). Çocuk gelişiminde alan çalışmaları. S. Erdoğan (Ed.), Çocuk Gelişimi Kuramları. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Skolnick, A. (1999). Embattled paradise: The American family in an age of uncertainty (2nd ed.). Basic Books.

Snyder, C. R. (2005). Measuring Hope in Children. In K. A. Moore & L. H. Lippman (Eds.), What Do Children Need To Flourish: Conceptualizing And Measuring Indicators Of Positive Development (pp. 61–73). Springer Science + Business Media.

Soykan, Ç. (2003). Öfke ve öfke yönetimi. *Kriz Dergisi*, 11(2) 19-27.

Soyoğlu, F. (2019). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Öz Düzenleme Becerileri ile Ebeveyn Öz Yeterlik ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, (Danışman: Prof. Dr. Gülümser Gültekin Akduman).

Spielberger, C. D., Reheiser, E. C. & Sydeman, S. J. (1995). Measuring the experience, expression, and control of anger. In H. Kassinove (Ed.), Anger Disorders: Definition, Diagnosis, And Treatment (pp. 49–67). Taylor & Francis.

Spielberger, C. D. (1983). Manual for the State-Trait Anger Expression Inventory. Psychological Assessment Resources.

Stapleton, H. M., Klosterhaus, S., Eagle, S., Fuh, J., Meeker, J. D., Blum, A. & Webster, T. F. (2009). Detection of organophosphate flame retardants in furniture foam and U.S. house dust. *Environmental Science & Technology*, 43(19), 7490–7495.

Strassberg, Z., Dodge, K. A., Pettit, G. S. & Bates, J. E. (1994). Spanking in the home and children's subsequent aggression toward kindergarten peers. *Development and Psychopathology*, 6(3), 445–461.

Steffgen, G. & Gollwitzer, M. (2008). Emotions and aggressive behavior in adolescence. In M. Vanderheiden & M. Hantikainen (Eds.), *Aggression in youth: Advances in theory and intervention* (pp. 45–60). Nova Science Publishers.

Steinmetz, S. K. & Straus, M. A. (1974). *Violence In The Family*. Dodd, Mead.

Suzuki, M. & Yamato, T. (2016). Anger and aggression among Japanese preschool children: The role of family emotional expression. *International Journal of Behavioral Development*, 40(3), 221–228.

Sülün, Ö. (2013). Futbol Hakemlerinin Öfke ve Kızgınlık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeylerinin Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, (Danışman: Doç. Dr. Hasan Şahan).

Synder, C. R. & Lopez, S. J. (2005). *Handbook Of Positive Psychology*. Oxford University Press.

Swit, C. & McMaugh, A. (2012). Relational aggression and prosocial behaviours in Australian preschool children. *Australasian Journal of Early Childhood*, 37(3), 30-34.

Şahin, E. S. (2007). Psikolojik İhtiyaçları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (Danışman: Doç. Dr. Fidan Korkut Owen).

Şen, M. (2009). 3-6 Yaş Grubu Çocukların Sosyal Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, (Danışman: Prof. Dr. Meziyet Arı).

Şirin Kaya, Ş. & Özyürek, A. (2022). Bahçede uygulanan okul öncesi eğitimin çocukların problem davranışlarına ve sosyal becerilerine etkisi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(1), 128–142.

Tao, S. & Lau, E. (2023). Child aggression and parenting behavior: Understanding the child-driven effects with parents' emotion regulation as a moderator. *Journal of Family Psychology*, 37, 624–634.

Tatlılıoğlu, K. & Karaca, M. (2013). Öfke olgusu hakkında sosyal psikolojik bir değerlendirme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(6), 1101–1123.

Taylor, S. E., Peplau, L. A. & Sears, O. D. (2000). *Social Psychology* (10th ed.). Prentice-Hall.

Terry, D. J. (1994). Determinants of coping: The role of stable and situational factors. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(5), 895–910.

Teti, D. M. & Gelfand, D. M. (1991). Behavioral competence among mothers of infants in the first year: The mediational role of maternal self-efficacy. *Child Development*, 62(5), 918–929.

Thomas, S. P. (Ed.). (1993). *Women And Anger*. Springer Publishing Company.

Tiryaki, Ş. (1997). Spor yapan bireylerin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi: Takım ve bireysel sporlar açısından bir inceleme. *Uluslararası spor psikolojisi sempozyumu*, Mersin, (10-12 Ekim).

Trawick-Smith, J. (2014). *Early Childhood Development: A Multicultural Perspective* (6th ed., illustrated). Pearson.

Tremblay, R. E. (2001). Developmental origins of disruptive behaviour problems: The Canadian National Longitudinal Study of Children and Youth. *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice*, 5(2), 95–101.

Tucker, S., Gross, D., Fogg, L., Delaney, K. & Lapporte, R. (1998). The long-term efficacy of a behavioral parent training intervention for families with 2-year-olds. *Research in Nursing & Health*, 21(3), 199–210.

Tuzcuoğlu, S. & Tuzcuoğlu, M. (2005). Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri. *Aile ve Toplum Dergisi*, 2(8), 61–69.

Türk Dil Kurumu. (1983). Saldırganlık. In *Türkçe Sözlük* (s. 1008). Türk Dil Kurumu.

Türk Psikoloji Bülteni. Öfke: O sizi kontrol edeceğine siz onu kontrol edin 3(7), 79-85.

Uçar, E. (2017). *Okul Öncesi Dönem (48-72 Ay) Çocuklarında İlişkisel ve Fiziksel Saldırganlığın Mizaç ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi.

Uysal, H. & Dinçer, Ç. (2013). Okul öncesi dönemde karşılaşılan fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 38(169).

Uysal, H. H., Akbaba Altun, S. & Akgün, E. (2010). Öğretmen adaylarının öz-yeterlik algılarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1338–1354.

Vitaro, F., Brendgen, M. & Tremblay, R. E. (2002). Reactively and proactively aggressive children: Antecedent and subsequent characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(4), 495–505.

Vukalovich, D. & Caltabiano, N. (2008). The effectiveness of a community group intervention program on adjustment to separation and divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 48(3-4), 145-168.

Wallerstein, J. S. (1987). Children of divorce: Report of a ten-year follow-up of early latency-age children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57(2), 199–211.

Weaver, C. M., Shaw, D. S., Dishion, T. J. & Wilson, M. N. (2008). Parenting self-efficacy and problem behavior in children at high risk for early conduct problems: The mediating role of maternal depression. *Infant Behavior and Development*, 31(1), 71–84.

Webster-Stratton, C. & Hammond, M. (1988). Maternal depression and its relationship to life stress, perceptions of child behavior problems, parenting behaviors, and child conduct problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 16(3), 299–315.

Webster-Stratton, C. & Herbert, M. (1994). *Troubled Families—Problem Children: Working With Parents: A Collaborative Process*. John Wiley & Sons.

Wilson, S. R., Gettings, P. E., Guntzviller, L. M. & Munz, E. A. (2014). Parental self-efficacy and sensitivity during playtime interactions with young children: Unpacking the curvilinear association. *Journal of Applied Communication Research*, 42(4), 409–431.

Yaşar, Ö. G. D. M. & Paksoy, İ. (2011). Çizgi filmlerdeki saldırgan içerikli görüntülerin çocukların serbest oyunları sırasındaki saldırganlık düzeylerine etkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 279–298.

Yavuzer, H. (2013). *Ana-Baba-Çocuk*. 24. Baskı. Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2000). *Bedensel, Zihinsel ve Sosyal Gelişimiyle Çocuğunuzun İlk 6 Yılı*. Remzi Kitabevi.

Yavuz, Ş. (2007). *Son Çocukluk Dönemi Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Benlik Saygısı ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Engin Deniz).

Yeğen Yılmaz, D. (2022). Okul Öncesi Dönemde Çocukların Saldırganlık Düzeylerinin Sosyal Becerilerle İlişkisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi.

Yekta, Z. A. (2011). Ergenlerde Öfke, Saldırganlık ve Empatik Eğilim Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Yıldızbaş, C. & Şahin Sak, İ. T. (2020). Okul öncesi dönem çocuklarının saldırganlık yönelimleri ile ebeveynlerinin anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 60-88.

Yıldızbaş, F. (2019). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Problem Davranışlara Yönelik Stratejileri ile Mesleki Öz Yeterlikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.

Yılmaz, M., Köseoğlu, P., Gerçek, C. & Soran, H. (2004). Yabancı dilde hazırlanan bir öğretmen öz-yeterlik ölçeğinin türkçeye uygulanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(27).

Yılmaz Ş. & Karaaziz M. Şiddet ve saldırgan davranışta çocukluk çağı travmalarının rolü. *MEYAD Akademi*. 2023;4(1):80-94.

Yılmaz, E. & Uyanık Balat, G. (2014). Okul öncesi dönemde ki çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumları ile ebeveyn öz yeterlilik algılarının incelenmesi. *Education Sciences*, 9(4), 394–402.

Yiğit, R. (2023). Saldırganlık Eğilimlerinin Okul Öncesi Öğretmenlerinin Algılarına Göre Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi.

Young, S. L. (2011). Exploring The Relationship Between Parental Self-Efficacy And Social Support Systems, Master's Thesis, Iowa State University.

Yuan, J. (2021). Aggression and emotional competence in preschoolers: The moderating role of parenting styles. *Early Child Development and Care*, 191(14), 2255–2268.

Zahn-Waxler, C., Crick, N. R., Shirtcliff, E. A. & Woods, K. E. (2006). The origins and development of psychopathology in females and males. In D. Cicchetti & D. J. Cohen (Eds.), *Developmental Psychopathology: Theory And Method* (2nd ed., pp. 76–138). John Wiley & Sons, Inc..

Zembat, R., Uyanık Balat, G., Çinko, M., Şengül, L. & Acar, M., (2008). Anasınıfındaki çocukların ailelerinin özyeterlilik düzeylerinin incelenmesi. International Conference of Educational Science, Kıbrıs, (ICES'08) 23-25 June 2008, (Edit. B. Özer, H. Yaratın, H. Caner) vol.3, ISBN 975-8401-66-1, 2009.

Zhou, Q., Eisenberg, N., Losoya, S. H., Fabes, R. A., Reiser, M., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., Cumberland, A. J. & Shepard, S. A. (2002). The relations of parental warmth and positive expressiveness to children's empathy-related responding and social functioning: A longitudinal study. *Child Development*, 73(3), 893–915.

Zill, N. (1993). Strengths and weaknesses of various measures of child well-being. In R. M. Hauser, B. V. Brown, & W. R. Prosser (Eds.), *Indicators of children's well-being* (pp. 67–94). Russell Sage Foundation.

Zimmerman, B. J. (2000). Attaining self-regulation: A social cognitive perspective. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), *Handbook Of Self-Regulation* (pp. 13–39). Academic Press.

II. EKLER

EK-1. Kişisel Bilgi Formu

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sevgili Ebeveyn,

Bu araştırma da ebeveynlerin öz yeterlik algı ve öfke düzeylerinin, 3-6 yaş çocuklarının saldırganlık yönelim düzeyleri ile ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmada vereceğiniz yanıtlar gizli kalacaktır. Vereceğiniz bilgiler 3.kişilerle paylaşılmayacak ve sadece araştırmacı tarafından değerlendirilecektir.

Her soruyu cevaplamanız araştırmaya daha fazla katkı sağlayacaktır.

Katıldığınız için teşekkür ederim.

Çocuğa Ait Bilgiler;

1- Cinsiyeti:

- (a) Kız
- (b) Erkek

2- Yaşı:

- (a) 3
- (b) 4
- (c) 5
- (d) 6

3-Çocuğun herhangi bir psikolojik rahatsızlığı ya da tanısı var mı? (Evet ise alt satıra belirtiniz)

- (a) Evet

.....

- (b) Hayır

Ebeveyne Ait Bilgiler;

1-Cinsiyet:

- (a) Kadın
- (b) Erkek

2-Yaş:

- (a) 24 yaş ve altı
- (b) 25-35
- (c) 36-45
- (d) 46-55
- (e) 56 ve üstü

3-Medeni Durum:

- (a) Evli
- (b) Bekar
- (c) Boşanmış

4-Eğitim Durumu:

- (a) Okur-yazar değil
- (b) İlkokul
- (c) Ortaokul
- (d) Lise
- (e) Üniversite ve üstü

5- Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu:

- (a) Gelirim Ortalamadan Düşük
- (b) Gelirim Ortalama
- (c) Gelirim Ortalamanın Üstü

6- Herhangi bir psikolojik rahatsızlığınız ya da tanınız var mı? (Evet ise alt satıra belirtiniz)

- (a) Evet

.....

- (b) Hayır

EK-2. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği

1	Çabuk parlarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
2	Kızgın mizaçlıyım.	(1)	(2)	(3)	(4)
3	Öfkesi burnunda bir insanım.	(1)	(2)	(3)	(4)
4	Başkalarının hataları yaptığım işi yavaşlatınca kızarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
5	Yaptığım iyi bir işten sonra takdir edilmemek canımı sıkar.	(1)	(2)	(3)	(4)
6	Öfkelenince kontrolümü kaybederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
7	Öfkelenince ağzıma geleni söylerim.	(1)	(2)	(3)	(4)
8	Başkalarının önünde eleştirilmek beni çok hiddetlendirir.	(1)	(2)	(3)	(4)
9	Engellendiğimde içimden birilerine vurmak gelir.	(1)	(2)	(3)	(4)
10	Yaptığım iyi bir iş kötü değerlendirildiğinde çılgına dönerim.	(1)	(2)	(3)	(4)
11	Öfkemi kontrol ederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
12	Kızgınlığımı gösteririm	(1)	(2)	(3)	(4)
13	Öfkemi içime atarım	(1)	(2)	(3)	(4)
14	Başkalarına karşı sabırlıyım	(1)	(2)	(3)	(4)
15	Somurtur ya da surat asarım	(1)	(2)	(3)	(4)
16	İnsanlardan uzak dururum.	(1)	(2)	(3)	(4)
17	Başkalarına iğneli sözler söylerim	(1)	(2)	(3)	(4)
18	Soğukkanlılığımı korurum.	(1)	(2)	(3)	(4)
19	Kapıları çarpmak gibi şeyler yaparım	(1)	(2)	(3)	(4)
20	İçin için köpürürüm ama göstermem	(1)	(2)	(3)	(4)
21	Davranışlarımı kontrol ederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
22	Başkalarıyla tartışırım.	(1)	(2)	(3)	(4)
23	İçimde, kimseye söyleyemediğim kinler beslerim	(1)	(2)	(3)	(4)
24	Beni çileden çıkaran her neyse, saldırırım.	(1)	(2)	(3)	(4)
25	Öfkem kontrolden çıkmadan kendimi durdurabilirim	(1)	(2)	(3)	(4)
26	Gizliden gizliye insanları epeyce eleştiririm.	(1)	(2)	(3)	(4)
27	Belli ettiğimden daha öfkeliyimdir	(1)	(2)	(3)	(4)
28	Çoğu kimseye kıyasla daha çabuk sakinleşirim	(1)	(2)	(3)	(4)
29	Kötü şeyler söylerim.	(1)	(2)	(3)	(4)
30	Hoşgörülü ve anlayışlı olmaya çalışırım	(1)	(2)	(3)	(4)
31	İçimden, insanların fark ettiğinden daha fazla sinirlenirim.	(1)	(2)	(3)	(4)
32	Sinirlerime hakim olamam	(1)	(2)	(3)	(4)
33	Beni sinirlendirene, ne hissettiğimi söylerim.	(1)	(2)	(3)	(4)
34	Kızgınlık duygularımı kontrol ederim.	(1)	(2)	(3)	(4)

EK-3. Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği

Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği
(Berkeley Parenting Self Efficacy Scale Revised Version BPSE-R)

Ebeveynliğe Özgü Strateji Alt Boyutu

Lütfen çocuğunuzla aşağıdaki stratejileri kullanırken kendinize ne derece güvendiğinizi belirtiniz.						
	Hiç güvenmiyorum	Biraz güveniyorum	Ordu güveniyorum	Güveniyorum	Çok güveniyorum	Tamamen güveniyorum
1 Çocuğumu dinleme	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2 Çocuğumun duygularını anlama	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3 Çocuğumun önünde duygularımı kontrol etme	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4 Çocuğum yanlış davrandığında aşırı tepki vermekten kaçınma	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5 Çocuğuma onun anlayacağı şekilde açıklamalarda bulunma	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6 Çocuğum doğru davrandığında onu övme	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7 Çocuğum yanlış davrandığında uyguladığım disiplin yönteminde tutarlı olma	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Çocuğa Kazandırılabilirler Alt Boyutu

Lütfen çocuğunuzun aşağıdaki davranışları öğrenmesine yardımcı olurken kendinize ne kadar güvendiğini belirtiniz.

		Hiç güvenmiyorum	Biraz güvenmiyorum	Orduka güvenmiyorum	Güvenmiyorum	Çok güvenmiyorum	Tamamen güvenmiyorum
8.	Çeşitli besleyici/sağlıklı yiyecekler yeme	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9.	Yeterli uyuma	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10	Kibar olma (örn. lütfen ve teşekkür ederim deme)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11	Düşüncelerini açık bir biçimde ifade etme	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12	İhtiyaç duyduklarında diğer çocuklara yardım etme	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13	Diğer çocuklarla iyi geçinme	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14	Diğer insanların duygularını önemseme	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15	Resimli çocuk kitabı okumaktan hoşlanma	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16	Kendi kendine birşeyler yapmaya çalışma	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17	Kavramları (renk, şekil, sayı gibi) öğrenme	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18	Bir yetişkin tarafından söylenmeden uygun/doğru davranma	☐	☐	☐	☐	☐	☐

EK-4. 36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim

36-72 AYLIK ÇOCUKLARA YÖNELİK SALDIRGANLIK YÖNELİM ÖLÇEĞİ

(Kaynak, Kan & Kurtulmuş, 2016)

Demografik Bilgiler

Çocuğun Yaşı: (belirtiniz)

İkamet Edilen İl: (belirtiniz)

Çocuğun Cinsiyeti: Kız () Erkek ()

SALDIRGANLIK YÖNELİM ÖLÇEĞİ

Yönerge: Ölçeği doldururken **sadece bir çocuğa** odaklanınız/düşününüz. Odaklandığınız çocuğun tam amacına ulaşmak üzereyken amacına ulaşamamasına neden olan herhangi bir engelle karşılaşması durumunda yapması muhtemel olan aşağıdaki davranışların o çocuğu ne ölçüde tanımladığını 1 (hiçbir zaman yapmaz) ve 7 (her zaman/sürekli yapar) cevaplarından birini “X” işareti koyarak işaretleyiniz.

1	2	3	4	5	6	7
Hiçbir Zaman Yapmaz			Ara Sıra Yapar			Her zaman/ Sürekli Yapar

... tam amacına ulaşmak üzereyken amacına ulaşamamasına neden olan bir engelle karşılaştığında, ...

Yeni Madde No.	Eski Madde No.	MADDELER	1	2	3	4	5	6	7
1.	1.	Canını yakmak amacı ile bir başkasına (arkadaş, kardeş, yetişkin vb.) vurur.							
2.	2.	Bir başkasının elindeki nesneyi zorla alır.							
3.	3.	Bir başkasına zarar vermek amacı ile tekme atar.							
4.	5.	Canını acıtmak için bir başkasını ısırır.							
5.	6.	Bir başkasının saçını can acıtıcı bir şekilde çeker.							
6.	7.	Canını yakmak amacı ile bir başkasını çimdikler.							
7.	8.	Zarar vermek için bir başkasına yumruk atar.							
8.	14.	Bir başkasının canını acıtacak şekilde zorla çeker/çekiştirir.							

KAYNAK, KAN & KURTULMUŞ, 2016

1	2	3	4	5	6	7
Hiçbir Zaman Yapmaz			Ara Sıra Yapar			Her zaman/ Sürekli Yapar

Yeni Madde No.	Eski Madde No.	MADDELER	1	2	3	4	5	6	7
9.	9.	Zor duruma düşürmek amacı ile bir başkasının arkasından konuşur.							
10.	10.	Üzmek amacı ile bir başkasını kasten dışlar.							
11.	11.	Birini küçümsemek için ona hoşlanmayacağı bir isim takar.							
12.	12.	Bir başkasını tehdit eder.							
13.	15.	Bir başkasının dışlanmasını sağlar. (Örneğin arkadaşlarından birinin oyuna dahil edilmesine engel olur)							
14.	16.	Bir başkasına küçümseyici bir şekilde yüzünü buruşturur.							
15.	17.	Bir başkasını üzme için ona küçümseyici bir şekilde omuz silker.							
16.	18.	Kendini canını acıtmak için ısıtır.							
17.	19.	Öfkeli bir şekilde kendi canını yakmak için saçını çeker.							
18.	23.	Canını yakmak amacı ile kendini çimdikler.							
19.	24.	Kendi vücuduna kanatmak amacı ile zarar verir. (Örneğin vücudunu öfkeli bir şekilde kaşıyarak kanatmaya yaklaştırır)							
20.	25.	Kasten başını duvara, yere vb. vurur.							
21.	27.	Eşyaları (Nesneleri) zarar verme amacı ile tekmeler.							
22.	28.	Eşyalara hiddetli bir şekilde yumruk atar.							
23.	29.	Eşyaları kırmak amacı ile fırlatır/yerden yere atar.							
24.	30.	Kapıları öfkeli bir şekilde çarpar.							
25.	31.	Zarar vermek amacı ile eşyaları ısıtır.							
26.	32.	Eşyalara bağırarak kötü söz söyler.							
27.	33.	Eşyalara tükürür.							

KAYNAK, KAN & KURTULMUŞ, 2016

EK-5. Ölçek İzinleri

Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarz Ölçeği İzni:

Kadir Ozer

Alıcı: ben

Sn Kaya

Söz konusu ölçekleri çalışmanızda kullanabilirsiniz.

Esenlikle

Prof Dr Kadir Özer

Yenilenmiş Berkeley Ebeveyn Öz Yeterlik Ölçeği İzni:

TÜLİN GÜLEBİLİR

Alıcı: ben

Sayın Semanur Kaya,

Tez çalışmanızda BPSE-R ölçeğini kullanabilirsiniz. I

Çalışmanızda başarılar dilerim

36-72 Aylık Çocuklara Yönelik Saldırganlık Yönelim Ölçeği İzni:

Keziban Büşra KAYNAK EKİCİ

Alıcı: ben

Semanur Merhaba,

Tabi ki ölçeği kullanabilirsin. Ektedir. Başarılar diler

EK-6. Etik Kurul Onayı

BİRÜNİ ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARAR FORMU

ARAŞTIRMANIN AÇIK ADI	3-6 Yaş Çocukların Saldırganlık Yönelim Düzeyleri ile Ebeveyn Öz Yeterlik ve Ebeveyn Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
-----------------------	--

ETİK KURUL BİLGİLERİ	ETİK KURULUN ADI	BİRÜNİ ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
	AÇIK ADRESİ:	Merkezefendi Mahallesi G/75 Sk. No: 1-13 Zeytinburnu/İstanbul
	TELEFON:	444 8 276 / 1585
	E-POSTA	etikkurul@biruni.edu.tr

BAŞVURU BİLGİLERİ	KOORDİNATÖR/SORUMLU ARAŞTIRMACI UNVANI/ADI/SOYADI	Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Atlas Bogenç ve Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Tuba Coşkun	
	BAĞLI OLDUĞU KURUM	Biruni Üniversitesi Eğitim Fakültesi	
	KOORDİNATÖR/SORUMLU ARAŞTIRMACININ UZMANLIK ALANI	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	
	ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	Müdahale gerektirmeyen tüm gözlemsel çalışmalar (ilaç ve tıbbi cihaz hariç)	☐
		Dosya ve görüntü kayıtlarından elde edilen retrospektif arşiv taramaları	☐
		Anket Çalışması	☒
		Ölçek Çalışması	☐
		Grup Odak Çalışmaları	☐
		Mülakat Çalışması	☐
		Kan, idrar, doku, genetik materyal ve radyolojik görüntü gibi koleksiyon materyaliyle yapılan çalışmalar	☐
		Tetkik ve tedavi işlemleri sırasında elde edilmiş materyallerle yapılacak araştırmalar	☐
		Hücre/doku kültürü (in vitro) çalışmaları	☐
		Gen tedavisi klinik araştırmaları dışında kalan ve tanımlamaya yönelik olarak genetik materyalle yapılacak araştırmalar	☐
	Verilen bir eğitiminin sonuçlarını ölçen araştırmalar		☐
	Yaşam alışkanlıkları, Epidemiyolojik araştırmalar		☐
	Diğer ise belirtiniz:		

Etik Kurul Başkanı
Unvanı/Adı/Soyadı: PROF. Dİ
İmza:

Not: Etik kurul başkanı, imzasının yer almadığı her sayfaya imza atmalıdır.

BİRÜNİ ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARAR FORMU

ARAŞTIRMANIN AÇIK ADI	3-6 Yaş Çocukların Saldırganlık Yönelim Düzeyleri ile Ebeveyn Öz Yeterlik ve Ebeveyn Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
-----------------------	--

KARAR BİLGİLERİ	Karar No: 2024-BİAEK/05-52	Tarih: 12.12.2024
	Yukarıda bilgileri verilen başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın/çalışmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve uygun bulunmuş olup araştırmanın/çalışmanın başvuru dosyasında belirtilen merkezlerde gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel açıdan bir sakınca bulunmadığına toplantıya katılan etik kurul üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar verilmiştir. Biruni Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurul Yönergesi kapsamında yer alan anket ve ölçek araştırmaları/çalışmaları ile kurum ya da kurumlardan alınması gerekli olan tüm izin ve sorumluluk etik kurul başvuru formunda belirtilen araştırmacı/lara aittir.	

BİRÜNİ ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU	
ETİK KURULUN ÇALIŞMA ESASI	BİRÜNİ ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURUL YÖNERGESİ
BAŞKANIN UNVANI / ADI / SOYADI:	Prof. Dr. AHMET BELCE

Unvanı/Adı/Soyadı	Uzmanlık Alanı	Kurumu
Prof. Dr. Ahmet Belce Etik Kurul Başkanı	Tıp Fakültesi / Tıbbi Biyokimya	Biruni Üniversitesi
Prof. Dr. Nezihe Kızılkaya Beji	Sağlık Bilimleri Fakültesi / Hemşirelik	Biruni Üniversitesi
Prof. Dr. İlker Tolga Özgen	Tıp Fakültesi / Çocuk Endokrinolojisi	Biruni Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep Hoşbay Etik Kurul Başkan Yardımcısı	Sağlık Bilimleri Fakültesi / Fizyoterapi ve Rehabilitasyon	Biruni Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Manolya Sağlam	Eğitim Fakültesi / İngilizce Öğretmenliği	Biruni Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nur Ekimci Gürçan	Mühendislik ve DB Fakültesi / Moleküler Biyoloji ve Genetik	Biruni Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tambay Taşkın	Eczacılık Fakültesi / Farmakoloji	Biruni Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Büşra Doğan	Diş Hekimliği Fakültesi / Ağız, Diş ve Çene Radyolojisi	Biruni Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Safa Heybet	Meslek Yüksekokulu / Fizyoterapi	Biruni Üniversitesi

Etik Kurul Başkanı
Unvanı/Adı/Soyadı: I
İmza:

Not: Etik kurul başkanı, imzasının yer almadığı her sayfaya imza atmalıdır.

EK-7. Kurum İzni Yazısı

ARAŞTIRMA İZİN YAZISI

02/12/2024

Biruni Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı bünyesinde yürütülen “3-6 Yaş Çocukların Saldırganlık Yönelim Düzeyleri ile Ebeveyn Öz Yeterlik ve Ebeveyn Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezi kapsamında, Semanur Kaya tarafından, kurumumuzda araştırma yapılmasına izin verilmiştir.

Veri toplama süreci, MEB’e bağlı olmayan ve özel bir işletme olarak faaliyet gösteren kurumumuzda gerçekleştirilmiştir. İlgili çalışma, araştırma sürecinde kurumumuz faaliyet gösterdiği dönemde gerçekleştirilmiş olup, gerekli etik kurul onayının araştırmacı tarafından alındığı tarafımızca da teyit edilmiştir.

Bu yazı, söz konusu çalışmanın kurumumuz bilgisi ve izni dahilinde yapıldığını beyan eder. Gerekli durumlarda bizimle iletişime geçilebilir.

İşletme Yetkilisi / Sorumlu Kişi

III. İNTİHAL RAPORU

3-6 YAŞ ÇOCUKLARIN
SALDIRGANLIK YÖNELİM
DÜZEYLERİ İLE EBEVEYN ÖZ
YETERLİK VE EBEVEYN ÖFKE
DÜZEYLERİ ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
Semanur KAYA DANIŞMAN Dr.

Öğr.

Gönderim Tarihi: 16-Mar-2025 02:31PM (UTC+0300)
Gönderim Numarası: 2691850687 Yazar Semanur KAYA
Dosya adı: Semanur_KAYA.pdf (1M)
Kelime sayısı: 23005
Karakter sayısı: 155212

3-6 YAŞ ÇOCUKLARIN SALDIRGANLIK YÖNELİM DÜZEYLERİ İLE
EBEVEYN ÖZ YETERLİK VE EBEVEYN ÖFKE DÜZEYLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ Semanur KAYA
DANIŞMAN Dr. Öğr.

ÖRNEK RAPORU

%12	%10	%9	%7
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

ÖRNEK KAYNAKLAR

1	acikbilim.yok.gov.tr	%3
2	Submitted to Karabük Üniversitesi	%2
3	dergipark.org.tr	%1
4	hdl.handle.net	%1
5	Kars, Hande. "Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuklarıyla etkileşimlerinin ve ilişkilerinin incelenmesi", Ankara Üniversitesi (Turkey), 2024	<%1
6	Ekinci, Tarık. "Hanehalkının Finansal Okuryazarlık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik bir Araştırma: Konya İli Örneği", Necmettin Erbakan University (Turkey), 2022	<%1
7	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK)	<%1
8	acikerisim.pau.edu.tr:8080	<%1

Submitted to Istanbul Gelisim University